

KORTÁRS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2020 01

év szám

BUDAHÁZI TIBOR, valamint a szigetszentmiklósi PATAK FESZTIVÁL
Ellenpont című kiállítás munkáival

SÁRKÖZI MÁTYÁS: Mákvirág

KARÁCSONYI ZSOLT, POLLÁGH PÉTER, TURCZI ISTVÁN versei

„Az ünnep igazi értéke” pályázat győztes írásai

MARNO JÁNOS és KERBER BALÁZS beszélgetése József Attiláról

HANDÓ PÉTER, PAPP MÁTÉ, MÁRKUS BÉLA kritikái

Ára: 735 Ft
Előfizetőknek: 668 Ft
www.kortaronline.hu

NKA
Nemzeti Kulturális Alap

KORTÁRS 2020 01

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek, 2015–19 (számozatlan digitális nyomat)

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek, 2015–19 (számozatlan digitális nyomat)

János Vitéz

KACSÓH PONGRÁC
DALJÁTÉKA

DOLHAI ATTILA
BORDÁS BARBARA, LANGER SÓMA
BODRÓGI GYULA, FISCHL MÓNICA
OSZVALD MARIKA, ERDŐS ATTILA
FARAGÓ ANDRÁS

DÍSZLETTERVEZŐ: CZIEGLER BALÁZS
JELMEZTERVEZŐ: BERZSENYI KRISZTINA
KOREOGRÁFUS: BOZSIK YVETTE

PETŐFI SÁNDOR ELBESZÉLŐ
KÖLTEMÉNYE UTÁN ÍRTA: BAKONYI KÁROLY
ZENÉJÉT HELTAI JENŐ VERSEIRE ÍRTA: KACSÓH PONGRÁC
ÁTDOLGOZTA: DÉNES ISTVÁN

BUDAPESTI
OPRETTSZÍNHÁZ

KARMESTER:
PFEIFFER GYULA/
HERMANN SZABOLCS

RENDEZŐ-KOREOGRÁFUS:
BOZSIK YVETTE

WWW.OPERETT.HU | OPERETTSZINHÁZ

TARTALOM

- 3 SÁRKÖZI MÁTYÁS: Mákvirág *(próza)*
- 5 KARÁCSONYI ZSOLT: A vak lovag és fegyverhordozója *(vers)*
- 7 POLLÁGH PÉTER: Elcsatolt ősz (1918); Visszatekert ember *(versek)*
- 9 HENDI PÉTER: A baleset hetedik áldozata *(próza)*
- 12 GÉCZI JÁNOS: A pusztítás; A vízpart; Az elmondható; Hőség; Kék majmok *(versek)*
- 14 TURCZI ISTVÁN: Ermitázs; Folytatódni *(versek)*
- 16 SZIGETHY GÁBOR: Lapszemle XXV.
- 20 SZEMADÁM GYÖRGY: Szigetszentmiklós – 2019 *(képzőművészet)*
- 25 PÉNTEK IMRE: Preparált élménykörök – Budaházi Tibor: Római töredékek *(képzőművészet)*
- Kortárs-díj 2019**
- 27 PÉCSI GYÖRGY: Oravec Imre
- 28 THIMÁR ATTILA: Buda Attila
- 29 NOVOTNY TIHAMÉR: Eöry Emil
- „Az ünnep igazi értéke” – pályázat**
- 30 DOBOSY ILDIKÓ: Az ünnep igazi értéke – Az átlénygülés anatómiája
(I. helyezett, tanulmány)
- 37 GORZÓ JÁNOS: „A fiunk ötlete volt!” *(II. helyezett, elbeszélés)*
- 50 VERÉB ÁRNIKA: A babiloni *(III. helyezett, elbeszélés)*
-
- 58 MARNO JÁNOS – KERBER BALÁZS: Testek vagy/és égitestek – Beszélgetés egy versről
- 76 SZAKOLCZAY LAJOS: „az élet csonttalanítva lesózva kipotyolva” – Kenéz Ferenc költészete
- 82 HANDÓ PÉTER: Gécz János – Ladik Katalin / Löss
- 83 NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF: Horváth László Imre / A Kicsi embere
- 85 PAPP MÁTÉ: Regős Mátyás / Patyik Fedon élete
- 87 BALÁZS GÉZA: Jámborné Balog Tünde / Különös tartomány
- 89 BENCE ERIKA: Kálmán Gábor / Janega Kornél szép élete
- 91 HEGEDŰS IMRE JÁNOS: Hitel, nemzetpolitikai szemle – Egy nemzedék üzenetei napjaink olvasatában
- 93 MÁRKUS BÉLA: Panek Kati / A nagypaember

E számunkat BUDAHÁZI TIBOR munkáival, valamint a szigetszentmiklósi PATAK FESZTIVÁL *Ellenpont* című kiállításának anyagával illusztráltuk.

A borítón: BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek, 2015–19 (számozatlan digitális nyomat, 1., 2.)

A *Kortárs* folyóirat közelebb áll Önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékében élvezheti.

<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/kortars/prodB049926.html>

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: NEMZETI KULTURÁLIS ALAP,
KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, MAGYAR NEMZETI BANK,
EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

Szerkesztőség:

THIMÁR ATTILA (főszerkesztő, tanulmány), thimar.kortars@gmail.com
AMBRUS LAJOS (próza), kemesesalja@gmail.com
PÉCSI GYÖRGYI (vers), pecsigy@freemail.hu
STURM LÁSZLÓ (kritika), sturml67@gmail.com
NOVOTNY TIHAMÉR (kép), prinothpa@gmail.com
KOVÁCS NÓRA (tördelőszerk.), babajaga1960@gmail.com
BORNEMISSZA ÁDÁM (olvasószerk.), bornemissza.adam@gmail.com

Lapterv: LÁSZLÓ ZSUZSI

Szerkesztőségi titkár:

ÖNER EDIT (info@kortars.com)
1062 Bp., Bajza u. 18.
Szerda: 11–14 óráig
Csütörtök: 10–13 óráig
Tel./Fax.: 342-1520; 06-20-33-77-531
Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Lapunkat rendszeresen szemlézi a megújult

www.observer.hu

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadói Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.
Nyomdai munkák: *mondAt Kft.* www.mondat.hu

Előfizetési díj 1/2 évre 3680 Ft, 1 évre 7350 Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 105 €. (Az áthúzódó előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzártá: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

Kedves Olvasóink!

November 13-án átadtuk a 2019. évi Kortárs-díjakat a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

Idén a szerkesztőség döntése alapján Buda Attila irodalomtörténész, Eőry Emil képzőművész és Oravecz Imre író, költő vehették át a díjakat.

Ez alkalommal hirdettük ki az „Irodalmunk újulása” című esszépályázatunk eredményét is.

II. helyezett Biró István,
valamint Osztruczky Sarolta és Rédei Gergely
III. helyezett Andriska János,
valamint Máté Gabriella lett.

Gratulálunk a díjazottaknak és a győzteseknek!

SÁRKÖZI MÁTYÁS

Mákvirág

SÁRKÖZI MÁTYÁS (1937) London

Korábban szabadultunk, mert Erzsí nénit behívták tüdőszűrésre. Gondoltam, mielőtt hazacsámborgok, kinézek a Kalefra, ugyanis a Vár felőli kispiacra, a romos bérházak tövében, van ott most egy mandró, aki a nyakába akasztott tálcáról mákba hengergetett karamellrudacskákat árul, sokáig szopogatható csemege, jól beleragad az ember fogába. Kérdeztem Reiter Robit, jön-e ő is, de őt hazavárja ebédre a mamája. Nekem csak kikészítették a hideg dolgokat, mert Anyának már megint a városban van dolga, valamiféle klub kínál munkát neki.

A Kalef ősziösen sivár, közepén a nagy füves rész sárgára száradt. A Vérmező felől, a kis alagúton át, újra jön be a térre tízpercenként a villamos. Itt a végállomás, a hurok. Huroknak becézik a mellette lévő büfét is. A vezető leakasztja a sárgaréz kurbilit a vezérpult tetejéről, kiszáll, elszív egy fél Staubot, aztán a másik végen az ottani pult mögé áll, kurbilizik, csönget és indul.

A bajszos váltóállító a haverom. Azt mondja, nagyon szomjas, elmenne őrhelyéről félóracsúzára, ad nekem egy pengőt, ha döntögetem távollétében a váltó karját. Öröm nézni, ahogyan a sínek erre megmozdulnak és csattanva átváltak, hogy a szerelvény kifele mehessen. Ügyesnek kell lenni, mert a villamos lassan ugyan, de azért még gurul egy kicsit. El kell ugrani az útjából. Anya hideglelést kapna, ha látná az akrobatamutatványomat.

A pengőt meg kell szolgálni. De Bajszos Jóska még háromkor se jön meg. Aztán feltűnik a lépcső tetején, elég bizonytalanul ereszkedik alá. Becsülettel kifizeti a pengőt, s odaadja még egy sós perccel felét is. Szaladok hazafele az Olasz fasorban.

– Hol a fenében kujtorogtál? – mérgelődik Anya, aki váratlanul korábban tért meg Pestről, egy jól svejfolt, őszülő halántékú úriember társaságában. A fedett teraszon kávéznak, ami a három lebombázott gyerekszoba helyére épült. A konyhában tejfölös túrót és maradék tegnapi pecsenyezsírral megkent kenyeret ebédelek, már öt óra felé jár.

– Mikor akarod megcsinálni a házi feladatot? – füstölög jóanyám.

– Ma nem kaptunk – hazudom. Ha Erzsí néni számon kéri, majd megmondom neki, hogy sajnos nem írtam meg, mert otthon elfogyott a tinta.

Hallom, mit mesél Anya a férfinak, akiről kiderül, hogy Nándi bácsi, és ügyvéd.

– Behívott a Révai, hogy nyitnak egy értelmiségi klubot, felkérnének, ha vállalom, hogy legyek ott afféle háziasszony. Forum Klub lesz a neve. Először úgy volt, hogy – Matyi, ne figyelj ide! – a Maison Frida-kupleráj hajdani helyiségeit kapják meg a Magyar utcában, de Révai határozottan visszautasította, hogy olyan helyre menjenek, ami a harmincas években még közismert luxusbordélyház volt. Tehát a régi patinás Lipótvárosi Kaszinó épületében, a Zrínyi utca ötben lesz a tagokat angol mintára faburkolatos szobákkal, süppedő fofolekkal, csillárokkal, könyvespolcokkal, a külföldi és belföldi lapok választékával váró klub, ahol legalább rendszeresen fűtve van, és menzát is nyitnak. Ami végtére nekem sem lenne rossz. Megszervezném, hogy ne csak krumplit és babot lehessen enni.

Még tart a nyáriás ős. Nehéz Erzsí néniire figyelni, mikor odakint sokkal kellemesebb lenne, mint itt, a bűdös tanteremben. Szerencsére az én nem

létező házi feladatokat ma nem akarta meghallgatni, pedig általában gyakran szólít a felolvasására, mert ha a téma olyan, lehet röhögni azon, amit írok.

Aj, be szép idő van. Otthon letettem a táskát. Anya a városban van, kirakta az ebédemet a konyhaasztalra. Mellette cédula: „Jó étvágyat! Forralj vizet, csinálj teát, aztán a szűrőből ne dobd ki, felfőzzük még egyszer. A margarint tedd vissza a jégre.”

Irány a Városmajor. Négyen rúgják a bőrt a homokozóban, de nem ismerem őket. Túlhan, a fogas felől két manusz teniszeznek, eléggé lelóg a háló. Az egyik kurva erőseket szervál. Ott a fogaskerekű, nyáron újraindult, most benn áll. Megvizsgálom, van-e pénzem, fillérek csörögnek a zsebemben. Már szaladni kell a jeggyel, indul a szerelvény.

Hárman ülünk benne, mászik fölfele szorgalmasan. Ez a mi Svájcunk. Az Adonis utcánál várni kell, egy lovas kocsi menne keresztbe, de a kis ruszki ló nem akarja áthúzni a síneken. A kocsis üvöltözik, és csépli az ostorral a szegény sovány gebét. Jönnek emberek, segítenek.

Pazar a kilátás odafentről, sárgulnak s vöröslenek a lombok. A romos város csak a fák mögött sejlik a messzeségben. Kutatok vagy egy órát a földön, míg végre találok egy eldobott retúrjegyet, hogy visszafogaszohassam a Városmajorig.

A parkban is hullajtják lombjukat a fák. A padok faülőkéi mind le vannak lopva, csak a betonlábak maradtak meg, csupaszon. A homok nélküli homokozó partján egy orosz katona üldögél, gimnasztyorkában, de civil nadrágban, aminek a jobb szára alul fel van hasítva, ugyanis a ruszki szoldát bokáját piszkosodó gipsz borítja, biztos eltörte. Kövérekés kis ember, talán nem is orosz, hanem valamiféle kalmük.

– Zdrasztvujtye! – mondom neki.

Hálás a figyelemért. Hosszú előadásba kezd, a lábára mutogat. Azt hiszi, hogy értem a szövegét, pedig távolról sem. A farzsebéből lapos kulacsot szed ki, meghúzza, s felém nyújtja: – Megyicin.

Én, köszönöm, nem kérek, de ő továbbra is nagyon szíves. Önmagára bök: – Vologya...

Erre persze mondanom kell, hogy én meg Matvej vagyok. Nagy mutogatások után kiderül, hogy suszter a kommandatúrán, és a széttaposott cipőm helyett tudna adni nekem újat. Menne végére.

No, felsétálunk a Nyúl utcán, hozzánkig. Anya nincs otthon, Vologyát beengedem a fürdőszobába. Nagyon hálás, szorongatja a kezemet, és már kint is van.

– Kisfiam, te nyúltál a levendulaparfümhöz? Alig lötyög egy kicsi az alján – kérdi anyám este.

Hát nem megitta a Vologya a kölnit...

A hét nagy híre, hogy Anya mégsem a Forum Klubot fogja vezetni. Illyés Gyuszi bácsi vezérletével újra indul apám háború előtti folyóirata, a Válasz, s ő lesz a kiadó meg a beérkező írások válogatója. Azt panasolja Illyés Flóra néninek, hogy velem sok a gond, valamit tennie kell.

Beadnak a Pax intézetbe, egy evangélikus lelkész vezet. Mint a bátyám öccse lakhatok az elit Farkastanyán, pedig ott kicsik nincsenek, csak én meg az igazgató nagytiszteletű úr Gabi fia. Anya majd a hétvégeken látogat meg. Hétközben szerkeszt. Azt mondja, nem csak a népieké lesz a Válasz, írhatnak bele turbánosok is.

KARÁCSONYI ZSOLT

A vak lovag és fegyverhordozója

KARÁCSONYI ZSOLT (1977) Arad

mit keresünk ebben a téli hidegben
a fényt keressük jó uram a fényt
és mit keres a fény
bennünket jó uram
miért merülnek el a szirének
mert a hullámvész vagyunk jó uram
miért nem rántunk kardot a hullámvész ellen
a part vagyunk a partok éles vonala
ahogy a ködből előbukkan mint Dovernél tudod
és a Szamos a Szamos miért dühöng
miért csilingel miért kacag
mert Erdélyben vagyunk jó uram
addig kerestük a választ
amíg Erdélyben kötöttünk ki
a Kérdések Városához egészen közel
és a városba bejutottunk
most is ott vagyunk jó uram
és a kérdések városából kijuthatunk
igen jó uram kijutottunk már többször is
most nappal van vagy éjszaka
most nappal van uram
megint szemerkél az eső
a vérem az uram
feletted ágak dalolnak és a daloló ágak
átszúrják a testem hogy szépen énekeljek
ezek szerint te egy madár vagy
csak jómadár uram
szemtelen lettél ennyi idő alatt
dehogy uram te vagy a szemtelen
én csak válladból kinövő
erdő volnék miattad jó uram
olyan időket élünk hogy megmozdul az erdő
a gyökerek is rajtuk kacarásznak
kivágtuk őket többször is igaz
kivágtuk őket többször is de a szíved
mi van a szívemmel
elveszett uram
elveszett épp itt a kérdések városában
ahol a fényt keressük jó uram
a fény az ránk nem is található
rég ránk talált már jó uram
csak most éppen éjszaka van
fénylik a félhold jó uram
és hol van a másik fele
szemed alatt sötétlik most uram
a fénylő félhold másik fele sötét
csak hogyha holdlakó vagy
csak akkor jó uram

megint a tóhoz értünk hitvány szolga
nem szolgál csak tanítványod vagyok
a fegyvereim mégis csak te hordod
a kérdés a te fegyvered uram
a hideg penge téli éjszakája
csak keskeny híd az éjszakákon át
a penge mindig híddá lesz uram
miatta hullnak véred cseppjei
a válaszok miatt csak jó uram
és nem lehet mindezt már befejezni
rég befejeztél mindent jó uram
akkor tehát mindez csak tiszta visszhang
a hangodat hallod csak jó uram
ezek szerint már meg is süketültem
ezt egészen jól látod jó uram
megint csata és patkódobogás van
a szíved visszhangja az jó uram
az elveszett szív sötétlő körútja
nem értem jó uram miről beszélsz

TÓTH PITYA ISTVÁN, Ellenpont, 2015

POLLÁGH PÉTER

Elcsatolt ősz

(1918)

„éjféli utáni nyelv üti föl táborát”

Kányádi Sándor

Annyira északi vagyok: leesem a térképről.

Itt van a Nyár-Nyakazó,
 azt hittük, ez csak szó,
 de inkább szódöntő.
 Az eső elmosza a Holdat.
 Hidegfrontkatonák jönnek.
 Lefolyik az égről a jövő.

A Hűlés szekerén robogok,
 robogok a nemtudom-ba.
 Őszítő éjszaka.

Elcsatolt erő.
 Erdő helyett erőd: bezárja magát a család.
 Egy elcsatolt őszre emlékezem.
 Elcsatangolt ősz. És most visszatér.

1918: úgy agyonvernélek.
 Én vagyok az ősz?
 Elcsatangolt őz.

Demencia cukrával beszórt,
 jégédes Felvidék!
 Északi sziklák. Szikláim.
 Kővé vált cukrok.
 Már ét a nyelvem, nem tej.

A régi szalonszekrény-holmi: kilopva.
 Nem viszik a talált tárgyak osztályára.
 Letegeztek, mert más a nyelvem,
 mert régebb óta vagyok itt.
 Országot szopnak a szélben,
 mint egy fagylaltot, a pálcikás Leót.
 Szipkája van a szavaknak, vagy szopókája,
 csak nem mindenki látja.

Észak az, ami nem olvad el.
 A szíved az, ami beolvad, ha meglopod magad.
 Cukor: soha nem jár le a szavatossága, a szava.
 A kalapja. Nem jár el a szája.

Mi maradt?
 Sminkelés sötétben.
 Áldozathibáztatás.

Visszatekert ember

„Szabadság, szerelem. / A többit vihetitek”

Tóth Erzsébet

„Budán lakni világnézet”

Márai Sándor

Hintenek, de nem sóval.
Nem is tanulsággal.
Jön a gonosz busz a sztrádán.
Kivilágítják belőle a jót.
Kifolynak a színek, lefut vagy kiég a szem,
sötét van, de a budai hegyekre nem tud feljönni,
innen lefolyik a rossz.
Na persze.
Szembenézz, ne szerteszét.
Épp szétesnek a hegyek drágaköveikre.
Te drága tő, ültess el.

Szeptember: Még a nyárnak jelent.
Október: Pakolnak a színek.
November: Felkopik a fák álla.
Már 40 évem kerül fel a táblára.
Lefő a színes kávé. Ez a célzóvizem.

Mért nem én vezetem a Tárgyalkotó tanszékét?
Rád a talált tárgyak osztályát bízják.
De hát azt én találtam fel.

Egy márványasztalt nézek: kérdőket vágta ki érte.
Hiányzik a magázódás.
Miért nem volt több bonbon?
Nem hiszek már senkinek.
Minek volt a neve: Aranyszínes?
Miért lettünk 100 éve megszállva?
Miért megyünk Bobbal a túrára?

Miért nem tudtam az óraszobáról?
Talán ott tekertek vissza engem is.
Az elmémről leválik egy gerezd.
De lehet, hogy ez a tied.
Egy vérből való vagyunk, te meg mi.

Szabadság? Szerelem?
A világ sírköve alatt is: kérek még.

HENDI PÉTER

A baleset hetedik áldozata

(részlet)

HENDI PÉTER (1943) Genf – Budapest

– Amikor Erasmusszal a szüleiről beszélgettem – mondta a diktafonba dr. L. József, aki a jogi egyetem elvégzése után a szociológia tanszéken is diplomát szerzett –, akkor úgy tűnt nekem, ha valamin csodálkozom, az elsősorban az én hibám. Nincs kizárva, hogy Erasmus és Lenke néni legalább úgy szeretik egymást, mint fiú és anya általában, ilyenformán mit jövök én sajnálkozni. Később megértettem, hogy a dolog nem olyan egyszerű. Akármerről is induljak el, oda jutok, hogy látnom kell Erasmus hátrányos helyzetét. Egyszer anyámnak, másszor meg Lenke néninek nevezi azt a nőt, aki felnevelte. Világos, hogy az ő szempontjából mindkettő igaz, de amikor a külvilággal kezd kommunikálni, a helyzet egyszerre megváltozik. Hiszen a külvilág számára anya az, aki a gyereket világra hozta, apa pedig az, aki nemzette. Általában senkinek sincs szüksége arra, hogy azt bizonyítgassa mások előtt, ő úgy érez a szülei iránt, mint a többiek. Erasmusról először kiderül, hogy olyan nőt nevez anyjának, aki nem az, azt követően pedig mindenki eldöntheti magában, elhiggye-e neki, hogy Lenke néni és a Szabó Máriáról készült kép egymással felcserélhető. Sokat gondolkoztam ezen a dolgon. Amíg ott voltam Erasmus szobájában, és őt hallgattam, azt hiszem, sikerült a dolgot az ő szemével látnom, de ahogy lementem az utcára, egyszerre észrevettem, hogy mégiscsak sajnálom őt. Persze, ő sem sajnálnivalóbb, mint bárki más, és mégis... Aztán arra gondoltam, ha valahol hiba van a rendszerben, akkor az nem Erasmus oldalán keresendő. A baj az, hogy nevet adtunk a dolgoknak, de azok egyrészt megváltoztak, másrészt pedig – épp a neveik miatt! – nem lehetnek azzá, amik. Talán úgy lehetne ezt kifejezni, hogy elfáradt a civilizációnk, és egyedül az segítene, ha egy napon hozzálátnánk, hogy megkeressük a dolgok új neveit.

Nem sokkal azelőtt, hogy Erasmus a kis Koravec Gyurkától megtudta a játszótéren a szüleivel kapcsolatos valóságot, Lenke néni összeverekedett a házban lakó egyik nővel.

A dolog úgy történt, hogy Erasmust megkérte az egyik néni, hogy vigye fel neki a karosszékét, melyet napozáskor lent hagyott az udvaron. Erasmus teljesítette a kérést, és három kockacukrot kapott ajándékba, mellyel rögtön szaladt is vissza az udvarra. Közben azonban egy másik fiú, az Attila is szaladt, vele éppen szemközti irányban. Az ajtóban összeütköztek, a kis Attila hanyatt esett, és iszonyatosan bőgni kezdett. A bőgésre lejött a mamája, és pofon ütötte Erasmust, aki pedig jobban bánta a tettét, mint amennyire hibás volt. Lenke néni is rögtön ott volt, és csak annyit kérdezett, bántotta-e őt Attila mamája. Erasmus egy pillanatig habozott, aztán igent mondott, és akkor Lenke néni arcul ütötte a nőt, aki – kezében tartva a még mindig síró fiát – odafordult a kockacukros nénihez, hogy fogja meg a gyereket. Tegye csak le a lábára, volt a felelet. Ezt követően Attila mamája, aki egyébként a legcsinosabb nőszemély volt az egész házban, mondhatni, már-már kételyeket támasztóan csinos, tehát az Attila mamája levette a magas sarkú cipőjét, és azal ütötte fejbe Lenke nénit, akinek rögtön eleredt a vére.

Erasmus ott állt, félig a gangon, félig a lépcsőházban, és a verekedés alatt, mely eltartott vagy öt végtelen hosszú percig, látta, hogy az udvaron

a fehér hajú házmester fürdőnadrágosan és dagadtan föltápáskodik a fűből, és tátott szájjal néz fel az első emeletre. És vele együtt még sokan mások. Ott volt Irén néni, a gyors- és gépíró, akinek nevében az *er* betűt Erasmus tizennégy éves koráig nem tudta kiejteni, és aki legépelte Erasmus első versét meg a *Diákélet* című kisregényét, és ott volt a házmesterné, aki mindig megkérdezte: „Erasmus, mi jót ebédeltetek?“, és egy bácsi is a földszintről, aki rendőr volt. Erasmus látta egyszer, amint kétszeri felhajtásra megivott két bögre vizet a konyhában. A verekedés napján nem volt szolgálatban a rend őre, így kedvére gyönyörködhetett a rendbontásban. Meg a házmesterné lánya, aki, ha Erasmus megkérdezte tőle, tudja-e, hol az egyik barátja, mindig így felelt: „Fülem mögött a kispolcon.” És ott volt a Johnny kutya, akit egyszer majdnem elvitt a sintér, és aki egyszer szétharapdálta a levelet, amelyet Erasmus küldött haza valamikor a nyaralásából. És ott volt a házmester lányának az udvarlója, aki egyszer, hogy szíve választottját szórakoztassa, elküldte Erasmust a sarki cukrászdába, mondván, hogy azok a tortaszettek, melyeknek letörött a szélük, két forint ötven helyett tíz fillérbe kerülnek. Adott is Erasmusnak harminc fillért, hogy vegyen magának három olyan tortaszettet.

– Becsap téged az a bácsi – mondta a cukrászdásnő, aki mindig nagyon kedves volt, kivéve talán azt az estét, amikor az egyik fiú odavágott egy követ a kirakat üvegéhez.

Erasmus kétszer is visszament a cukrászdába. Vitte a felnőttek által mondott szavakat a házmesterék konyhája és az édességek valószínűtlen világa között. Vagy húszan álltak ott az újonnan rendezett kirakat előtt, elbűvölve a karácsonyi díszektől, arcukon a vörös celofánok csillogó fényével azon az estén, amikor az a fiú a hátuk mögül odavágta a követ. Valahogy az is érthetőbbnek tűnt, mint a házmester lányának az udvarlója, aki – jöllehet semmi oka nem volt rá – nem mondott igazat. Három út a cukrászdába sem tudott ezen segíteni.

Ott volt mindenki az udvaron, és néztek felfelé az első emeleti gangra. Az egyik ablakból a harmadik emeleten még az a nagyon kedves nő is kinézett, aki a házban mindenki előtt el akarta titkolni, hogy manikűrösként dolgozik.

– Micsoda szégyen és igazságtalanság – gondolta Erasmus kétségbeesetten, hogy Lenke néni ezeknek az embereknek vasárnapi ingyencirkuszt szolgáltat. Az a Lenke néni, aki meghalna az irtózáttól, ha egy napon oda kellene feküdni és együtt napozni velük az udvaron.

Erasmus ott állt, félig a lépcsőházban, félig a gangon, és nem tudta, hogy mit tegyen. Minden olyan gyorsan történt, mint azon a bizonyos novemberi délelőttön, amikor egy golyó betévedt a konyhába, és kis híján eltalálta Lenke nénit. A fényes fémdarab ott volt a nagybácsi kezében, és lehetett rajta gondolkodni, mi történt volna ha..., de az már egy másik síkra terelte volna a dolgot, ha úgy tetszik, egy történelesen kívüli síkra, ahonnan a történeést már nem lehetett befolyásolni. Így volt ez most is. Két évvel azelőtt, hogy a fővárosba bedübörgő szovjet tankok elől mindenki levonult a pincébe, ama történelmi pillanat által formált közösség két tagja most egymást tépte egy vasárnap délután a ház első emeletén, és Erasmus, amíg ott állt a gangon, félig a történeésben, félig azon kívül, a tenni és a nem tenni közötti szégyenletes szakadékban, egy pillanatra megsejtette, hogy az ő lehetőségei arrafelé mutatnak, ahonnan a cselekvők megítélhetők ugyan, de el nem érhetők.

Attila nagymamája lejött a lépcsőn, és egy szemetesláda fedelével fegyverezte fel ziháló lányát. Az udvar egyik nézője később külön felhívta a többiek figyelmét arra, hogy milyen nemesen viselkedett Lenke néni, aki miután kicsavarta a szemetesláda tetejét a támadó kezéből, nem kezdte el azt használni, hanem ledobta a gangról. Erasmus ott állt, és nem tudta, mit tegyen.

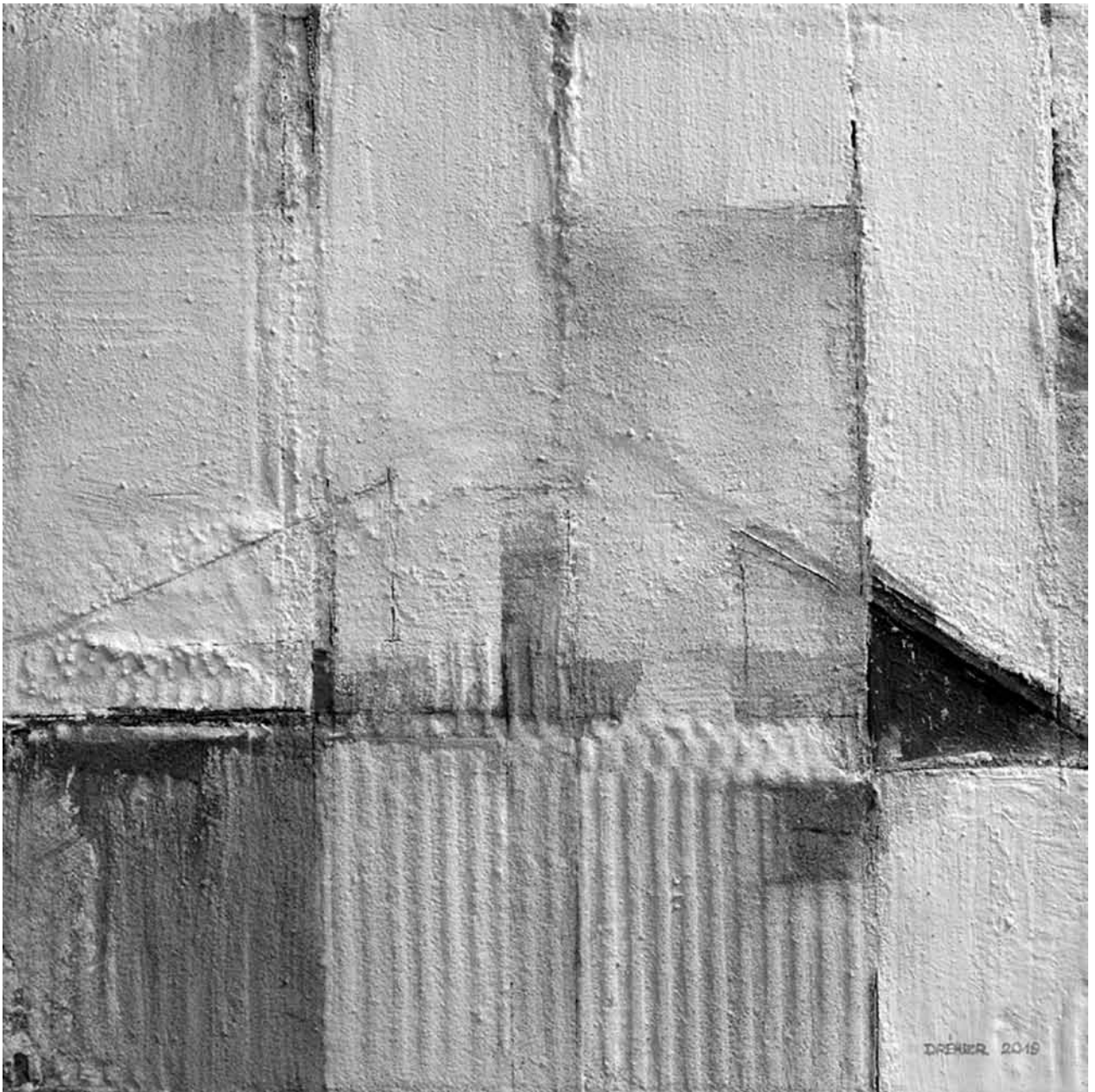
– Mért nem mentél neki annak a bűdös kurvának? – kérdezte később az egyik fiú.

Erasmus is feltette magának a kérdést, úgy volt hű önmagához, hogy minden lehetőséget számba vett. Talán ha már akkor tudta volna, hogy Lenke néni nem az igazi anyja, gondolta egy napon, talán akkor nekiment volna az Attila mamájának. Különös volt ez a gondolat, helyessége örökre ellenőrizhetetlen.

Később vércseppeket fedezett fel a lépcsőn.

– Anyám vére – mondta magában, egy kicsit megint a történezen kívüli világból.

Benyálazta az mutatóujját, és ahogy ment felfelé a harmadik emeletre, egyenként letörölte vércseppeket.

GÉCZI JÁNOS (1954) Balatonalmádi

GÉCZI JÁNOS

A pusztítás

Tizenöt után érkezem a térre,
 ahol a bronz Vörösmarty áll. Az
 özönvíz elpépesíti azt, ami könyv,
 alapjait fölszámoló papírköteget,
 és elolvasztja, száj az édes szavakat,
 a sok köteg verset. Nincs blúz, szoknya, nadrág,
 zokni, cipő, haj se szárazon. Írók, s akik őket
 írókká avatták, állnak bénultan a zivatarban,
 inkább a fák és ereszek, eresztékek alatt, mintsem
 a fák között vagy a szabadban. Tizenöt tízre
 fejeződikbe a pusztítás.

A vízpart

A part – két szikla és a sziklaköz –
 körbefoly, látszik, hol a kéz és
 hol a száj az űrben, majd a szőrszálak,
 ráncok rajzolódnak meg, a sebhely is
 a boka felett, a bőr vékonyán.
 Életszerűvé válni, céljául
 megneveződni az emberlétnek.
 Halványul, ami körülír, veszejt
 a konkrétságot. A valóságosság
 miként veszi fel az alakját
 a kockadobás nyomán a valóságnak?

Mindezen túl nem tud semmit. Gyöngé,
 hunyorgó és rossz igeidőben
 felbiceg a teraszra. Gazdává
 válik az idő egy időre. A test
 és a beszéd is, amelyek együtt
 szemet adnak a látáshoz, nyelvet
 csúsztatnak a beszédhez a szájba.
 A terasz kockás, azaz négyzetrácsos.

Az elmondható

Diocletianus érkezik velem, megépíti a várost,
 amelynek a karja, bár védbástyát tart, a tengerbe lóg,
 s nem több néhány percnél, ami a birtokába kerül az időből.
 Tevekaraván, a kalifa ajándéka poroszkál keresztül Európán.
 Óbégatás épít hidat a folyó felett,
 s reggelre madrigállá írja át ívét a dalnok.
 A falvat augusztus lánvája önti el.
 Rabokat hurcolnak magukkal a szerb hajók,
 hiába hoznak helyettük török rózsát.
 Elmondhatóvá válni vágyik egyszer minden,
 vagy ha nem azzá, mauzóleummá Larnakában.

Sok tér és sok idő keveredésében
 az a cselekmény nem válik valóra, amelynek
 tulajdona vagyok. Nem futok egyetlen úton,
 nem lesz belőlem egytömbű história.

Nyakamba hull két viaskodó darázs
 a pinea gejzíréből,
 hevernek velem a papíron.

Hőség

a hőségtől megnyílt két kőlapon
 gyökérfirkák és féregjáratok
 árnyékujjával egy szál sóvirág mutatja
 a silabizálásban meddig jutott

ez a nap a fény jégverése
 érthető a pondró maradéka
 ahogyan ékezetet tűz a repedésre
 ez már a semmi beszéde

•

a víz és az ég nem csupán egymást
 a parton heverő helyét is nézik
 a kék siktükrök a nagyjelenetet
 újra és újra figyelmesen
 magukba fogadják majd átadják
 egymásnak s ismét visszaidézik

•

nincs sem vesztes sem győztes
 mérkőzik egymással a két tekintet
 zsákmányát falja
 a mindenség-szemű petymeg

Kék majmok

Addig tartott az életünk,
 ameddig éltek kék majmokat festő népek.
 Azóta minket kizárólag a piktorok
 és egyéb teremtő auktorok képesek elgondolni,
 ekként lehetséges valósággá válnunk.
 Attól fogva, hogy szökőár jött,
 s lemetszették egymásról,
 miként termést a termő ágról,
 a felső és az alsó birodalmat,
 az istenekről nincs tudomásunk.

TURCZI ISTVÁN

Ermitázs

Jelenetek Jedlik Ányos ifjúkorából

PANNONHALMA FELÉ

Jedlik, Czuczor,
 Karner, Sárkány, Hidegheti.
 Öt legényedő ifjú szekerezett
 némán Pannonhalma felé.
 Szeptember elseje volt,
 ezernyolcszáztizenhét.
 Bronzot utánzó késő délután.
 Ők mégis sápadtan tűnődtek,
 soknevű érzések közt hánykolódva.
 Észre sem vették a kaptatókat
 az elhagyott lejtők és repcetáblák után.
 Nem érezték az égő avar szagát.
 Nem hallották a remeterigó pentatonját.
 Magukba mélyedten ültek,
 csak verejtékük lüktetett,
 és latolgatták, milyen is lesz az,
 mit maguknak is féltek elképzelni.
 Jedlik István a nagyszombati sekrestye
 melegére gondolt, a tömjén és az áldozati
 bor illatára, az első ministrálások emlékére.
 Meg arra, hogy békanyúzós bicskájával
 befaragta nevét a padba, amiért
 hatalmas nyaklevest kapott Dozlern Ödön
 igazgatótól. Amikor felnevetett, a többiek
 rémülten néztek rá, nem zavarodott-e meg
 a nagy Ismeretlentől.
 Az égig érő fák kupolái közti derengésben
 már egyre közelebről látszott az apátság.
 Fent a nagy kapu előtt, a zúgó fák csöndjében
 még egyszer visszanéztek. Felsőhajtottak.
 Oldalt a Vértes vonulata kékllett. Északnak
 a síkságnak jól megművelt szántók, erdők,
 gyümölcsösök szegélyén tisztán kivehető volt
 Győr a sokasodó tornyaival. A cókókókos,
 előregörnyedő fiúk alakja hamar eltűnt
 a kolostori kert fenyőinek sötétjében.
 Már tudták, hogy az idő nem ugyanoda
 néz vissza, ahonnan indultak.

REGULA

Az első nyolc nap szigorú szilencium.
 Minden új fiú mellé odarendeltek
 egy korábbi noviciust. Ő Szabó Dávid

perjelt kapta, együtt forgatták
 a breviárium lapjait. Huszonkét
 ifjú ember verődött ott össze azokban
 a nyirkos szeptemberi napokban.
 A monostor labirintja sokszor kifogott
 rajtuk. Megtalálni a lépcsőket, folyosókat,
 megtalálni saját helyüket a körforgásban.
 Nyolc nap, mielőtt felölthetik a szerzetesi
 ruhát. Nyolc nap lelkigyakorlat; elmélkedni
 és imádkozni, feloldódni a Regula szellemében.
 Magas hivatalt láttak el mindannyian.
 Jedlik feladata volt felébreszteni társait;
 Czuczor a padokat törölte tükörsimára;
 Hidegheti az imára vagy az ebédre hívó
 csengettyűt kezelte. A szolgálai munkák célja
 az alázatra nevelés volt. A tisztálkodó-
 helységet purgatóriumnak nevezték,
 de ha Szentmártonból a víz nem érkezett
 időben, inkább volt maga a bűzös pokol.
 Szent Benedek törvénykönyve igazgatta
 napjaikat, reggeltől reggelig. A szavakhoz
 tartozó érzéseik megszakadtak. A világtól
 való elszakadást jelképezte az is, hogy
 az avatás napján új nevet kellett kapniuk.

Folytatódni

Csoóri Sándor-intarziák

Néha meggondolja magát az idő,
 és visszafelé indul, régi hegyek közé.
 Elrejtőzik, és számot vet magával,
 ha már nem lehet a megbocsátás övé.

Az égbolt árkaiban meghúzódva vár.
 Figyeli, ahogy *fehéredik a múlt*.
Zúzmara-koszorús, áttetsző képek,
 éles volt mind, mielőtt megfakult.

Zámolyi harang, budavári kövek:
 ért mindent, és semmit sem ért.
A tegnapi hamu maradvékát nézi.
 Vezekel mindennapi halálaiért.

Felvállalni. Meghasadni. Folytatódni.
Elmenni minden háborúba; fázni, ázni.
 Kezek barlangi ösztönével élve
egyetlen mosoly sátrában éjszakázni.

Néha meggondolja magát az ember,
 s bármilyen messze járt, hazatalál.
 Megtisztul, dalol, és felröppen újra,
 mint a *gyöngye hóban megmosdó madár*.

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XXV.

Hétéves lehettem, izgága, örökmozgó kisfiú, amikor először próbáltam értelmezni és megérteni a felnőttektől gyakran hallott titokzatos kifejezést: *világháború*. Emlékszem: számomra akkor megfejthetetlen rejtély maradt a szó igazi tartalma.

Tovasuhant hetven év. Világháború? Ma idő betakarta messzi múlt.

Elegáns küllemű, háromnyelvű folyóirat gondosan egybekötött évfolyamát örököltem nemrég: Hungaria Magazin, 1943. 1–12. szám. Szerkeszti és kiadja Filótás Lili. Nézegetem, lapozgatom az öreg újságot, bámulom az izgalmasan szép múltat idéző fényképeket, hol itt, hol ott egy-egy írásba beleolvassok: Magyarország felülnézetben háromnegyed évszázaddal ezelőtt németül, olaszul, magyarul.

Címek, találomra. 1943. január: *A reneszánsz kora Magyarországon*; február: *Téli sportok a Balatonon*, *Divatrevü a Mátrában*; március: *Magyarország a vonatablakból a Székely körvasúton*; május: *Az életet megújító Balaton*; június: *Erdélyi nyaralás...*

1943. júniusban a Hungaria Magazin az erdélyi nyaralás élménydús csodájával csábítja a pihenni vágyó magyarokat, németeket, olaszokat hegyenvölgyön járó útra kelésre: „A Kárpátok vadregényes, fenyvesekkel koszorúzott, csodálatosan szép táján, »kincses Erdély« földjén élmény a nyaralás.” Hívogatóan barátságos fényképek: Szováta strandján a vízben lubickoló, a parton napozó gyerekek, csinos asszonyok; a Gyilkos-tó fölött elrepülő madárcaapat; Tusnád-fürdő fák borította hegyormai... „Felejthetetlen élményekkel térnek haza különösen akkor, ha nagy igényeiket otthon hagyják, és hajlandók háztiszákkal, gyalog barangolni a bűbajos székely falvak között, a díszes székelykapuk, hangulatos temetők világában.”

Lapozok előre, lapozok hátra, kattog az agyam, múltidéző visszaszámlálás: 1943. január 12-én a voronyezsi fronton, a Don-kanyarban megindult a Vörös Hadsereg támadása, és a magyar 2. honvéd hadsereg német nyomásra száz kilométerre szétaprózott, háttértámogatás nélküli frontvonala néhány nap alatt összeomlott. Február 2-án a körberített, leharcolt, kivézt 6. német hadsereg Sztálingrádnál letette a fegyvert, megadta magát... Márciusban magyar–francia–német szakos tanár

édesapám behívót kapott, „karpaszományos” alkatonaként (fogalmam sincs, milyen rangban) Budapesten irodai beosztásban *szolgált*. Áprilisban nagymamám öccse hősi halott...

Feltételezem, egyik szülőm sem olvasta a két pengőért megvásárolható reklámújságot, *A M. Kir. Államvasutak és az IBUSZ hivatalos idegenforgalmi folyóiratát, amely egyedül jogosult a MÁV gyorsvontain való kifüggesztésre*.

A folyóirat birtokomba került példányait valaki valamikor beköttette, a keménytablás borítóra arany betűkkel nyomtatta rá a folyóirat címét és a szerkesztő és kiadó Filótás Lili nevét.

Filótás Lili ismert és népszerű rádióbemondó 1943-ban. Kitépett, ismeretlen eredetű újságlapon fényképe és szakmai hitvallása: „A színházi közvetítés a bemondó egyik legkedvesebb, de legnehezebb feladata, különösebben régebben, amikor a mikrofon kinn állott a páholyfolyosón, és úgy konferáltunk, hogy nem is láttuk a színpadon történeteket. A helyzet most lényegesen javult, amennyiben úgy a mikrofon, mint az erősítőberendezés páholyban nyert elhelyezést, ahonnan játszva követhetjük a közvetített darab menetét.”

(Gyerekkoromban, a múlt század ötvenes éveiben, a televízió nélküli világban még színésznő, Hajnóczy Livia sügta-búgta mikrofonba: éppen most mi történik a színpadon.)

Filótás Lili hivatását szerető rádióbemondó volt, szerepelt három filmben. Csinos, szőke fiatalasszony, az 1941. május 22-én bemutatott *Édes ellenfél* című film elején szerepe szerint rádióbemondó. Megnéztem többször a film kezdő jelenetét: Filótás Lili nem színésznő, a filmben természetes önmaga – hivatásos rádióbemondó. Miközben felolvassa a kezébe adott, mások által írt szöveget, fejét előrehajtja, bal kezével hajtincseit göngyörgeti – megszokta, hogy a rádióhallgatók csak kellemes hangját hallják, s nem látják homály takarta arcát, haját babráló kezét, az asztalon felejtett gyűrött zsebkendőt.

Filótás Lili érvényesülni, látszani akaró csinos hölgy 1943-ban: mellékfoglalkozásként idegenforgalmi magazint szerkeszt. Mindennapi élete többszörözött jelenlét: rádió, film, folyóirat...

Háború van most a nagyvilágban...

Vörösmarty Mihály 1854-ben írott verssorát morzsolgatom magamban. Filótás Lili – és még hányan, akkor, magyarok? – nem akarta tudomásul venni, hogy már lángol a föld Magyarország körül.

Isten sírja reszket a szent honban...

A szerkesztő asszony 1943 nyarán, őszén a hazánkba látogató német és olasz turisták kedvében szeretne járni. *Külföldieknek különösen ízlik* – hónapról hónapra közöl a lap ínycsiklandozó recepteket.

„*Csángó-tokány* – 20-25 dkg borjú- vagy sertés-húst metéltre vágunk, sózzuk, 3 dkg zsírban metéltre vágott hagymát pirítunk, 1 késhegynyi pirospaprikát és a húst beletesszük és ¼ óráig pároljuk. Tegyük bele 2-3 kanál rizst, melyre kevés vizet öntünk, 15 dkg savanyított káposztát pedig 2-3 szelet szalonnára teszünk, melyet szintén metéltre vágunk. Összekeverjük a félig megpuhult tokánnyal és tovább pároljuk. 1 és ½ dl tejfelből, ½ kanál liszttel habarást készítünk, hozzátöltjük, felforraljuk és tálaljuk.”

Nagymamám mesélte: vékony pénztárcájú polgár számára a borjúhús már csak jóízű és jó illatú emlék volt Budapesten 1943-ban.

De élt a főváros. A németek még nem szállták meg, s csak háborús hírek ostromolták Budapestet, nem szovjet tankok.

A folyóiratot eltartják a hirdetések. Hónapról hónapra, egy hírlapoldalt betérítve ajánlják magukat a híres budapesti vendéglátóhelyek: Táncpalota, Piros Gesztenyefa vendéglő, Spolarich Zöldfa Étterem, Gundel... 1943 májusában szüleim biztosan nem jártak a Sanghay Mulatóban. (*Budapest, XI. Horthy Miklós út 60., a Horthy Miklós-körtérnél. Telefon: 257-430; Minden este tánc, nagyvárosi műsor, családi árákkal. Hangulatos zene.*) Egy sarokkal odébb, szemben a Feneketlen-tóval, a Fadrusz utcában laktunk. (Akkor én még rácsos ágyban.) Kamaszkori csavargásaim *otthona* volt a Körtér, de mulatónak a teret körülölelő házakban már híre-hamva nem volt a múlt század ötvenes éveiben. 2020-ban aligha akad élő ember, aki emlékszik arra, hogy hol volt a mai Móricz Zsigmond körtéren hajdan a Sanghay Mulató.

Az is kideríthetetlen, hogy ki volt v. B. K. pécsi olvasó, akit a szerkesztő megnyugtat: „Az erdélyi útra semmi esetre sem kell estélyi ruhát vinni.” A szerkesztő v. H. J. kápolnásnyéki olvasónak is üzen: „Karácsonyi téli sportolás céljából már október végén kell szobát foglalnia Valócon, mert a karácsonyi ünnepeken mindig zsúfolt az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal pompás szállodája Kárpátján. A kevés férőhelyért valóságos versenyfutás in-

dul novemberben.” Vajon megvan-e még, s ha igen, kié az a pompás szálloda ma Valócon?

A vonaton hallottam... rovatban Filótás Lili decemberben arról számol be, „...hogy a soproni Ciklámen-szálló építkezése nagy arányokban halad előre. A bokréta-ünnepélyt már megtartották, tehát a ház tető alatt van. Belső berendezésén a téli hónapok alatt is dolgoznak, úgyhogy nyárára már teljesen elkészül az Újságírói Kamara által épített, pompás, nagyszabású Üdülőház, amelyben azonban idegenek is kaphatnak majd szállást és ellátást.”

Egy év múlva, 1944. decemberben *pihenni* már senki nem utazik Sopronba. A Ciklámen Szállóban nyilas pártszolgálatosok laknak, bírái halálra ítélik és kivégzik december 24-én Bajcsy-Zsilinszky Endrét.

A pesti polgár 1943 novemberében, ha akarta, a főváros számtalan színházának egyikében tölthette az estét. „Mindenki természetesen látni akarja Pest kedvencét, Muráti Lilit! Az Andrassy Színház, Hermann Bahr »Josephine« című darabja a fiatal Napoleon magánéletét eleveníti meg, hallatlan mulatságosan.” A Nemzeti Színház Kamaraszínházában az ármányos Tartuffe: Major Tamás. Hamlet a Madách Színházban: Várkonyi Zoltán. Ki sejtette akkor, hogy néhány év múlva a szovjet gyarmattá alázott Magyarországról elmenekült Muráti Lili – *Pest kedvence!* – örökre spanyol színész nő lesz? Ki gondolt akkor arra, hogy a kommunista Major Tamás másfél év múlva mint korlátlan hatalmú színházigazgató tizenhét évre magánbirtokába veszi a budapesti Nemzeti Színházat? Hamlet-Várkonyi Zoltán sem merengett arról azon az őszön: a 20. század második felében lehet ő még megkérdőjelezhetetlen színházi szaktekintély a szocializmust építő Magyarországon.

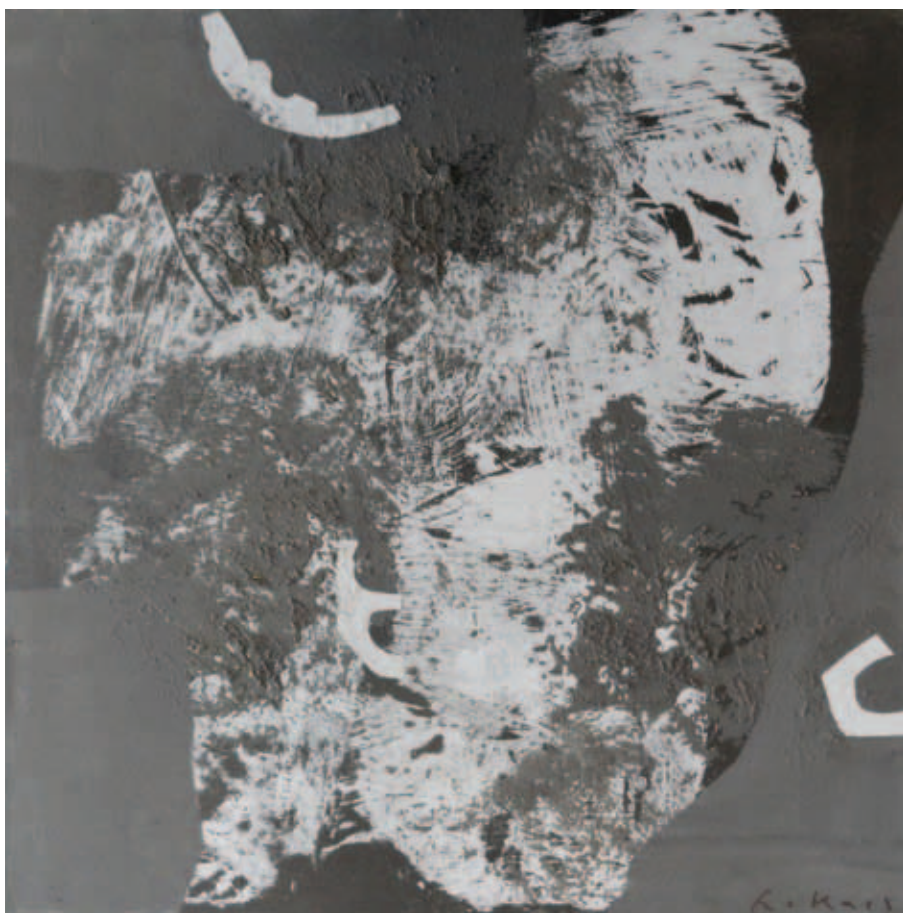
Világháború volt a nagyvilágban.

Filótás Lili rádióbemondó volt, idegenforgalmi magazint szerkesztett, három alkalommal néhány pillanatra feltűnt a mozivásznon. Élni akart. Álmában sem gondolt arra: 1945-ben szovjet fogságba kerül, 1946-ban sikerül hazatérnie, de lábát soha többé nem teheti be a Magyar Rádióba. Segédmunkás Rákosi Mátyás uralkodása idején, csak volt férje baráti segítségével sikerül nagy nehezen életben maradnia. 1956 őszén menekül. Kanadában szociális munkás, esténként takarítónő. Élni akar. Marosvásárhelyen született 1908. december 22-én. Valamikor meghalt – talán Kanadában.

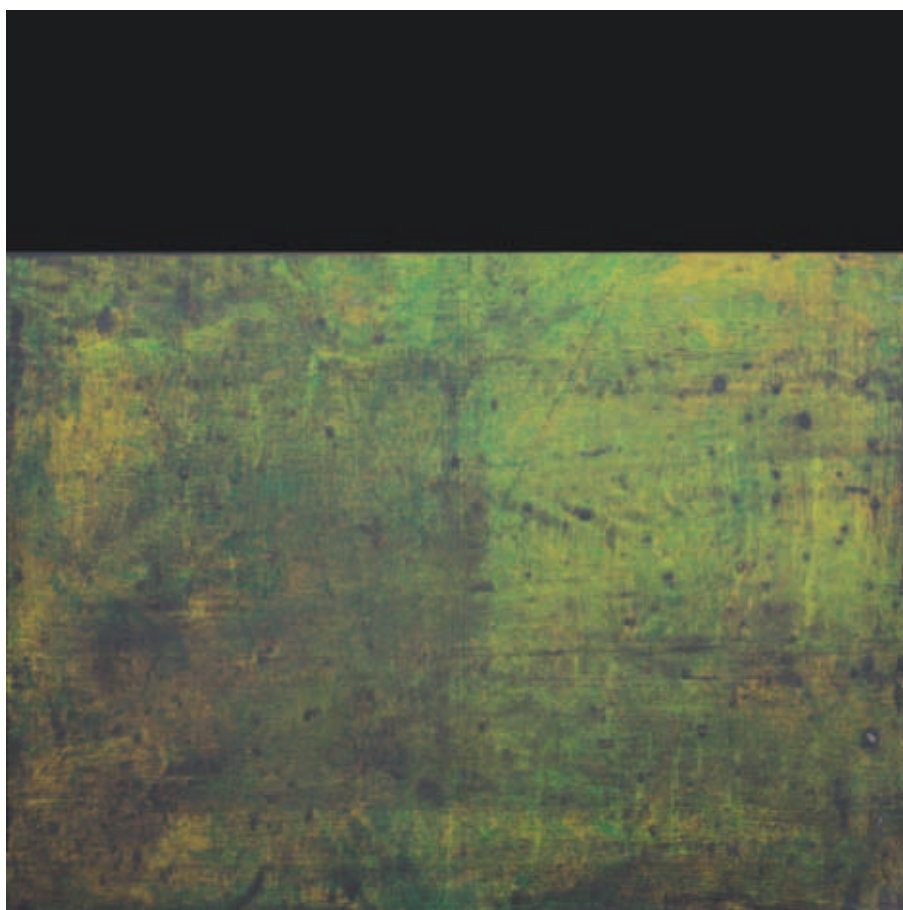
A Hungaria Magazin ma is színvonalas, tartalmas, olvasmányos folyóirat.

Ilyen volt Magyarország 1943-ban – *idegenforgalmi* felülnézetben.

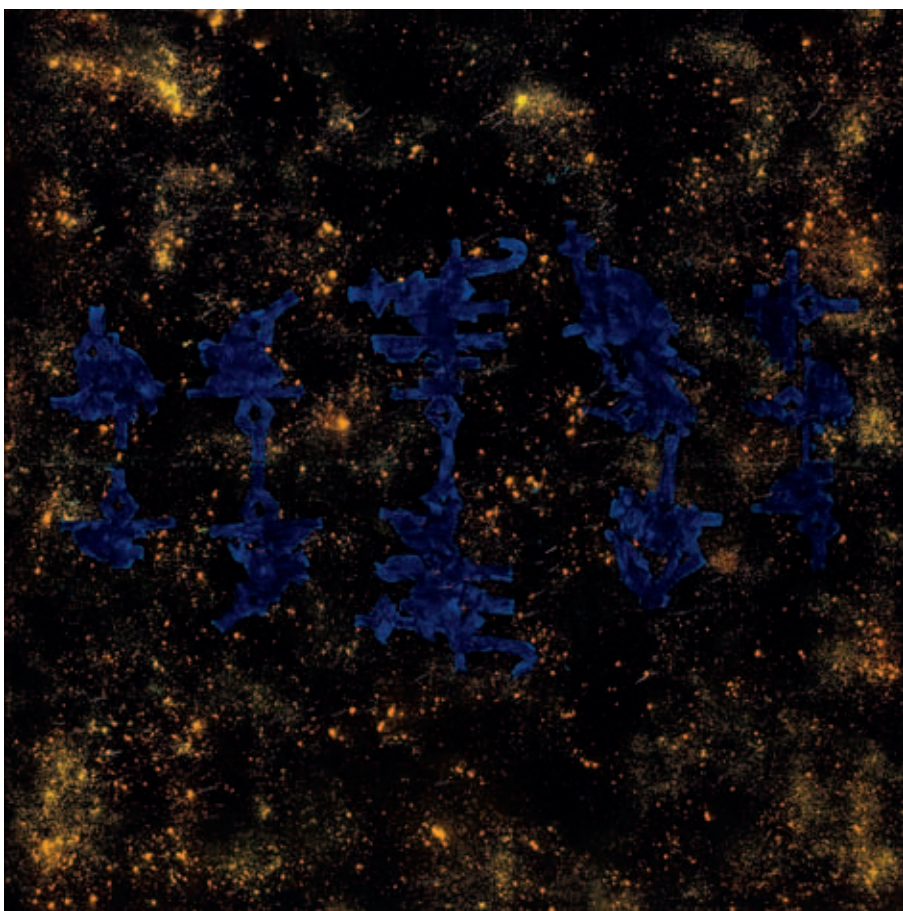
SZÉKÁCS ZOLTÁN, Ismeretlen korszak II., 2019

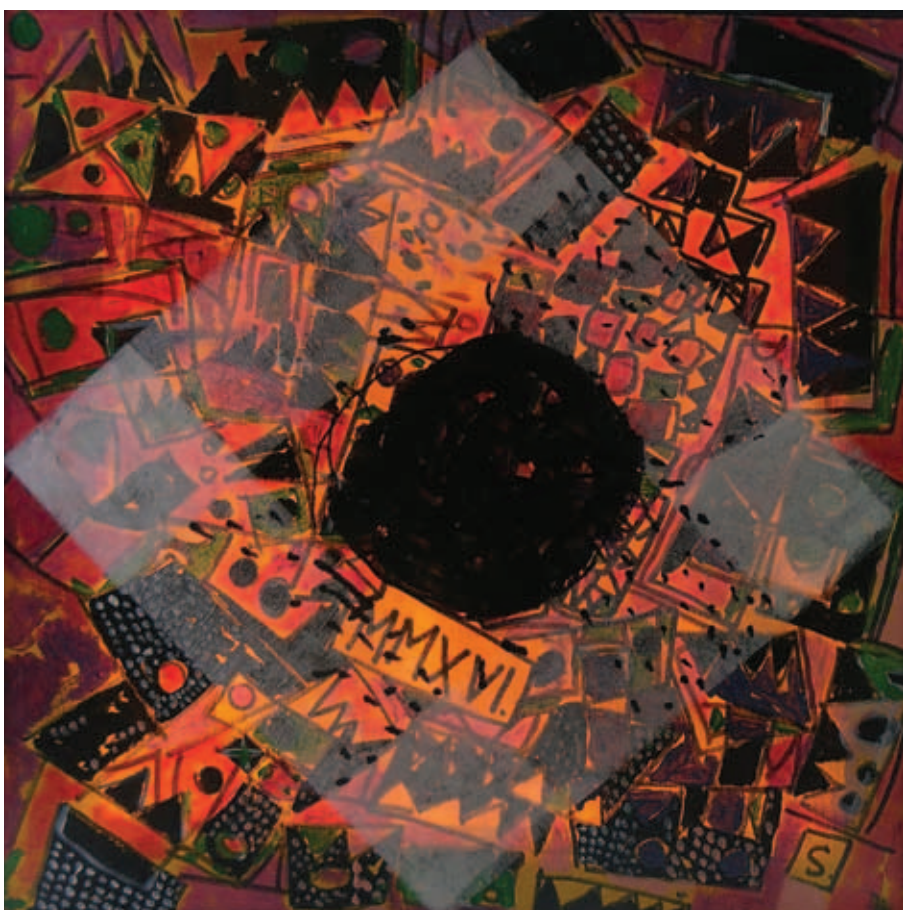
KÉRI MIHÁLY, Cím nélkül, 2012

WROBEL PÉTER, Tükör által homályosan, 2019

SOMOGYI GYÖRGY, Kirándulás a szigeten, 2016

SZEMADÁM GYÖRGY (1947) Budapest

SZEMADÁM GYÖRGY

Szigetszentmiklós – 2019

Éppen húsz éve annak, hogy Kőszegi János galériatulajdonos, meg Somogyi György és Puha Ferenc festőművészek meghívtak ide – Szigetszentmiklóásra –, hogy Kőszegi János Patak Galériájának *Sziget-Szüret* című kiállítását nyissam meg, amit én készséggel el is vállaltam. Aztán évről évre sorjázta az eleinte tematikus kiállítások, amelyek helyszíne időközben átkerült ide, hivatalos nevén a Városi Könyvtárba és Közösségi Házba, illetve Városi Galériába (amit a helybéliek, de még az internet is csak Sárgaházként tart nyilván). Barátaim pedig azzal tiszteltek meg, hogy egy év kihagyással minden év őszén én nyithattam meg e mindig szeptemberben rendezett kiállításokat, s tizenégy megnyitó szövegem meg is található az öt évvel ezelőtt megjelent *A legjobb Szigetszentmiklósról* című kötetben.

Egyszóval: ez alkalommal ünnepehetjük e kiállításorozat huszadik évfordulóját, s illene ilyenkor számvetést készíteni. Például hogy hány művész vett részt ezeken a tárlatokon; hány művel, kik voltak a díjazottak; kik érdemelték ki Tököl város polgármesterének szokatlan elismerését: az aranygyűrűt. Aztán beszélmem kellene az idén beadott anyagról, s elmondhatnám, hogy ebben szemléto mást a nonfiguráció, ezen belül is az informel és a konstruktivizmus dominál, míg a figurativitást csupán két mű képviseli. Dicsérhetném a kiállítás ebből adódóan egységes képét, és így tovább. De ezúttal valami másról szeretnék beszélni.

Több mint fél évszázada forgolódom ilyen-olyan minőségben a képzőművészeti életben, ám e történelmileg elenyészően kis időszakban olyan hatalmas változásokat észleltem benne, amelyeket nem nagyon tudok sem fejlődésnek, de még normális folyamatnak sem tekinteni.

Kezdjük talán azzal, hogy „az én időmben” – mondjuk, például 1975-ben – ez a kiállítás botrányosan provokatívnak számított volna, amit akkor azzal honoráltak volna, hogy a kiállítást betiltják, az akkori Solti Eszter pedig emiatt elveszíti az állását. Mindez úgy is megtörténhetett, hogy a képeket nem látta sem zsűri, sem valamilyen illetékes Elvtárs.

Mert ilyen is volt. Például egyszer néhányan arra vetemedtünk, hogy kiállítási lehetőségért folyamodtunk a Nagyteknélyű Lektorátushoz – no, nem a Múcsarnokot vagy az Ernst Múzeumot, hanem az egyetemi klubként működő Eötvös Klubot kértük –, s azonmód jött a válasz a legfőbb kidobóembertől – a rettegett Bartha Évától –, hogy mi sehol nem állíthatunk ki. De az úgynevezett Ormos elvtárs (ekkoriban a fontosabb emberek keresztneve kivétel nélkül elvtárs volt), továbbá Pogány Ödön Gábor – a PÖG, aki akkoriban a Nemzeti Galéria igazgatója volt – vagy éppen Oelmacher Anna „művészettörténész” is esküdt ellensége volt a nonfiguratív vagy bármi más miatt szokatlan hangütésű (például szürrealista) képeknek. De ott voltak azok a művész-kollégáink is, akik a zsűrikben tüzzel-vassal irtották a „rendbontó” műveket. Eleinte nem értettem, hogy például az én akkoriban festett félig-meddig nonfiguratív képeimet miért tekintik egy ellenséges tevékenység bizonyítékainak. Egészen addig, amíg egy művész-közönség találkozon fel nem állt egy – szerintem beépített – ember, aki ezt mondta: „A mi szocialista társadalmunk nem tűrheti meg az embertelen művészetet!” Némi gondolkodás után rájöttem; ő ezen azt érti, hogy a nonfiguratív képeken nincsenek emberalakok.

Manapság ez a mostani és az ehhez hasonló anyagot bemutató kiállítások, amelyek többnyire hagyományos eszközökkel készült, falra akasztható képekből állnak, már tisztelettudóan konzervatív rendezvényeknek számítanak. S közben mindössze még ötven év sem telt el. Furcsa és meglepően gyors változások történtek hát a képzőművészeti életben, de időközben az én szemléletemben is kénytelen-kelletlen változásnak kellett történnie. Valaha ugyanis azt hittem, hogy értem a képzőművészet játékszabályait, s tudom, hol húzódnak a határai. Valami olyasmit gondoltam, hogy e művészeti ág méltóságát az adja meg, hogy a felhasznált anyagok – a kő, a fa, a bronz, a papír, a vászon, a különböző festékek és grafikai eljárások – határt szabnak mozgásterének, s ezen belül kell az anyagban megjeleníteni a szelle-

Elhangzott a *Patak Fesztivál – Ellenpont* című kiállítás megnyitóján, 2019. szeptember 4-én.

met. Persze ismertem Kazimir Malevics *Fekete négyzet fehér alapon* című művét és Marcel Duchamp *Forrás* jelölésű felfordított piszoárját, de úgy véltem: ezek meghúznak egy határvonalat. Az idők során az úgynevezett „haladás”, „modernitás” és „újítás” nevében azonban mindenféle határt lebontottunk. Félreértés ne essék: mi magunk, képzőművészek. Meg kell vallanom (persze tudom: öregkori agysorvadás, elbutulás, beszűkülés és az ezzel együtt járó irigy rosszindulat), hogy ma már nem tudom, mi is a képzőművészet.

Amikor a világsztár kínai Ai Weiwei installációként nyolcszáznyolcvanhat darab antik zsámolyt állít ki, azt még értem, bár nem megértem. De egy másik alkotása (?) – amit P. Szabó Ernő így ír le: „Ez egy 26 × 20 centiméteres üvegedény, benne némi porral, amely egy neolitikumból származó váza őrleménye, a múlthoz való viszonyunk jelképeként. Maga a művész törte össze a kerámiát, hogy így őrizze meg, s egyben a régi megsemmisülése árán újat hozhasson létre” – előtt bizony úgy állok (ahogy mondani szokták), mint Rozi a moziban.

De ugyanígy vagyok a világ egyik legdrágább művészenek – az angol Damien Hirstnek – kiállított preparált cápájával és formalinnal telített hatalmas üvegtartályaival is, amelyekben zebrát, illetve hoszszában kettéhasított tehenet és borjút mutat be.

Sőt, néha még a Derkovits-ösztöndíjasok éves kiállításai is elbizonytalanítanak, mert sokszor nem tudom megítélni egyes produkciók láttán, hogy azok egyáltalán a képzőművészet tárgykörébe sorolhatók-e. Van egy olyan benyomásom is, hogy tendencia lett a képzőművészeti értelemben vett tárgyasítás lehetőség szerinti kerülése. Itt elsősorban a videoinstallációkra és egyéb intermedialis munkákra gondolok.

Mindezzel együtt megváltozott a művek értelmezési tartománya is. Nemrégiben olvastam az ELTE egyik PhD művészettörténész hallgatójának szövegét egy fiatal szobrászról, amelyben ez olvasható: „Világosan közlik szobrai, hogy a vizualitás mezejét nem tervezik elhagyni, azaz tisztán vizuálisan is értelmezendők – már ha létezik ilyen, hogy tiszta vizualitás. Természetesen nem: a nyelv és az ő dolgai, különösen elemeinek olykor szabályszerű, olykor szándékosan véletlenszerű egymáson való áthatása eredményezhet olyan materializálható vizuális csomagot, amelyet nem egy dologra irányulónak, hanem dologellenesnek tekinthetünk, azaz a tisztán vizuális értelmezést valójában ebben a megközelítésben gondoltam találónak.”

Őszintén szólva: ezt sem értem.

Egy ideje fel-felteszem magamnak a kérdést, hogy mi is hát ez az egész, és voltaképp mi is az,

amire életem nagyobbik felét olyan nagy hittel szántam.

Kérdéseimre, illetve kételyeimre, amelyeket a Magyar Nemzet egy hat évvel ezelőtti számában írásban is felvettem, váratlan reakció érkezett egy általam korábban nem ismert szobrászkollégától, Szemenyey-Nagy Tibortól, aki többek között ezt írta:

„A művészetnek nevezett folklór intézményesített keretek között működik, értékrendjében hasonlít a 19. századira, de méreteiben ma ez egy gigantikus iparág, része a tudatos szociálpolitikának a felesleges tömegek foglalkoztatásában, ami aztán kapcsolódik egy hasonló méretű üzletághoz. A világon minden nagyobb városban működik legalább egy művészeti akadémia [ezen a szerző oktatási intézményt ért, ami nem azonos a mi Magyar Művészeti Akadémia nevű intézményünkkel. – Sz. Gy.], egyetem vagy főiskola, ahol, úgymond, művészeket képeznek. Ezek óriási számok. Különcök játszótere, akaratosak dühöngője, megtevesztettek és hitetlenek menedéke. Demokrácia és individualizmus a hívószó, és úgy tűnik, hogy a recept működőképes.”

Bizony megdöbbenettek és elgondolkodtattak ezek a sorok, különösen, hogy egy művész írta le őket. Az viszont már egyenesen sokkírozott, amit Douglas Murray írt az *Európa furcsa halála* című könyvében az egész európai kultúrával kapcsolatban:

„A magas kultúra nem más ma, mint egy kiszélesedett tetthely, ahol Európa bűnei láthatók. A művészek és mások válogathatnak a törmelékblől, hogy kiderítsék, mi történhetett. De tudják, hogy a hagyomány folytatása felizzítaná a parazsat, így a bűnök ismétlődéséhez vezetne. Az egyetlen lehetőség, hogy belássuk: az, ami a művészettel történt, nem volt hatással a kultúrára. Ha ez igaz, akkor a kultúrának nincs jelentősége. Ez legalább megmagyarázza, hogy a művészet miért merül el a dekonstrukció felületes játékában, amiben a tudomány is. És azt is, hogy főleg New Yorkból származó, viccelődő, naiv, ironikus és hamis stílusú művek miért töltenek meg annyi galériát és hoznak olyan sok pénzt.

A kortárs művészet e három típusa – a parazita, a megtorpanó és a mérsékelten hamis – nem a kultúra aberrációi, épp ellenkezőleg: túl jól reprezentálják. Az első nem tudja fenntartani önmagát, a másik olyan terhet jelent, amit végül mindenki le akar vetni, a harmadiknak pedig semmi értelme sincs.”

Csak érdekességképpen mondom el, hogy az afrikai Botswana egyik kisvárosában, egy emléktárgyakat árusító üzletben, illetve az előtt olyan

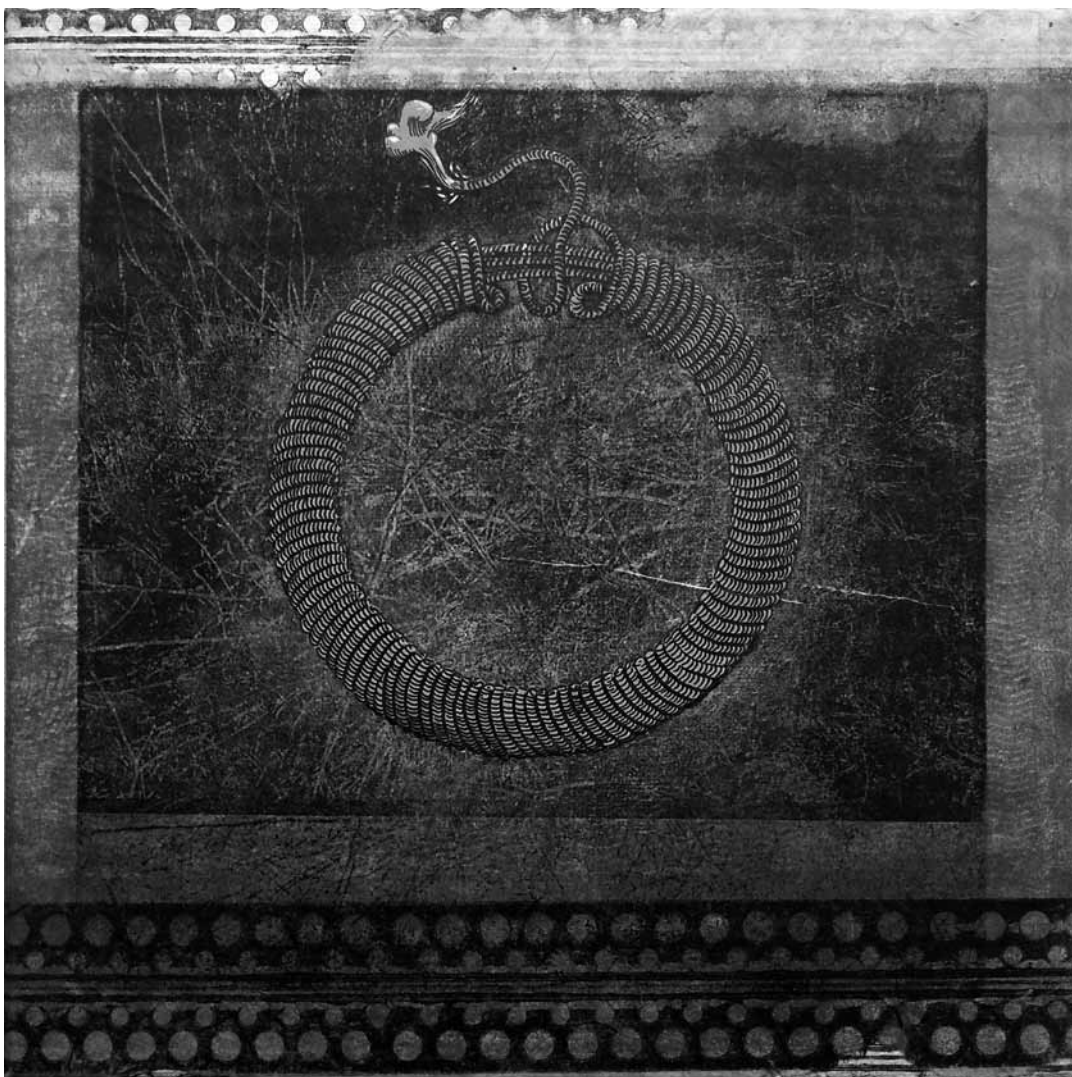

VANKÓ ISTVÁN, Firkált arc, 2018

különös valamiket láttam, amelyeket készséggel elismerek műalkotásokként – még hozzá még csak nem is a naiv művészetbe sorolva. Ezeket helyi bennszülöttek készítettek többnyire kilapított sörös- és üdítősdobozok, drótok és más hulladékanyagok rendkívül kreatív felhasználásával. Volt köztük egy tökéletesen megformált, életnagyságú orrszarvú és egy különböző karokkal mozgatható, ember- és állatfigurákkal teli falucska, amely utóbbi láttán a hazai mobilszobrászat doyenje, Haraszty István is elismeréssel csettintett volna. Akkor azt gondoltam, hogy ha műkereskedő lennék, akkor fel-

vásárolnám az egész kollekción, és kiállítanám a Velencei Biennálén mint egy ismert képzőművész alkotásait, s nincs kétségem afelől, hogy a kollekción díjat is nyert volna.

Bocsánatot kérek Tőletek, kedves kollégák, hogy ezúttal jubileumi ünneplés helyett arra használtam fel ezt az alkalmat, hogy kérdéseimet-kétegyeimet megosszam Veletek! Végezték a munkátokat legjobb tudásotok szerint, s aki bírja, az haladjon a korszerűséggel, de egyet már most jelzek: amennyiben jövőre kettéhasított állatok is lesznek a kiállítási anyagban, nem vállalom a megnyitót.

LÁSZLÓ JÁNOS, Albedo, 2019

PÉNTEK IMRE

Preparált élménykörök

Budaházi Tibor: Római töredékek

PÉNTEK IMRE (1942) Zalaegerszeg

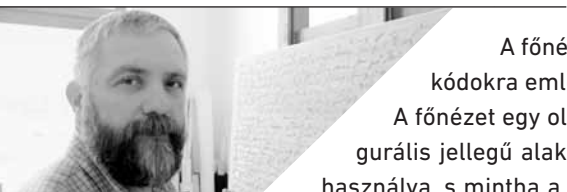
Mire jó egy római (képzőművészeti) ösztöndíj? Hát, sok mindenre. Jó az alkotónak tájékozódásra, töltökezésre, megmerítkezni az „örök” város sok évszázados kulturális miliójében. És kínálkozik az alkalom: kutatni, keresni azokat a motívumokat, amely a megújulást ígérik egy-egy alkotói pályán. És végül: hazahozni egy kis Rómát, egy kis nemzetközi légkört a mai kavargó, változó, alakuló nemzetközi világból. Amelyben folyamatosan jelen vannak a magyar művészek is. Ahogy annak idején jelen volt Aba-Novák Vilmos, a római iskola jeles alkotója, ma pedig Madarassy István szobrászművész Dante *Isteni színjátékának* szoborképeit hozta el ide, a Falconierei Palotába, s a római Múcsarnokban pedig a magyar avantgárd utóbbi évtizedeiben készült alkotások jelentik az újdonságot, a plakáton Pinczehelyi Sándor sarlós és kalapácsos önarcképével.

Budaházi Tibor is élhetett ezzel a lehetőséggel, egy hónapot töltve itt, s mára dolgozta fel élményeit, fotózott, vázlatolt anyagát szervezte nagyobb kompozícióvá, a kimunkált részletek a helyükre kerültek. A festőművészt is megragadta a római utca, a falakat elárasztó plakáttömeg, az a városi jelenség, amit „utcai korrózióknak” nevezhetnénk, amikor az egymásra ragasztott plakátok, hirdetések, betűvariációk, majd a leszaggatott, újraragasztott felületek játszanak egymásba, s alkotnak „természet adta” nagyméretű kollázsokat. Budaházi, a „fotós” alaposan bejárta a kínáló helyszíneket, s készített felvételeket a jellegzetes darabokról. Igen, itt a természet, eső, hó, szél végzi – a véletlen közvetítésével – azt a műveletet, amely kialakítja a különböző absztrakt mintázatokat, sugall különböző vizuális jelentéseket.

Ezt a réteget is láthattuk a zalaegerszegi Városi Képtárban rendezett kiállításon, amely októberben nyílt *Római töredékek* címmel. Láthattuk az első fázist, amikor ezeket a jellegzetes mintázatokat, alakzatokat összeszedte, összegyűjtötte, a tiszta, zavartalan, színes látványtól, a csorgásoktól, repedésektől, szaggatásoktól „meggyötört” ábrákig, amelyekbe egy-egy rozsdás ablakkeret visz elvágólagos rendet. A foltok, hasadások „színjátéka” elbűvölte a festőt, aki egyébként is analitikus szemléletű, és élvezte, hogy sajátjának tudhatja ezt sajátos látványgyűjteményt. Ebben a véletlen amortizációban hirtelen egyértelmű motívumok jelennek meg: körös betonkeretek – talán csatornabejáratok –, amelyek sorozattá válva karaktert visznek ebben a málló-széthulló közegbe. A betonkoszorú fölött egy kis háromszög ad világosságot, amely még jellegzetesebbé teszi a fura ornamentumot.

Sokszor az adja különlegességet, hogy a kopások nyomán feltűnik a fal, a téglanyomok mintázata, a repedések ritmusa. S talán csak a képzelet játszik velünk, amikor ebben az amorfitásban megjelenik egy madár vagy kutya rajzolata, vagy egymást kiegészíti egy utcatábla, egy fehér falfirka vagy el-elmaszatóldott felület. S később már ez az anyag „beavatkozást szenved”, már nem tudjuk eldönteni, a látható vonal ecsetnyom vagy rozsdafolt, Budaházi alaposan kihasználja ezt a sokértelműséget, hihetetlen kontextusokat teremtve. A korábbi madár-sejtelem egy képen már karakteres rajzolat, s itt-ott emberfigurák tűnnek elő a félkörívek játékából, a beavatkozások mind jobban dominálnak, a további képek már igazi Budaházi-művek, amelyeken az eloszlások és tagolások, a barnás színvariációk veszik át a szerepet az alakításban, és az ismétlődések adnak nyomatékot egy-egy metonimikus megmutatkozásnak. S talán a fotózás egyik záródokumentuma egy üres nézőtér, széksorok tömege (ismétlődése), amelyek szinte elnyelik a látványt. Találunk még egy Colosseum-fotó-„átdolgozást” is, amelyet a festő benépesített apró figurákkal, s amely furcsaságával ragad meg bennünket.

Budaházi Tibor: *Római töredékek 2015–2019*, Városi Hangverseny- és Kiállítóterem, 2019. október 11–31. Kiállítás és album, magánkiadás, Zalaegerszeg, 2019.

BUDAHÁZI TIBOR (1954) Zalaegerszeg

A főnézet két rokon darabja *Elemek (Tűz és Víz) (Föld–Levegő)* a középkori kódokra emlékeztetnek, amelyek az asztrális erők eloszlását jelképezik.

A főnézet egy oltárképszerű kompozíció, amely összegzi a lényegi darabokat, a figurális jellegű alakokat (különböző csoportokba rendezve), az ablakok ritmusait felhasználva, s mintha a szakralitás is megjelenne a papok mintázatában, amelyek kiszolgáltatottan hajladoznak a történelem szelében.

Budaházi alapos leckét ad a maga látványvilágából, a tárgyias elemektől a megdolgozott műig vezető utat szemléletesen bejártja velünk, s megérteti: ennek az analitikus gondolkodásnak is vannak kiemelkedő, szép pontjai, amelyek belakják e városi univerzumot, és meglelik optikai aranymetszéseit. S még az a szerencse is érte a festőművészt, hogy élményeit, képanyagát egy kis albumba szedhetesse össze, amely tetszetős foglalata ennek az időszaknak. Tolnay Imre, a katalógus kommentátora és pályatársa a következőképpen írt e tapasztalatokról: „Róma egy több évezredes város...”, tehát szinte minden ott hever egymáson a múltból és a jelenből. Ebből metszett ki éles szemével és optikájával Budaházi Tibor jó néhányat.” Az általa felfedezett fragmentumok magukban hordozzák azt a teljességet, amelyet személyességével hitelesítve átnyújtott nekünk a világváros jellegzetes formaleleteiből.

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek, 2015–19 (számozatlan digitális nyomtat)

PÉCSI GYÖRGYI

Oravecz Imre

Kortárs-díj 2019

ORAVECZ IMRE (1943) Szajla

„Ahol elhallgat a szó, / ott a némaság beszél, / ahol elhallgat a némaság, / ott a Teremtő beszél” – magától értetődő, evidenciális természetességgel, ahogy a patak folyik, lépi át Wittgenstein kultikus tételét a *Nyolcadik koan*. És persze átlépi Tandorit is: „Némaság a hang helyett. De a némaság mi helyett?” – nem a költőt, hanem az egzisztenciális szorongást lépi át. Nem a Semmi vonz vagy taszít – föltáru a kozmogóniai ember metafizikai létbizalma.

1983-ban lépett, robbant be személyes időszámításomba Oravecz Imre költészete, a *Hopik* könyvével. „Egy történelem előtti kultúra segítségével jutottam el, helyesebben érkeztem vissza oda, ahová mindig is vágytam: tulajdon fajtám azóta felbomlott, de eszméletemben, idegeimben, mozdulataimban örökre elraktározott *paraszti kultúrájához*, vagy ha úgy tetszik, tulajdon történelemelőttiségemhez. És így ébredtem rá arra is, hogy újabb verseim közvetlenül a hopikról beszélnek ugyan, de közvetve arról a közösségről szólnak, amelynek eleim tagjai voltak, és amelynek gyermekkorom végéig tagja voltam magam is” (*Előszó, Hopik könyve*). Szóval... éppúgy magyar parasztok, paraszti világok, tárgyak, szokások a könyv tárgyai, hősei, ahogy az akkortájt kultikus Ilyés Gyula meg Nagy László műveinek? Fölfoghatatlan volt, és mégis pontosan éreztem, tudtam, hogy igen. Provokatíván egyszerű kijelentő mondatokban, a szavak első jelentésével, tapinthatóan jelenvaló emléktöredékekből, fragmentumokból és kínzó hiányból kapcsolt(ak) vissza a hopik a létezés rituális rendjébe.

Annak idején számomra a *Hopik...*-kal lépte túl, úgy mindenestül, a konvenciót Oravecz költészete. Pedig már első könyveivel, a *Héjjal* (1972) és az *Egy földterület növénytakarójának változásával* (1979) stílust tört. A *Hopik könyve*, a költői életmű egyik kulcskötete viszont már a stílus-teremtés könyve volt: nem hasonlítható viszony és viszonyulás a szülőföldhöz, az identitásra való ráismeréshez. A személyes és személytelen, az otthonosság és az idegenség, az érzelmesség és a könyörtelen objektivitás folyamatos határátlépésével. Nem tudom, folytatható-e az oravecki stílus, mindenesetre a személyes életek, a családsorsok, a helyek, az eredetek, a mitologikus gyökök monitoringozásában (nemcsak) ifjabb költők műveiben rendre ráismerni vélek az oravecki-szajlai poétikára.

Mióta is, hogy Oravecz Szajlát írja? Nem fontos, mindig is Szajlát írta. Szajla a megszenvedett létbizalom, maga a Hely. A *Halászóember* Szajla nagyszabású szociografikus és lírai emlékezete, az elveszett aranykor, a múlt víziója, abszolút viszonyítási és értelmezési pont. Az emigrációban is, az angolul írt versekben is az. A *Halászóember* (1998) az életmű csúcskötete, a modern magyar költészet egyik alapműve.

A *Halászóember* teljes és egész, folytathatatlan, és mégis, mintha csakugyan előtanulmánya lenne A *rög gyermekei* című grandiózus trilógiának: az *Ondrok gödre*, a *Kaliforniai fűrj s az Ókontri* epikában meséli el mindazt, amit a *Halászóember* költészetben. Családrege, falurege, kivándorlásregény, monografikus példázat – száz év magyar történelméről az Árvai család álmain, boldogboldogtalan választásain, sodródásain keresztül. „Amit azonban [Oravecz a] három regényben elmondott, még soha nem mondta el senki a magyar irodalomban” (Reményi József Tamás).

BUDA ATTILA (1953) Budapest

THIMÁR ATTILA

Buda Attila

Vannak olyan irodalomtörténészek, akik friss szempontú, érdekes tanulmányokat írnak, vannak, akik a filológiai bűvárkodás eredményeiben hoznak újat, vannak, akik inkább szerkesztők, és jó tanulmányköteteket szerveznek össze, vagy folyóiratok szerkesztőségeiben alakítják az irodalmi életet. Buda Attila munkásságában ezek a területek mind összekapcsolódnak, méghozzá szervesen kapcsolódnak egymáshoz, s ennek végeredménye e sokoldalú életpálya, immár rengeteg publikációval, sok könyvvel és számos alapvetően fontos, sőt meghatározónak minősíthető vállalkozással, mint a Magyar Irodalmi Repertórium kötetei, amelyekben éves bontásban kurrens folyóirat-irodalmunk összes publikációját feldolgozta munkatársaival. Hasonló unikális vállalkozásnak tartom a *Pagoda és krizantém* sorozat eddig megjelent köteteit, amelyekben a távol-keleti és magyar kulturális és irodalmi kapcsolatok rengeteg dokumentuma látott napvilágot.

Mindezen sokszínűség mellett vagy inkább között mégis meg lehet látni erővonalakat, amelyek elektromágneses húrokként vonzzák maguk köré az egyes elkészült munkákat, legyenek azok tanulmányok, bibliográfiák vagy monográfiák. Ilyen szál Babits Mihály életműve, amelynek kritikai kiadásában is komoly szerepet vállalt, és ilyen a Nyugat folyóirat irodalmi hagyománya, amelynek több különböző szempontú megközelítésére is kísérletet tett. Hasonlóan mágnesesen vonzó terület Nemes Nagy Ágnes életműve, illetve az Újhold kör irodalmi működése Lengyel Balázssal, Mándyval, Ottlikkal. De nem lehet említés nélkül hagyni a képeslapokat mint művelődéstörténeti műfajt (*Hadifogoly – Egy első világháborús képeslapgyűjtemény nyomában*), és semmiféleképp se felejtjük ki a macskaféléket mint a személyes érdeklődési kör meghatározó darabját, amelyből a *Macskatéka* című könyv született.

E sokfelé ágazó érdeklődés és sokszínű, gazdag életmű szükséges kelléke a szerény és mindig segítőkész jellem, amellyel pályatársai felé fordul.

A Kortársban rendszeresen olvashatjuk tanulmányait, kritikáit. Írásait mindig a higgadt hang, az alapos filológiai utánajárás és a nagy anyagismeret jellemzi. Tartózkodik attól, hogy csatlakozzék bármely irodalomelméleti iskolához, viszont igyekszik a józanul belátható, tehát az élet normál működéséből fakadó kérdéseket megfogalmazni, és szorgalmasan keresi a rájuk adható válaszokat. Ez az egyszerre megvalósuló irodalom- és életközelség teszi gondolatgazdaggá és egyszerűsmind jól használhatóvá szövegeit.

Tanulmányi rovatunk nélkülözhetetlen tagja, s kritikáira is mindig oda kell figyelniük az olvasóknak, mert mértékadó véleményt ír, akár irodalom-, akár művelődéstörténeti, akár bibliográfiai könyvekről szól.

A Kortársban ebben az évben is több publikációja látott napvilágot: júniusban Monostori Imre Szekfű-monográfiájáról írt alapos, hosszú kritikát, a szeptemberi számban Ambrus Zoltán és Jászai Mari levelezéséből közölt kortörténeti darabokat, decemberben Déry Tibor *Kedves Boóper* című regényét hasonlította össze értő és meggyőző módon Tanidzaki Dzsunicziró *Egy hobbant vénember naplója* regényével.

Mindezek után – vagy előtt – nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy összefoglalta a Kortárs folyóirat történetét egy monografikus feldolgozásban.

Örömmel adom hát át a 2019. évi Kortárs-díjat Buda Attilának.

EÖRY EMIL, Szent Antal megkísértése, 1989; Magányos ház, 2013 ►

NOVOTNY TIHAMÉR

Eőry Emil

EŐRY EMIL (1939) Érd

Eőry Emil művészetét egy mindig megújulni kész, egyéni ízű, tiszta ideákat és paradox helyzeteket egyaránt felmutatni képes, józan modernség jellemzi. S ezért e becses józanságért se életében, se művészetében nem hajlandó átlépni bizonyos határokat. Alkotásaival tehát nem felforgatni és megbotránkoztatni akar, nem a sötét erőket kívánja felébreszteni az emberben, épp ellenkezőleg, mértéktartásával, bölcsességével, egyensúlyozó magatartásával, formai és kompozíciós bravúrjaival, esetenként heroizmusával, keser-iróniájával és lényegre tapintó groteszkségeivel az értelem megvilágosodását, a lélek és a szellem érzelmi, gondolati, esztétikai és erkölcsi megtisztulását kívánja szolgálni.

Megfigyelhető, hogy formai meglátásai, kérdésseltevései már önmagukban is filozofikusak. Egyáltalán, az egész életműve egy merő bölcsélet. Szinte nincs is olyan munkája, amely ne hordozná ezt az alapállását. Ennek az alapállásnak a tónusa azonban nagyon komoly, nagyon mély megfigyelésekből és tapasztalatokból táplálkozik. Sokszor az az érzésünk, hogy életszemlélete – éppen őszinteségéből fakadóan – nemcsak hogy melankolikus, de olykor-olykor a rezignációtól és a peszsimizmustól sem áll távol. Sőt, azt is ki kell mondanunk, hogy már a pályakezdése is számvetésekkel indult. S azóta is minden munkájában ez történik vele: számot vet az élettel, hivatással, művészettel, művészettörténettel, stílustörekvésekkel, divatokkal, önkorlátozással, önhiúsággal, logikával, színekkel, formákkal, kompozíciókkal, témákkal, elődökkel, alkotói rokon lelkekkel, származással, társadalmi létformákkal, közösségekkel, egyénekkkel, önarcképével, hitével, vallásával, természetlétésével, politikával, esszenciális létérzéssel...

Mert Eőry Emil az univerzális reneszánsz polihisztorok kései utóda. Stílus-bolyongásaiban, stílus-énjeiben, stílus-szerepeiben amolyan mindig úton lévő – „szellemféle” –, világító rész-egész ember, aki valójában nem stílust, hanem kifejezést keres művei megszületéséhez. Kis- és nagyszobrokban, emlékművekben, érmékben, domborművekben, plakettekben, festményekben és grafikákban gazdag munkássága megkerülhetetlen jelensége a magyar képzőművészeti élet kortársi színterének.

Legyen övé az idei KORTÁRS-díj!

DOBOSY ILDIKÓ (1992) Budapest

I. helyezett (tanulmány)

DOBOSY ILDIKÓ

Az ünnep igazi értéke

Az átlényegülés anatómiája

AZ IDŐ-TITÁNOK: KRONOSZ ÉS KAIROSZ

Forog a Föld a tengelye körül és a Nap körül, így teremtve nappalokat, éjeleket és éveket, a Naprendszerünk pedig a galaxis központi napját kerüli meg, így megalkotva a világévet. Ebből az asztromechanikus mozgásból jön létre a véget nem érő időgyártás. Emberi léptékkel felfoghatatlan, mégis hétköznapjaink az alkotóelemei ennek a kozmikus időnek. Megfoghatatlan a múlt, a jelen és a jövő, nyomát mégis mindenhol otthagyja az elmúlás. Arcunkra ráncot váj, patinával és az érés folyamataival nemesít, rozsdával és romlással pusztít, oxidál. Lappangó munkát végez, rejtve van beledolva a világ jelenségeibe, az idő maga a mozgás, a változás. A magból kihajtja a fát, a gyümölcsöt eloldja az ágtól, és megsemmisülésbe viszi, csak a mag marad. Hétköznapjainkkal is ezt teszi az idő. Továtűnnek, emlékekké morzsolják a kozmikus fogaskerekek. Körforgás, amely éltet és pusztít, hogy éltesse. Univerzális centrifugális erő, amely életen és halálon keresztül áramlik. Csillagóriások alkonyát és új galaxisok hajnalát hozza el, uralkodik az anyag szerkezetén, a gigászi hatmasságok is tehetetlenül vergődő alárendeltjei. Létünket és megsemmisülésünket is neki köszönhetjük: kegyetlen Kronosz, aki felfalja gyermekeit.

De mi is voltaképpen az idő? Az ókori görög kultúrkörben kétfajta időt mértek. A lineáris, egymás utáni történéseket és eseményeket, a hétköznapok „elfolyó idejét” hívták *kronosznak*, meghatározó jellemzője a mennyiség. Mitikus alakja a bölcs aggastyán, aki örök időig hajtja a zodiákus kerekét, a sorsunkat faragó csillagképek ura. Ám létezik egy másik idő is, amelynek alapja a minőség, neve *kairosz*, jelentése „megfelelő, alkalmas pillanat”. Az események örök folyásában olyan meghatározatlan időpontra utal, amikor valami különleges történik. Alakja meztelenül futó ifjú, elől, homlokán előrehulló göndör fürtök, hátul viszont teljesen kopasz, „hogy a velem találkozó megragadhasson”, de „senki, akit egyszer lehagytam, nem foghat meg hátulról, akármilyen fájdalmasan szeretne is”, írja Poszeidipposz versében. Így osztja meg az idő hármasszerkezetét az aggastyán és az ifjú, a múlt és a jövő Kronosz lakomája, a jelen pillanat Kairosz ajándéka, isteni kegyelem. A teológiában egzisztencialista döntési helyzetként, sorsfordító pillanatként utalnak rá, az *Újszövetségben*, Márk *Evangéliumában* „Isten céljaira kijelölt időpontként” fordítják. Petőfi Sándor „Itt az idő, most vagy soha” világokat formáló és néptengereket feltámasztó sora is Kairosz megtestesülése. 1848. március 15-re esett az a különleges időpont, amit Kronosz karmaiból kiszabadított Kairosz, és a magyar nép kezébe adta. Kronosz érlel, Kairosz arat. Kronosz a hétköznapok elmúló és eljövendő végtelen mennyiségében él, Kairosz az ünnep minőségében jön el hozzánk. A kettő elválaszthatatlanul függ egymástól, a teljesség összetartozó két fele.

Élet és halál urai, így az idő tisztelete és az idővel vívott harc emberemlékezet óta civilizációnk alapját képezi. Minden ünnep őseredete az idő dicséretén alapszik, Kronosz és Kairosz ünnepi tánca, a múlt és az eljövendő tisztelete a jelen pillanatban. Így találkozik össze egy pillanatra a két titán, Kronosz és Kairosz ünnepeink alkalmával. Ez az ünnepi tánc a metamorfózis folyamata, az idő teremtő ereje, amely a változásban és a mozgásban mutatkozik meg. Jól érzékeltethető, ha megvizsgáljuk, hogy mit tekint időtlennek az emberi elme. Időtlen az, amire, legalábbis emberi léptékkel mérve, nem hat az idő múlása. Földtörténeti múltunk agg hegyláncai, az ősóceán örök morajlása és Napunk ragyogása. Időtlen az, ami nem változik. Az idő viszont a változásban nyilvánul meg: erő kifejtés és visszahatás. Ez a mozgás teremt az életet teremtő érési folyamatokat. Ezt híven példázza, hogy az idő mozgásának szempontjából kétféle ünnepet különböztethetünk meg. Az egyik az örök körforgás ünnepe, az élet és a természeti megújulás dicsérete. A régmúlt korok embere jobban egységben érezte magát a természettel, így a pogány ünnepek javarészt az idő ciklikusságát

ünneplő eseményekben nyilvánultak meg, a természet éltető erejét dicsérve. A napéjegyenlőség, a vetési és aratási időszak ünnepei mind ezt példázzák. Az év a természet ritmusában telt, népi hagyományok és bölcsességek mentén teltek a dolgos hétköznapiak, amelyeket az év egy-egy szakaszának lezárásával ünnepeltek meg. Innen ered a Nap-kultusz is, hiszen a természet érési folyamatait a Nap sugarai táplálják.

Az ünnepek másik fajtája az idő ciklikussága és a természet körforgása helyett az ember belső érési folyamataihoz kötődik, a lineáris időhöz. A beavatási rítusok és szertartások, a férfivá és nővé válás ünnepei mind ide tartoznak. Az egyén szintjén ide sorolható még a születésnap, a ballagás és az esküvő. A trimeszterek, a tanulással és munkával eltöltött idő, és az egymással átélt hónapok, évek érnek meg és kerülnek a létezés egy magasabb szintjére. A magzatból gyermek, a kamaszból ifjú felnőtt, két emberből pedig egy pár lesz. A nemzetek szintjén ide sorolhatóak az államalapításhoz, nagy forradalmakhoz és emléknapokhoz kötődő ünnepek, amikor a kollektív néplélek haladta meg előző állapotát, és érett meg egy új korszakra. Így ünnepeljük őseink fáradságos munkáját, amely az összetartozás és a magyar állam alapjait fektette le az elkövetkező generációk számára, és a forradalmak és szabadságharcok emlékezete így érlette az elnyomást és az elnyomottakat küzdő, büszke nemzetét. Az emberiség és az ember ősképének nagy fordulópontjait és érési folyamatát közvetítik a vallási ünnepek. A keresztény teológiában Jézus eljövele egy magasabb szintre emelte az emberi létezést, földi megtestesülésével megvalósította a jövőbeli emberiség célját, a tiszta szeretetet közvetítő ember ideálját.

Mindkét ünnepfajtában közös a metamorfózis és az átlényegülés eszméje, vagyis az időben létrejövő minőségi változás. Ez képezi az ünnep igazi értékét, amely az idő átalakító erejében nyilvánul meg, legyen akár ciklikus vagy lineáris, fejlődésalapú. Ezt az értéket nem elég felismerni, meg kell tanulni nagyrabecsülni is, így éri el az ünnep valódi célját, hogy felszentelje az elmúlt hétköznapiakat, hogy a monoton mindennapos ritmust egy pillanatra csendre váltsa, és helyet teremtsen szívünkben a hálának és nagyrabecsülésnek, az ünnepi érzületnek, amely felett elsiklik az ember a munka hevében. Az ünneplés célja, hogy a hétköznapi profanitását átítassa szakralitással. Kronosz elfolyó idejének adunk hálát, és Kairoszt ünnepeljük, mert a véget nem érő kozmikus fogaskerek forgásából, az időnek alárendelt halandó ember kihallja egy új korszak ünnepi indulóját. A hétköznapi fáradságos munka értelmet nyer, és láthatóvá válik a befektetett idő értéke. Ez az érték a mindennapokban is benne rejlik, ott érlelődik, de csak akkor válik igazi értéké, ha megtanuljuk nagyra becsülni. Ahogyan az idő átlényegíti hétköznapijainkat ünnepi alkalmakká, úgy kell belső, lelki erővel átlényegíteni szívünket, hogy az ünnep igazi értékét ne csak megértsük, de meg is éljük.

A TŰZ ÁTALAKÍTÓ EREJE

Az idő érlelő tulajdonságával elválaszthatatlanul összekapcsolódik a tűz szimbóluma, ezt hűen példázza az emberi civilizáció időérzékelése is. Az idő mint az állandó változás princípiuma a Föld és az égitestek forgó mozgásában mérhető, ugyanakkor a Nap mint az állandóság szimbóluma tűzének nemzőerejével együtt alkotja meg időegységünket, a nappalokat. Elvont értelemben természetesen az idő nem szűnik meg az univerzum vaksötét és fagyos sarkaiban sem, hiszen a tűz ereje dermedt magma formájában még ott is jelen van, de ez a dermedt állapot hibernálja a változás folyamatát, amihez az emberi psziché az életet köti. Világunk hő- és fényalapú. A hő és a fény felgyorsítja az élet jelenségeit, a részecskék gyorsabban lökődnek egymáshoz, míg a hő és a fény hiánya lelassítja a folyamatokat, az idő megáll, az élet megdermed. A Nap és a tűz ereje emberi létünk alapja, ezért szorosan kötődik ünnepeinkhez. A tűz szimbolikája fellelhető az ünnepi szokásokban is. A pogány ünnepkör esetében a Nap-kultusz és a Nap-ünnepek mind a tűz átalakító erejét dicsérik, elsősorban a természeti jelenségekhez kapcsolódnak, és az örök körforgást tisztelik a Nap éltető erejében.

Az ember belső érési folyamatai szintén bővelkednek a tűz szimbolikájában. A törzsi kultúrák beavatási rítusaiban a tűzgrás és a tűzön járás érleli az emberi élet egy újabb állomásához érkezett ifjút. A születésnap gyertyák meggyújtása, az augusztus 20-i tűzijáték, az adventi koszorú gyertyái, a karácsonyfa fénye és az ünnepi világítás mind magukban hordozzák az érési folyamatot kísérő tűz átalakító őselvét. Ahogyan a természetet kívülről éri adományként a tűz éltető és pusztító

ereje, addig az embert belülről is éri a tűz. Lényének magjából sugárzik ki, ha túlzott, emésztí, ha eloltja, elveszett, ha megszelídíti, élteti, átlényegíti. A görög mitológiában Prométheusz hozta el az embereknek a tüzet, ellopta az istenektől, amiért kegyetlenül megbüntették. Az emberiség a mai napig bűnhődik miatta, nemcsak az esőerdőket perzseli fel az emberi kapzsiság, lelkünk is két tűz között forrong.

A dac, a becsvágy, a harag és az irigység mérhetetlen energiaforrások, hatalmas átalakítóerővel bírnak, és mély transzállapotot lehet előidézni velük. A propaganda és a gyűlöletszítás mesteri eszközei, emberek millióit képesek uralni a tömegpszichózis által. Az átszellemülés helyett az elfajzást hozzák létre. Ez az alacsonyabb rendű tűz önmagát gerjeszti, tudattalan ösztönéletünk élteti, zabolátlan hormonjaink olajként ömlenek a lángokra. Készen kapjuk, reaktív erők, elménk gyengesége így reagál a külvilágra. A dac jó tanácsokkal vet gáncot magának, a becsvágy a szabad akaratot a göghöz láncolja, a harag idegmérget kever vélt sérelmekből, az irigység pedig más dicsőségével önmagát méltelyezi. Minden, amiben benne rejlik a nemesség lehetősége, annak lerontja a minőségét a teljes megsemmisülésig. Az alacsonyrendű pusztító tűz szedi áldozatait emberemlékezet óta, így hoz romlást az emberiségre Prométheusz tolvaj ajándéka. A magasabb rendű tűzért keményen meg kell dolgozni, belső lelki erőnkéből kell megszületnie. Ez az átlényegülés folyamata. A megingathatatlan dacot a feje tetejére állítva győzi meg, a becsvágyat pedig megtanítja veszíteni. A haragot megbocsájtással nyeri meg magának, a fukar irigységet pedig az őszinte elismeréssel váltja meg. Aktív átalakító erő, a lelki tűz ereje így nemesítheti át a világot.

A tűz ilyen szintű minőségi átalakítása természetesen az emberiség és az egyén távoli missziója, évtizedeken vagy életeken át tartó küzdelem, folyamatos éberség és tűzön edzett, fehéren izzó akaraterő. Ugyanakkor az erre irányuló törekvés az első és utolsó előtti lépcsőfok az odavezető úton. Az átlényegülés ideiglenes transzállapota pedig különböző lelki gyakorlatokkal elérhető, és a mindennapjaink vagy legalábbis ünnepeink részévé tehetjük ezt az emelkedett állapotot, az ünnepi érzületet. A már említett nagyrabecsülés az egyik legfontosabb kulcs az átlényegülés folyamatában, olyan transzállapot, amelynek elérésére különböző szokások, rituálék alakultak ki, hogy ünnepelőbe öltöztessék az emberi tudatot. Az ünnepi énekek rezonanciája, az ünnepi öltözet, a nagyböjt és az adventi készülődés is mind a nagyrabecsülés és a hála emelkedett tudatállapotát hivatott előidézni. A világgal állandóan hadban álló és a rutinfeladatoktól elbódult elmét félreállítják, hogy szívünket felemelhessük az ünnep szentségéhez. Az asztali áldás ékes példája annak, hogy a leghétköznapiabb, létfenntartó cselekvést hogyan lehet átítatni ünnepi érzülettel. A lélekkel és hálával elfogyasztott étel felbecsülhetetlen tápanyag a gyorséttermi láncokon vergődő refluxgeneráció számára. Amikor a nagymama szívet melengető húsleveséről van szó, amelybe belefőzte lelke minden szeretetét, az legalább annyira valóságos és igaz, mint a levesben hömpölygő csigatészta.

Az átlényegülés fogalma is eredendően az étel szentségéhez kapcsolódik, amely a teológiában transzszubsztanciációként is nevezett folyamat, ahol a kenyér vagy ostya lényege, szubsztanciája Krisztus testévé, a bor pedig Krisztus vérévé változik, átlényegül, egy magasabb minőségű létezési szintre lép bennünk. Ez az eucharisztia, más néven az úrvacsora szentsége. „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, bennem marad, és én őbenne.” A táplálkozás a legemészthetőbb szemléltetése az energiaátalakításnak, de valójában minden lélekkel és nagyrabecsúlással végzett cselekvés, legyen az beszélgetés, hallgatás, tánc vagy kézfogás, az táplál és átlényegít, fel tudjuk állítani magunkba a krisztusi anatómiát, hogy magas lázzal kiégethessük magunkból korunk népbetegségét, az időhiányt.

AZ IDŐHIÁNY MINT NÉPBETEGSÉG

Az automatizáció és a tömegtermelés aranykorában minden karnyújtásnyira van, nem kell messzire menni az egzotikus fogyasztási cikkekért, a gépesített háztartás levette vállunkról a rutin létfenntartó tevékenységek zömét, ezáltal hatalmas mennyiségű idő szabadult fel. Ugyanakkor, ahogy felszabadult, rögtön el is tűnt. Így súlyos hiánybetegség alakult ki a társadalom túlnyomó részénél. Időhiány a neve. A technológia küldetése, hogy felmentse a természeti törvények súlyának cipelése alól az embert, hogy az így nyert időt befektetés gyanánt az emberiség fejlődésének szolgálatába állíthassa, illetve mély önismeretre tegyen szert. Hol van tehát a rengeteg felszabadult idő? Itt van

körülöttünk, csak olyan mérhetetlenül felgyorsult, hogy képtelenek vagyunk megfogni. Az ember időérzékelése szempontjából a gyorsulás gyors változást jelent, gyorsan válik az élet múlttá. Nagyon gyorsan lett az egy-két megbízható standard termékből több tízezer hasonló termék. A választás nehézsége és az információ feldolgozás zárolja az emberi felfogóképességet. Nagyon gyorsan jönnek új technológiai változások, az adaptáció pedig többletenergiával jár. Mire az ember megtanul egy módszert, már elavul, mire egy igazságról megbizonyosodott, máris jön egy ellenérv az élet számtalan területén. Mire véleményt mondhatna egy égető társadalmi kérdésről, már ki is mondták helyette.

Egy kor társadalmának időhöz való viszonya nagyban meghatározza az élet és a kollektív lelkiélet minőségét. Hétköznapijaink és ünnepeink értéke is a kor időérzékelésének a függvénye. A nagyrabecsülés és a hála lelki gyakorlatát, amelyek az ünnepek alapját képezik, rendkívül megnehezíti a jelen emberének időhöz fűződő viszonya. A pótolhatóság és az eldobhatóság kora megöli az élet jelenségeit átható lelket. A hatékonyság és a profit korunk kultikus alakjai. Folyamatosan időt takarítunk meg, de ezt az időt a múlt és a jövő bankbetétjein zárjuk. Az idő egyetlen valós fedezete a jelen pillanat. Ez az egyetlen tartománya az időnek, ahol az átlényegülés folyamata végbemehet. Az egyetlen rése az időnek, ahol hálát adhatunk azért, amink van. Minél gyorsabban telik az idő, annál nehezebb a jelen pillanatot megélni, hiszen az elme folyamatosan a múlt és a jövő rabságában él. Helytelenül éljük fel időnket, súlyos mellékhatásokat okozva ezáltal magunknak. Egyre több társadalmi jelenség bizonyítja ezt a tünetegyüttest.

A fiatal éveket megmételtyezi a FOMO jelenség, a mozaikszó jelentése *fear of missing out*, vagyis a fóbia, hogy kimaradunk valami fontos dologból. Az emberi pszichére fekete özvegyként csap le a közösségi háló beszippantó ereje, a kirakatéletek és az irigység idegmérget kever az értékrendekbe. A felnőtteknél kapuzárási pánikként jelentkezik ez a jelenség, mint a görcsös bakancslisták gyártása, az idő múlásának természetellenes tagadása, amelyet ügyesen meglovagol és továbbgerjeszt a szépségipar, és végül a komfortzóna átalakulása no-go zónává. Mit is hívunk komfortzónának? Életünk azon területe, ahol biztonságban és kényelemben érezzük magunkat. A múlt század emberének ez volt az ideálja, az életcélja. Az izgalmakat és újdonságokat hajszoló társadalom számára ez a kényelmes változatlanság maga a halál. A megrekedtség és a stagnálás, a fejlődéstől és a változástól való félelem természetesen valóban káros, határaink átlépése szükséges, hogy érdemi átalakuláson menjünk keresztül, és ez bizony a komfortzónán kívül esik. Ugyanakkor a kihívások és az új élmények túlzott hajszolása legalább olyan káros, mint a rutin biztonsága, hiszen ilyenkor fennáll a veszély, hogy nem belső indíttatásból választunk célt, hanem egy mélyebb lelki okot palástol a teljesítménykényszer.

Ez a túlhajszolt, jövőben és múltban élő mentalitás meggátolja, hogy ünnepeink valódi értékét nagyra becsüljük. Mivé redukálódnak ünnepeink a felgyorsult világban? Mint annyi minden más a hatékonyság világában, sok esetben problémává, megoldandó feladattá silányul, amin „túl kell lenni”. Így nevezük át ünnepeinket hosszú hétvégékké, amikor a felhalmozódott feladatokat végre van időnk elvégezni. Az ünnepi készülődés pedig kimerül az ünnepi nyitva tartás okozta kellemetlenségben és az ajándékhajhászásban. Az ünnep leglátványosabb megcsúfolása a Black Friday-jelenség és a töménytelen pénzköltés, amivel az ember próbálja pótolni az időhiányt. A tény, hogy a Black Friday-jelenséghez már haláleset is kötődik, bizonyíték, hogy mennyire súlyos népbetegséggel is állunk szemben.

Kísértetiesen beigazolódni látszik Michael Ende 1973-ban íródott nagysikerű regénye, a *Momo*. Olyan időtolvajokról ír, akik láthatatlanul mérgeznek meg minden pillanatot. Minden tevékenységet, minden másodpercet csak egy eszköznek tartanak, hogy eljussanak egy soha be nem teljesülő célhoz. A közös beszélgetésekre és játékokra nem marad már idő. Az időtolvajokat csak a gyerekek látják, szürke, kalapos, középkorú férfiak, sötét autókkal: a profitorientált, számító üzletember archetípusa. Mesteri meggyőzőerővel bírnak, az elmét kétségkívül birtokukba tudják venni tárgyál-erejükkel és érveikkel. Ezért nem tudnak hatni a gyerekekre. Egy gyermek elméje még fejletlen, tudata tiszta, és más az időérzékelése, mint egy felnőttnek. Amikor a szürke urak a gyerekekre próbálnak hatni érveikkel, ők csak taszító hidegséget éreznek és reszketnek. Öntudatuk még az érzelmi világukban honol, míg a felnőtteket hibernálja a haszonelvű és rohanó életvitel, addig a gyerekek még vacognak, még nem dermesztette meg őket ez a világnézet.

Létezik-e orvosság? Michael Ende remekül rávilágított egy különös, ám kitűnő módszerre, és a kísérteties világkép mellé megoldást is kínált regényében. A jóságos utcaseprőtől hangzott el a gondolat, akinek a mindennapjai azzal teltek, hogy egy végeláthatatlanul hosszú utcát kellett megtisztítania. Monoton, unalmasnak tűnő cselekvés, minimális eredménnyel, hétköznapijaink, Kronosz uradalmának szimbóluma. Ám mégis meg lehet benne találni a szépet. Az átlényegülésnek egy gyönyörű példáját olvashatjuk: „Sose szabad egyszerre az egész utcára gondolni, érted? Csak a következő lépésre kell gondolni, a következő lélegzetvételre, a következő sóprúvonásra. Aztán megint mindig csak a következőre. Akkor örömet okoz.” Aki az egész utcára gondol, az az elmében él, a múlt és a jövő illuzórikus homályában. Aki a lélegzetvételre gondol, az a jelenben, a szívében él. „Mert az idő élet. Az élet pedig a szívünkben lakik.”

A távol-keleti kultúrában a lélegzést tartják a lélek és a jelenlét kapujának, a kettő találkozásakor jön létre a meditáció. Számos légzéstechnikát használ a jóga is, hogy magasabb tudatállapotba

juttassa a szorgalmas növendéket, így leküzdve elméje kiapadhatatlan vágyát az idő birtoklására, hiszen az időutazás és az idő megállítása az ember veleszületett vágya. Az emberi elme birtokolni és kontrollálni akarja az időt, fogyasztói társadalmunk elhitette velünk, hogy mindenre kivethetjük tulajdonjogunk adóját. Az idő alárendeltjeként az ember jobb híján rohan, mindent a hatékonyságnak és a gyors eredménynek vet alá, így spórolva időt. Az időt, ugyanakkor, akárcsak a lélegzetvételt, nem tudjuk birtokolni. Ha a levegőt görcsösen megtartjuk magunknak, megfulladunk, így van ez valahogy az időnkkel is. El kell engednünk a múltat, hogy a jelen átalakítóereje hatni tudjon életünkben, különben sérelmeink, rögeszméink ólomsúllyal nehezedenek mellkasunkra. A jelenben lélegezhetünk csak fel, itt oldhatjuk el elménket az időtől, csak itt gyógyulhatunk ki az időhiány súlyos köréből.

A JELEN – LÉTELEM

A jelen legalább annyira lételeme az életünknek, mint a tűz, analógiái átvitt értelemben is ismertek, hiszen az éberség és a tudatosság jelképe a tűz. A nagyítón átszűrődő déli nap égető erejéhez hasonlatos, amely felszívja és átengedi magán a fényt és a hőt. Képes fókuszpontjában olyan mértékben koncentrálni azt, hogy felperzselje maga körül a földet. Magyar nyelvünk bölcs tanítómesternek bizonyul, ha elemezzük *jelenlét* szavunkat. Az archaikus nyelvezetben a *jel* csodát jelent, az *Újszövetségben* Jézus messiási csodatételeit is jeleknek hívják. A *jelentés*, *jelentőség* szavaink is arra utalnak, hogy a jelenben ősi misztikum rejlik. A jelenlét az az állapot, ahol életünk csodái kibontakozhatnak, az egyedüli tartománya az időnek, ahol békét köthetünk vele, és az idővel való versenyfutás átlényegül egy ünnepi tánccá. Komoly irodalma van a jelenlét gyakorlásának: a pszichológiában flow néven is ismert, Csíkszentmihályi Mihály, világhírű pszichológus azonos című könyve után, ahol taglalja a tökéletes élmény pszichológiáját. Az előfeltétele ennek a flow-élménynek, hogy rendet teremtsünk a tudatban. A leggyakoribb tényező, ami szabotálja a flow és a jelenlét megtapasztalását, az a jelenség, amit hiperszándéknak nevez a pszichológia. A psziché görcsös vágya, hogy elszabaduljon a jelen pillanattól, szándékának, vágyának beteljesüléséért a jövőbe menekül.

A modern spirituális irodalomban Eckhart Tolle hirdeti a jelenlét mágikus erejét. A *most hatalma* című könyvével szerzett ismertséget, amely rögtön bestsellerré vált. Az emberi tudat mély átalakulásáról ír, amelyet jelenlét-gyakorlatokkal lehet elérni. A minőségi létezés a jelen pillanat megéléséhez köti, minden mást kényszeres elmetevékenységnek tart. Megkülönbözteti az óraidőt és a pszichológiai időt. A pszichológiai idő a bennünk élő múlt és az eljövendő, ami lehetőségként lappang. Az elme koralái, amelyek elterelik a figyelmet a jelen pillanat varázsáról, arról a titokról, hogy minden érdemi és minőségi változás ebben a jelenben tud kibontakozni. Alaptézise, hogy a pszichológiai idő elengedhetetlen identitásunk megőrzéséhez, ezért ragaszkodik ennyire görcsösen hozzá az elme, hiszen ennek köszöni létét. Akik vagyunk, múltunktól függ, múltunktól táplálkozunk, amilyenek lenni szeretnénk, az pedig a jövőben él.

A jelenlét átalakítóerejével viszont képesek vagyunk áthuzalozni elménket, meglátni azt, ami rögeszméink és kényszeres gondolkodásunk elől rejtve volt eddig. Egy új világ kezd el kibontakozni, ahol a cselekedeteinkbe mély átélést tudunk vinni, így átlépve az időtlenség küszöbét. Az ünnepek magját képező lelki tűz, ami a mindennapokat jeles eseményekké érleli, átlényegíti így egész életünket. Az intenzív jelenlétet gyakran említik egyfajta transzállapotként. Az így végzett cselekvéseknek megnő a súlyuk. Ez a transzállapot nemcsak szertartások és ünnepi rituálék alatt nyilvánul meg, életünk fontos eseményeinek mélyén is megbújik. A fontos mérkőzések előtti közös rigmusok, az edző hergelése mind ezt a transzállapotot idézik elő, hogy a döntő pillanatban az egyén tudatában csak a kikristályosodott, koncentrált tetterő sugározzon. Az imádságok és az élet sorsdöntő pillanatai előtti önszugesztiónak is ez a célja. Elszakadni a múlt és a jövő eleve elrendeltetésétől, és csodát tenni a jelen pillanatban. Erősnek maradni, mert az erő csak a jelenléten keresztül tud igazán sugározni. Jól ismerik ezt a színészek, akik a nagy előadások előtt farkasszemet néznek tükörképükkel, átlényegülnek szerepükbe, kisöprik pszichéjükben múltjukat és jövőjüket. Feláldozzák időhöz kötött identitásukat, hogy a jelen pillanat gazdatestévé válhassanak. Az igazán komoly és nagy tehetségű színművészeknél megfigyelhető, hogy gesztikuláció és szavak nélkül is, pusztán jelenlétükkel hatni tudnak a közönségre.

Az ünnepeink során is ezt a jelenlétet kell gyakorolnunk, így megtiszteljük az ünnep szentségét, és helyet teremtünk, hogy beáramolhasson az életünkbe a gazdagság. Meg kell tisztítanunk magunkat a múlttól és a jövőtől, elengedni a határidőket, a kötelességeket, a múlt sérelmeit és a lehetőségek végtelen tárházát, amit a közösségi média kínál. Tanuljuk meg figyelmünket arra irányítani, ami van: a jelenre. Cselekedeteinket átlényegíti a jelenlét tüze, minden ünnepünkben benne rejlik valójában a jelen ünneplése és nagyrabecsülése, minden megemlékezésben a múltba öltözött jelennek is hálát adunk. Születésnapunkkor nemcsak a születésünk múltbéli időpontját ünnepejük, hanem a jelen pillanatot, amit hozzátartozóinkkal tölthetünk, és amiért hálát adhatunk. Nemzetünk születésnapjában az ősök emlékezete mellett ünnepejük az elmúlt ezer év után a jelenben még mindig összetartozó és élő magyar nemzetet. Jézus születésnapján, amikor megszületett a Földön a szeretet, a szeretet örökérvényűségét ünnepejük, ami bár kétezer éve született, de még mindig jelen van bennünk és kapcsolatainkban. A jelenlét az egyik legfontosabb feltétele, hogy megéljük az összetartozás élményét.

A KÉSZÜLŐDÉS ÜNNEPLÉSE

Komoly ünnepeinkhez szervesen hozzátartozik a készülődés folyamata. A nagyrabecsülés, a hála és a jelenlét, vagyis az ünnepi érzület kialakításában kulcsszerepet játszik, és emellett remekül erősíti az összetartozás élményét, különösen jelenkorunkban. A modern ember nagy próbája a nagyrabecsülés újratanulása. Ezt nagyban megnehezíti a lelketlen tömegtermelés és a fogyasztás kultusza. Felnőtt egy olyan generáció, amely szinte mindent készen kap, készételek, késztermékek formájában. Sokszor még kapcsolatainkat is készen akarjuk kapni, ennek remek táptalajt adnak a rapid társkereső oldalak. Természetesen ez is az időhiányra vezethető vissza, hiszen azáltal, hogy készen kapjuk vágyunk tárgyát, rengeteg időt spórolunk meg. Ezt az időt ugyanakkor csak hitelre kapjuk, és súlyos kamatokkal kell visszafizetnünk, ha életünk minden területén meg akarjuk takarítani az előkészületekre szánt időt. Az elme a megérkezésre vár folyamatosan, a nagy pillanatokból táplálkozik, a cél és a végeredmény oázisát szomjazza. A folyamat, a monotonitás, életünk végtelennek tetsző homályos utcácskájának tisztogatása maga a kopár sivatag, sivár, meddő létezés.

A készülődés megspórolása rendkívül káros az akaraterő fejlődésének szempontjából is. Az igazi akaraterő nem a cselekvések és a tettek lelketlen végrehajtásában nyilvánul meg, amely kegyetlen zsarnokként eltapossa a jelen pillanatot, hogy céljához érjen. Az igazi akaraterő türelmes, tetterejénél fontosabb a fegyelmezőereje, hiszen nemcsak az eredmény a cselekvés célja, hanem a cselekedetbe vitt lelki erő és nagyrabecsülés megélése, amely megnemesíti a célt. Az akarat és szeretettel végzett cselekvésből születnek meg életünk jeles pillanatai és eseményei, ez lényegíti át életünket és emberi kapcsolatainkat, ez érteli meg az időben a minőséget. Az adventi időszak türelmes várakozása és a lelki felkészülés gyümölcsként születik meg a karácsony. Enélkül lényünk nem képes felvenni azt a minőséget, amit a karácsony szelleme közvetít. Átlényegülés hiányában csak egy átlagos hétköznap marad az ünnep, amikor többet pihenhetünk és ehetünk a kelleténél. Az úrvacsora csak száraz ostya marad, az ajándék üres gesztussá alacsonyodik le lényünk átalakítóereje nélkül.

Kulcsfontosságú az ünnepi készülődés, hogy áthangolja az elmét a szeretet, az akarat és a jelenlét erejével. Ezt az erőt szimbolizálja az ünnepeinket végigkísérő tűz szimbólum is. Ez az átlényegülés anatómiája, amely analóg a tűz anatómiájával. A tűz születéséhez szükség van éghető anyagra, oxigénre és a gyulladási hőmérsékletre. Az átlényegüléshez szükség van lelkünkre, amely vágyik a belső átalakulásra. Ez a vágy balzsamozza be lelkünket. Szükség van jelenlétre, ez az oxigén, az a közeg, ami táplálja a folyamatot. Végül szükség van a gyulladási hőmérsékletre, ez az akarat és a szeretet tüze. Ez a három tényező természetesen mélyen áthatja egymást. Így teljesedhet ki bennünk az ünnep igazi értéke, vagyis az idő nemesítő, átlényegítő ereje, amely a mindennapokban és a jelen pillanatban rejlik, és a nagyrabecsülés képessége, amely átlényegíti lelkünket, hogy fel tudjuk ismerni és megünnepejük ezt az értéket. A kettő együtt szükséges ahhoz, hogy kialakítsuk magunkban az ünnepi érzületet. Így bújjuk elő láthatatlanul a tettekben megszülető szeretet, a jelenlétben megszülető összetartozás és a készülődésből megszülető ünnep. Így született meg kétezer éve a legnagyobb sötétségben a fény, és így születhet újjá minden évben mibennünk.

II. helyezett (elbeszélés)

GORZÓ JÁNOS

„A fiunk ötlete volt!”

GORZÓ JÁNOS (1985) Budapest

Éles fájdalom hasít a fejembe. Így figyelmeztet a testem, mára elég volt a munkából. Felpillantok a falórára, ami negyed tízet mutat. Ideje hazaindulni. Általában én zárom az irodát, a többiek ilyentájt már valószínűleg túl vannak a vacsorán. Nem panaszkodom emiatt, ahogy mondani szokás, egy jó főnök elsőként ér be, és utolsóként hagyja el a munkahelyet. Ha ez így van, azzal semmiképp sem áltathatom magam, hogy jó vezető lennék, délelőtt tíznél korábban sosem érek be. A szekér mindenesetre nagyon jól megy, ha eredményesség szempontjából vizsgáljuk a dolgot, igazán büszke lehetek az ügyvédi irodánk teljesítményére.

A mélygarázsban már csak az én Lexusom várakozik. Annak ellenére, hogy városi terepjáró, megjelenésében inkább feltűnően nagy és tágas, mint jól manőverezhető. Ez a kellemetlenség néha parkolásnál fejtörést okoz ugyan a belvárosban, az érzés, ami akkor fog el, ha megpillantom, minden macerát képes elhalványítani. Beülök az autóba, végigsimítok a bőrkormányon, és gondolatban megköszönöm, hogy „ő” az enyém. Ezekben a pillanatokban valahogy mindig az élet császáranak érzem magam. Azt hiszem, az is vagyok. Egy szerencsés fickó, akinek mindent megadott a sors. Rendezett családba születtem, a szüleim pedagógusok voltak. Ez utóbbi tény gyerekként persze nem tűnt olyan felemelőnek, nagyon szigorúan fogtak. Felnőtt fejjel már tudom, igazuk volt. Bár sosem vetett fel minket a pénz, a lehetőségekhez képest minden adott volt számomra, hogy felnőttként magam is az értelmiségiek táborát gyarapítsam. Mindent meg is tettem, hogy ez így is legyen. Ha a józan ész kevésnek bizonyult, töretlen szorgalmam és hitem átsegített a keményebb kihívásokon. Bár kikövezett út vezetett az ügyvédi diplomámig, azért mégiscsak végig kellett menni saját erőből ezen az úton.

Az igazi sikertörténet csak aztán kezdődött. Károlyi Ernővel még az egyetemen ismerkedtem meg. Csoporttársak voltunk, később jó barátok lettünk, a diploma megszerzése után pár évvel pedig megalapítottuk közös ügyvédi irodánkat. Talán mondanom sem kell, életünk legjobb döntésének bizonyult. Kiemelkedő sikereink alig több mint tíz év alatt a felső tízezerbe repítettek minket. A munka mellett a magánéletben sem került el a jó szerencse, van egy gyönyörű feleségem és egy nyolcéves, életerős fiam, akikre elmondhatatlanul büszke vagyok. Ők teszik teljessé az életemet, miattuk van értelme nap nap után visszatérni a mókuserékbe.

Kifordulok az Andrásyra, és egy pillanatig meglepetésként ér az útszélfasoron világító izzók tízezeinek sokasága. Alapvetően nem lenne ebben semmi különös, minden évben érkezik a karácsonyi díszkivilágítás. Na de október második hetében? Ez azért mégiscsak szokatlan. Épp ma délelőtt olvastam róla, hogy valamilyen vásárt terveznek az Andrásyn, ezért érezték szükségesnek a díszkivilágítás idő előtti kihelyezését. Egyébként, ha még most sem sikerült napirendre térned az október közepi díszítés szokatlan ténye fölött, bizonyára nem is hallottál a Keletinél szeptember elején teljes díszben pompázó karácsonyfáról, ami alatt halomban állnak a szintén díszítőelemként kihelyezett ajándékcsomagok. Az iskolakezdés után néhány nappal egy karácsonyfával szembesülni mégiscsak durvább, nem igaz? Többségünk egy-

két héttel azelőtt még vígan nyaralगतott valamelyik vízparton, legyen az hazai vagy külföldi. Sokan fel is háborodtak emiatt, én magam egyébként jót mosolyogtam rajta. Mindig is a karácsony volt a kedvencem az ünnepek között, ha már szeptemberben besurran az életünkbe valamilyen formában a hangulata, annak én csak örülni tudok. Még akkor viccesen meg is jegyeztem a feleségemnek, Vikinek, hogy ezzel a húzással a karácsony minden idők leghosszabb készülődési időszakával felvezetett ünnepe lett. Minden létező emberi számítás szerint a szeptembertől december végéig tartó időszak négy hónapot foglal magába, ami egészen pontosan egy teljes év harmadát jelenti. Ha még azt is figyelembe veszem, hogy mi nem szoktuk lebontani a karácsonyfánkat január elején – legtöbbször valamikor február derekán jut eszünkbe –, alig több mint hat hónap telik el a következő felkészülési időszakig. Ilyenformán végiggondolva én is úgy érzem, többet foglalkozunk a körítéssel, mint azt kellene. Persze ember legyen a talpán, aki ellen tud állni a karácsonyi hangulat úthengerének. Én magam sem tudok. November elején már szemérmetlenül megjelennek majd az ünnepekre hangoló tévéreklámok, amik közül személyes kedvencem az éveken át vetített, mostanra sajnos félig elfeledett, kivilágított, piros Coca-Cola-kamionvonulás. Mintha maga az ünnepi hangulat lenne az, amit a pótkocsikon szállítanak. Az üzletek polcait telepakolják csokimikulások tucatnyi variánsával, amik pár hónappal ezelőtt – a csoki beolvasztását megelőzően – még a húsvéti csokinyuszi megnevezést viselték. Hogy ebből mennyi igaz, fogalmam sincs, mindenesetre mindig jókat vigyorgunk rajta a családos kollégákkal. Na jó, bevallom, azért mindig a prémium kategóriás termékek között válogatok, biztos, ami biztos alapon. November elseje után a pénztárcák is rettegnek, ha véletlenül egy pláza belső terébe keveredik az ember. A kihelyezett ünnepi díszítés, a kirakatok fényfüzérékkel felturbózott változatai és a hangszórókból ömlesztett Frank Sinatra-dalok, egyéb karácsonyi dalválogatások már-már a vásárlásra buzdító praktikákról szóló pszichológiai tanulmányok leghálásabb témájának is beillenének. Tény és való, amit el lehet adni, azt ebben az időszakban nagy valószínűséggel el is adják. Ugyan nem vagyok kereskedő, azzal laikusként is tisztában vagyok, hogy az éves kiskereskedelmi pénzmozgások harmincöt-negyven százaléka ezekben a hónapokban zajlik.

A gyérülő esti forgalomban könnyedén küzdöm át magam a belváros amúgy étellel teli forgatagán. Az Erzsébet hídon áthajtva elhaladok a Gellért-hegy mellett, majd a Naphegy felé folytatom az utat. Alig több, mint nyolc éve annak, hogy itt élünk a keleti lejtő felső harmadában. Villaléptékkal mérve a miénk kifejezetten aprónak számít a maga százötven négyzetméteres alapterületével, de a Várra és a Gellért-hegyre néző panorámája még a legigényesebb barátaink körében is elismerő bólintásokat vált ki. Különösen jutányos áron sikerült hozzájutnom a házhoz, aminek alapvetően két oka volt. Javában zajlott a gazdasági válság miatti ingatlanpiaci összeomlás, ráadásul erősen felújítandó állapotában lettünk a szerelmesei. A mai napig jól emlékszem arra a márciusi napra 1991 tavaszán, amikor először randiztunk Vikivel. A Corvinba vittem el mozizni egy frissen bemutatott filmre, ami a *Reszketések, betörők!* volt. Amellett, hogy azonnal a kedvenc filmjeink között követelt helyet magának, a jeles alkalom miatt is emlékezetes. No de miért is mesélek erről épp neked, kedves olvasó, akit talán mindez nem is érdekel? Két okból tartottam fontosnak, hogy ezt a részletet megosszam veled. 1991-ben a filmben látott életszínvonal két, akkor húszéves fiatal számára addig soha nem látott, szinte elképzelhetetlen álmképnek tűnt. Én már akkor a jogi karra jártam, és titkon elhatároztam magamban, ha erőmből telik, egyszer mi is ilyen házban élünk majd. Az 1999-es esküvőnkön szigorúan négy szemközt tettem is egy erre vonatkozó ígéretet Vikinek. Akkoriban még talán könnyelműnek tűnt, de hittem magamban. A kör pe-

dig éppen ott zárul, ahonnan a kis mellékvágányra jutottunk, 2011 tavaszán – szinte napra pontosan az első randink után 20 évvel – a Naphegyen sétálgatunk. Örültünk a világnak, örültünk egymásnak, de a legjobban a természet egy furcsa csodájának. Orvosi értelemben Vikit meddőnek nyilvánították. Sok időbe telt, mire bele tudtunk törődni ebbe az állapotba. Már az örökbefogadáson kezdtünk gondolkodni, mikor 2011 januárjában a feleségem rosszul lett. Azt gondolom, nem sok pár örült még annyira rosszulletnek, mint mi, amikor az orvosok megállapították a terhességet. Ezért vezetett az utunk a Naphegyre aznap, a pocaklakó Bencénket sétáltattuk a jó levegőn. Ekkor pillantottuk meg ezt a villát, ami nagyon sok tekintetben hasonlít Kevinék házára. Csak egymásra néztünk, és szavak nélkül is tudtuk, mire gondol a másik. Hamar elkészültünk a teljes felújítással, augusztus elején már ide hoztam haza őket a kórházból.

Beparkolom az autót a fűtött garázsba, az automata kapu kötelességtudóan zárul mögöttem. A garászból épületen belül nyílik ajtó az előszobába, ahol a ruhatárat rendeztük be. Kabátra október derekán még nem volt szükségem, csak a cipőm helyezem fel gondos precizitással a lábbelik számára fenntartott polcra.

Közel állok ahhoz, hogy itt, helyben összerogyjak a fáradtságtól, mégis, azt a kevés színészi vénát elővéve, ami belém szorult, élénken és energikusan toppanok be a nappaliba.

– Helló, család! Mi a helyzet itthon? – kérdem széles mosollyal az arcomon.

Bence a fotelben ül, kezében a néhány napja frissen zsákmányolt új iPhone-ja. Nagyon bele van merülve a netezésbe, fel sem nézve ennyit reagál.

– Csó!

A háttérben a tévé duruzsol, de olyan halkán, hogy érteni igen nehezen lehetne. Nincs ebben semmi furcsa, ha itthon vagyunk, mindig be van kapcsolva, ha nézzük, ha nem. 99%-ban inkább nem, csupán valamiféle háttérzajként funkcionál.

A konyha felől diszkrét csörömpölés hallatszik, Viki a mosogatógépbe rámolja az edények és poharak sokaságát. Bence köszönése után abbamaradnak a zajok, és érkezik is az anyai intelem.

– Mindjárt kidobom azt a telefont, ha nem tudsz normálisan köszönni!

– Jó-jó, szia, apa – válaszolja Bence unott hangon. Felnéz rám, és valami furcsa, kifürkészhetetlen vigyort varázsol az arcára.

Tudom, oda kéne mennem hozzá, leülni egy kicsit, megkérdezni, mi újság a suliban, de már túlságosan fáradt vagyok ehhez. Sablonkérdésre ügyis sablonválasz érkezik, rosszabb esetben még talán zokon is venné, hogy kezdősködni kezdtem. Nem akarok a fárasztó apa szerepébe kerülni a szememben. Inkább vagyok jó haver, egyfajta cinkostárs.

– Jaj, hagyd már, szívem – lépek oda Vikihez, fél kézzel átkarolom a derekát, és pusztit nyomok a homlokára. Elnéző mosoly bukkan fel az arcán.

– Szia, itthon nincs semmi különös. Neked milyen napod volt? Fáradtnak tűnsz.

Hiába minden igyekezetem, a közel harminc együtt töltött év alatt minden rezdülésemet kiismerte.

– Ne is kérdezd – vetem le a jókedv álarcát –, egy híres énekes pár válni készül.

– De hát ti nem foglalkoztok válóperes ügyekkel.

– Nem, de ők nagyon speciális eset. Legalább öt vagy hat közös cégük van, olyan összefonódásokkal, hogy talán hónapokig is eltart majd, amíg kibogozzuk a szálakat, kinek miből és mennyi jár.

– De miért nem bírod ezt valamelyik fiatalabb kollégádra? Inkább pepec munkának tűnik.

– Gondolod, hogy ez nekem nem jutott eszembe? Kifejezetten engem kértek fel.

– Ó, értem – feleli elgondolkodva. Rövidke szóváltásunk közben gépies mozdulatokkal megmelegítette nekem a félretett lasagne-adagomat, amit most finoman csúsztat elélem. Amíg vacsorázom, fogmosás után ágyba parancsolja Bencét. Evés után letusolok, és hazaérkezésem után alig félórával már az ágyban fekszem. Így van ez szinte minden hétköznapon.

Reggel a teljes család együtt indul útnak. A sulis előtt kitesszük a gyereket, aztán indulunk tovább a sportközpont felé. Általában ilyenkor tudunk egy kicsit beszélgetni Vikivel. A délelőtti időszakban még én is kipihent vagyok. A mai nap, úgy tűnik, kivétel. Már eleve nyugősen ébredt, fel is vetette, hogy inkább kihagyná a reggeli teniszt, de mivel már korábban egy páros meccset beszélünk le, ezzel az érveléssel sikerült kirángatnom az ágyból. Szó nélkül, a távolba révedve bámult kifelé az ablakon. Beszélhettem én neki az Andrassy fényeiről, mintha meg se hallotta volna. Arra a felvetésemre, hogy idén esetleg mi is hamarabb, december helyett már november elején feltetethetnék a külső világítást a házra, csak annyit reagált: „Ahogy gondolod, szívem.” Azt talán már meg sem hallotta, hogy online előrendeltem Bence egyik karácsonyi ajándékát, egy LEGO Star Wars csillagrombolót. Reagálni legalábbis nem reagált semmit.

Minden héten ugyanaz a program, hétfőn úszás, kedden kondi, szerdán tenisz. Ez ismétlődik szombatig, vasárnap pedig sportmentes napot tartunk. A rendszeres testmozgást alapvető fontosságúnak tartom, ha valaki hozzám hasonlóan túlnyomórészt ülő, irodai munkát végez. Természetesen a sport az oka annak is, hogy tíz óra előtt sosem érek be az irodába.

A mára lebeszélte meccset Károlyi Ernőék ellen játszunk. Ő is a felesége oldalán lép pályára, így szoktunk vegyes párosozni. A tét többnyire az szokott lenni, hogy ki állja a mozgás után közösen elfogyasztott reggeli számláját. Na meg persze a zrika, amit a vesztesnek hetekig el kell viselnie a győztestől. Ernővel a munkán túl is összefűz bennünket a barátság, és persze Viki is jóban van Eszterrel, így többnyire megvan köztünk az összhang. A meccset túlnyomórészt mi szoktuk nyerni, valószínűleg ezért hallgathatom sokkal tovább Ernőtől, ha véletlenül sikerül behúzniuk egy győzelmet. Ez már csak azért is ritka alkalom, mert Vikinek van némi teniszmúltja, tizenhárom éves koráig rendszeresen lejártak ütögetni az édesapjával. Nem tagadom, tényleg jóval ügyesebb nálam is, a győzelmeink inkább az ő tehetsége miatt születnek.

Tehetség ide vagy oda, úgy tűnik, ma ritka rossz napot fogott ki. Kettős szervahibák, hálóba bombázott returnok, pályán kívülre visszatett labdák sorozata.

– Szedd már össze magad, Viki! – dorgálom idegesen, cseppet sem szelíd stílusban. – Figyelj oda egy kicsit jobban!

– Ne haragudj, mondtam reggel, hogy nem érzem jól magam – válaszolja szemrehányó hangnemben.

Értem én, kirángattam az ágyból, pedig nem volt kedve jönni. Most édes a bosszú. Pontosan tudja, hogy játékban is nehezen viselem a vereséget, azt meg végképp, ha később cukkolnak vele. Pedig Ernőtől pontosan erre számíthatok.

– Mi a baj? – kérdem. Próbálok némi empátiát csempészni a hangsúlyba.

– Valahogy fáradtnak és gyengének érzem magam – vallja be elhaló hangon.

Az első gondolatom a felháborodásé. Fáradt? Otthon van egész nap, a háztartási dolgokat intézi. Hogy lehet abban elfáradni? Nem mintha a szemére vetném, esküvő után még jó pár évig dolgozott, én beszéltem rá, hogy maradjon otthon, mikor terhes lett Bencével. Akkor már bőven kerestem annyit,

hogy ezt a luxust megengedhessük magunknak. Na de hogy fáradt... Még ha én mondanám, hogy fáradt vagyok. Elvégre azért dolgozom minden nap, mint egy félbolond, hogy nekik mindenük meglegyen. Ez a gondolatsor egy pillanat alatt suhan át rajtam, arcomon csak egy furcsa fintor erejéig jelenik meg. Aztán eszembe jut, hogy talán valami vírus bujkálhat benne, és elszégyeltem magam. Annyira azért én is ismerem Vikit, hogy tudjam, nem szokása pusztán lustaságból kényeskedni.

– Rendben, akkor legyél te a hálónál, én pedig hátra állok. Végig tudod játszani? Már nincs sok hátra.

– Azt hiszem, igen. Legalábbis megpróbálom – feleli hálás félmosollyal.

Most már teljesen biztos vagyok benne, hogy nem szándékosan játszott rosszul. Korábban sosem kaptunk ki ekkora különbséggel. A meccs 6:1, 6:0 lett. Ernőék ugrándozva ölelkeznek a háló másik oldalán, én pedig a sajnálkozó Vikit vigasztalom. Azt hiszem, nem lehetek túl hiteles, szerintem lerí rólam, mennyire bosszant a vereség.

Hazafelé a kocsiiban kínos a csönd, aminek egy annál is sokkal kínosabb kérdés vet véget.

– Ugye, nem felejtetted el, hogy ma délután ötkor Bencének gokartversenye lesz? Két hete megígérted neki, hogy szabaddá teszed magad – emlékeztet gyanakvó tekintettel.

A szomorú igazság az, hogy teljesen megfeledkeztem a dologról, mára két megbeszélést is leszerveztem, amiket igencsak kínos lenne lemondani. Nagyon gyorsan ki kell találnom valami ésszerűnek hangzó választ. Azt azért mégsem vallhatom be, hogy egyszerűen elfelejtettem.

– Úgy volt, hogy szabaddá tudom tenni a ma délutánt, de, tudod, közbejött tegnap az a válási ügy. Ments ki, kérlek, Bencéné!

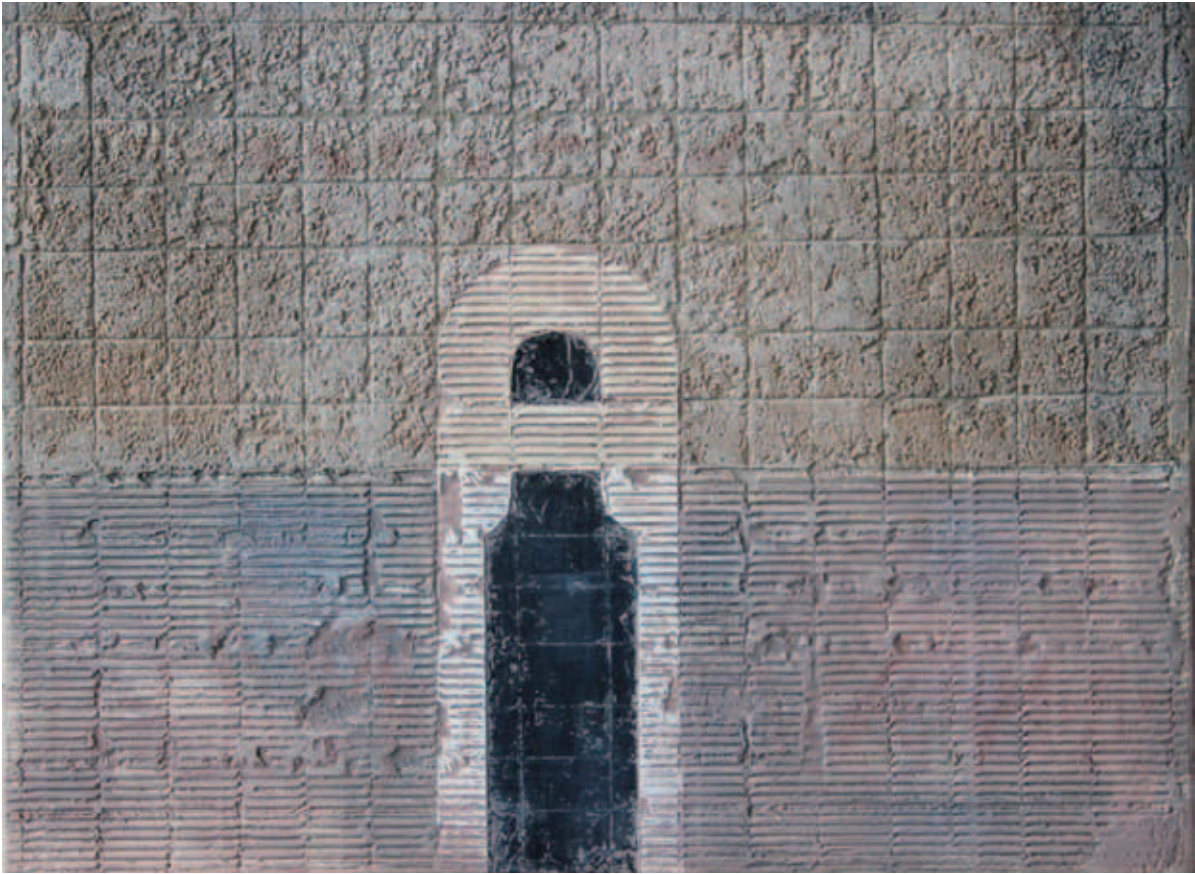
– A válási ügy... Neked tényleg fontosabb egy válás, mint a saját fiad első versenye? Nem hiszem el, hogy fél nap ide vagy oda számítana egy ilyen ügyben!

Nagyon kiakadt, de ezzel párhuzamosan én is. Sosem tudtam magamba szállni még akkor sem, ha olyasmiket vetett a szememre, amikben alapvetően igaza volt. Helyette én is támadok, minden létező frusztrációm a felszínre tör.

– Akár egy óra is számíthat, de nem untatlak a részletekkel. Azt viszont kikérem magamnak, hogy ne lenne fontos a fiam! Gondolod, hogy én nem ülnék szívesebben egy gokartpálya szélén, mint a tárgyalóasztalnál? Szerinted a munkámat jobban szeretem, mint titeket? Azért dolgozom ilyen keményen, hogy mindenünk meglegyen. Hogy Bence olyan körülmények között nőhessen fel, amire egyikünknek se volt lehetősége. Azért, hogy neked ne kelljen dolgoznod, és el tudj menni. Én is el tudnék, ha csak annyi dolgom lenne egész nap, hogy bevásároljak, takarítgassak és összeűssek valami kaját délutánra.

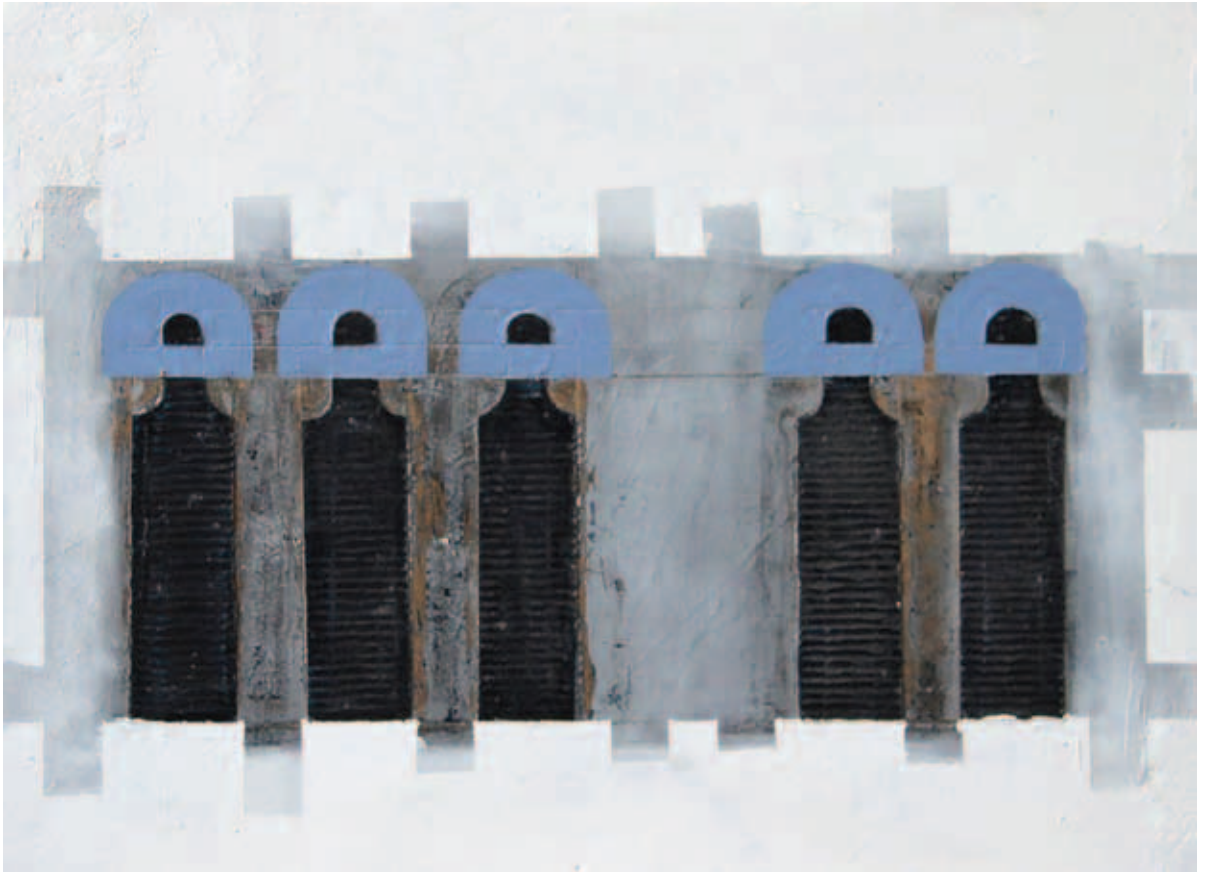
Az utolsó mondattal valószínűleg túllöttem a célon, Viki arcán sorban gördülnek a könnyek.

– Sohasem kértem, hogy tarts el, te kértél engem, hogy maradjak otthon a gyerekekkel. Azt pedig végképp nem gondoltam volna, hogy ezt valaha is a szememre veted. Észre sem veszed, mennyire megváltoztál. Megváltoztatott, hogy úgy érzed, te csinálsz mindent a családban, de azt hiszem, leginkább a pénz változtatott meg. Én még emlékszem azokra az ünnepekre, amikor kevés pénzből éltünk, szinte hónapról hónapra. Nem a Naphegyen laktunk, nem volt flancos fényfűzér a házra aggatva, nem rendeltük meg előre a karácsonyi menüt, és nem vettünk egymásnak több százézes ajándékokat. Mégis boldogabbnak éreztem magam, mint az utóbbi években bármikor. Nem lehet mindent pénzzel elintézni. Hiába veszel a gyerekeknek menő LEGO-készletet, ha magadból nem adsz semmit, mert minden energiád a munkára megy el.

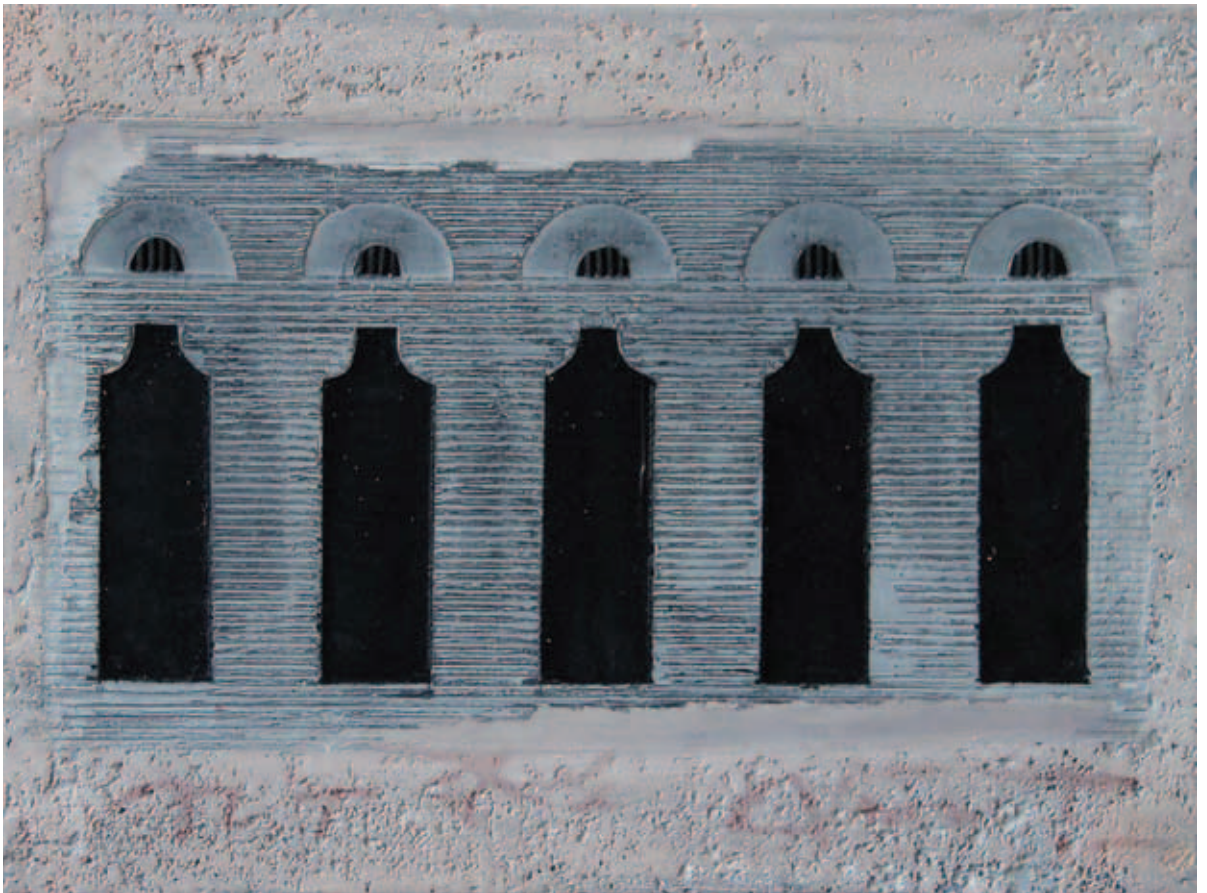

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek XI.; XVI., 2015–19

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek XXIV.; VII., 2015–19

– Én igazából nem úgy...

A mondatot már nem tudom befejezni, a házunk előtt kiugrik az autóból, és becsapja az ajtót maga mögött. Egy pillanatra visszafordul, szúrós szemmel a szemembe néz, és bekopog az ablakon.

– Bencét pedig hívd fel te, és mentsd ki magad! Na, szia.

Feldúltan hajtok keresztül a városon. Szerencsére a reggeli csúcsnak már vége, viszonylag elviselhető a forgalom. Csak egy jó kis dugó hiányzott volna még. Ernő már előttem beérhetett, most vigyorogva jön szembe a folyosón.

– Már nem is emlékszem, mikor esett utoljára annyira jól reggeli, mint a mai – kezdi a játszmat.

Érzem, hogy az arcvonásaim megkeményednek. Nem sok választ el tőle, hogy finoman letöröljem azt a negédes vigyort a képéről. Azt hiszem, veszi a lapot, ő is elkomolyodik, majd szó nélkül halad el mellettem az ellenkező irányba. Kulcsra zárom az irodám ajtaját. Kipakolom ugyan a folyamatban lévő ügyeim iratanyagait az asztalomra, de csak üveges tekintettel bámulok magam elé. Másfél órán át csak Viki szavai visszhangoznak a fejemben. Épp elhatározom, hogy lemondok mindkét délutáni megbeszélésemet, és meglepem őket a gokartpályán, amikor megcsörren a mobiltelefonom.

– Jó napot kívánok! Hegedűs Márk törzsszászlós vagyok a II. kerületi Rendőrkapitányságról. Dr. Hollósy Józsefet keresném.

A pillanat törtrésze alatt bukkannak fel és tűnnek tova gondolatok tucatjai. Borzongás fut végig a gerincemen. A testemben szétáradó adrenalin próbál felkészíteni arra, amire nem lehet felkészülni.

– Én vagyok, parancsoljon – válaszolom. Vagy inkább csak lehelem, a hangszálaim szinte nem is rezegnek.

– Sajnos rossz hírt kell közölnöm önnek. A feleségét agyvérzés gyanújával kórházba szállították a Széna térről. Az állapota stabil volt, amikor a mentők elszállították a helyszínről.

– Melyik kórházba vitték?

– A Honvédkórházba. A mentős főorvos arra kért, javasoljam önnek, hogy látogatás előtt otthon állítson össze egy kórházi csomagot a beteg számára. Várhatóan hosszabb időt kell majd benn töltenie.

– Értem. Rendben, köszönöm a tájékoztatást.

– Jobbulást kívánunk. Viszonthallásra.

Úgy remeg a kezem, hogy a telefont gyors egymásutánban háromszor is sikerül letennem az asztallapra. A büntudat, az idegesség, a sírás és ki tudja, még mi szorongatja a torkom. Talán ezért volt fáradt már reggel is. Én pedig nem hagytam pihenni. Először erőltettem a teniszt is, aztán még össze is veszttem vele. Könnyen lehet, hogy elkerülhető lett volna a nagyobb baj, de az én sorozatos hülyeségem miatt mégis bekövetkezett. Utolsó mondatai minden eddiginél élesebben hangzanak a fejemben. Mintha csak megérezett volna valamit, és próbált volna a helyes irányba terelni. Még utoljára. Nem! Ilyesmire még csak gondolnom sem szabad! Meg fog gyógyulni, és én olyan férje leszek, amelyet megérdemel. Sorban átgondolom a teendőket, felhívom Viki szüleit, beszámolok a történetekről, és megkérem őket, hogy hozzák el Bencét az iskolából, majd együtt jöjjenek utánam a kórházba. Én hazamegyek, egy sporttáskába halmozom Viki két köntösét, néhány törölközőt, tisztasági szereket. Arról még nincs információ, hogy milyen állapotban van, ezért gyümölcsöt és üdítőt egyelőre nem veszek magamhoz. A gyorsajtást is kockáztatva száguldok a kórház irányába. Útközben megállok egy bankautomatánál, amiből félmilliónyi készpénzt veszek magamhoz.

A Honvéd recepcióján az intenzív osztályra irányítanak. A maradék vér is kiszalad az arcomból és kezeimből. Az ájulás szélén állok. Össze kell szed-

nem magam, a nővér javaslatára az automatából veszek egy erős feketét, ami némileg helyrehoz. A harmadikon az osztályvezető főorvos fogad.

– A feleségének erős agyvérzése volt. Jelenleg mesterséges kómában tartjuk, amíg normalizálódik az agyi trauma. A CT-vizsgálatok alapján megpróbáljuk gyógyszeres kezeléssel megfékezni a folyamatot, de lehetséges, hogy műtéti beavatkozásra is szükség lesz. Egyelőre az a legfontosabb, hogy az alapvető életfunkciók megfelelően működjenek. Meg kell kérdeznem, hogy szed-e rendszeresen valamilyen gyógyszert a felesége.

– Nem szed semmit. Ugye, teljesen felépülhet, doktor úr?

– Erre a kérdésre jelen pillanatban sajnos nem tudok válaszolni. Ha sikerül normalizálni a trauma utáni állapotot, és felébreszthetjük a mesterséges kómából, akkor tudok többet mondani arról, hogy van-e bármiféle ideiglenes vagy maradandó agykárosodás.

– Értem. Még volna egy privát kérdésem, válthatnánk néhány szót valahol négyszemközt?

– Természetesen, fáradjon az irodámba.

– Azt szeretném kérdezni, van-e arra bármilyen mód, hogy a feleségem a létező legjobb ellátásban részesüljön?

Benyúlok a zakóm belső zsebébe, és előhúszom a vastag borítékot. Úgy tűnik, nincs túlságosan meglepve, kis ideig feszengek, talán túl keveset hoztam magammal.

– Nézze, uram – kezdi apró fejcsóválással, közben a borítékot a kezemmel együtt visszafelé tessékeli a zsebem irányába –, megtehetném, hogy elfogadom a pénzét, de a lelkiismeretem ezt nem engedi. Nincs az az orvos, aki jelen pillanatban meg tudná jósolni a felesége felépülési esélyeit. Egyelőre az életben tartása a cél, és higgye el, mi minden tőlünk telhetőt megteszünk ennek érdekében. Bízunk benne, hogy Viktória teljesen felépül.

– Rendben van. Kérhetnék egy másolatot a feleségem kezelőlapjáról?

– Megfelelő indokkal ennek semmi akadálya.

– Szeretném kikérni egy magánintézmény szakvéleményét is.

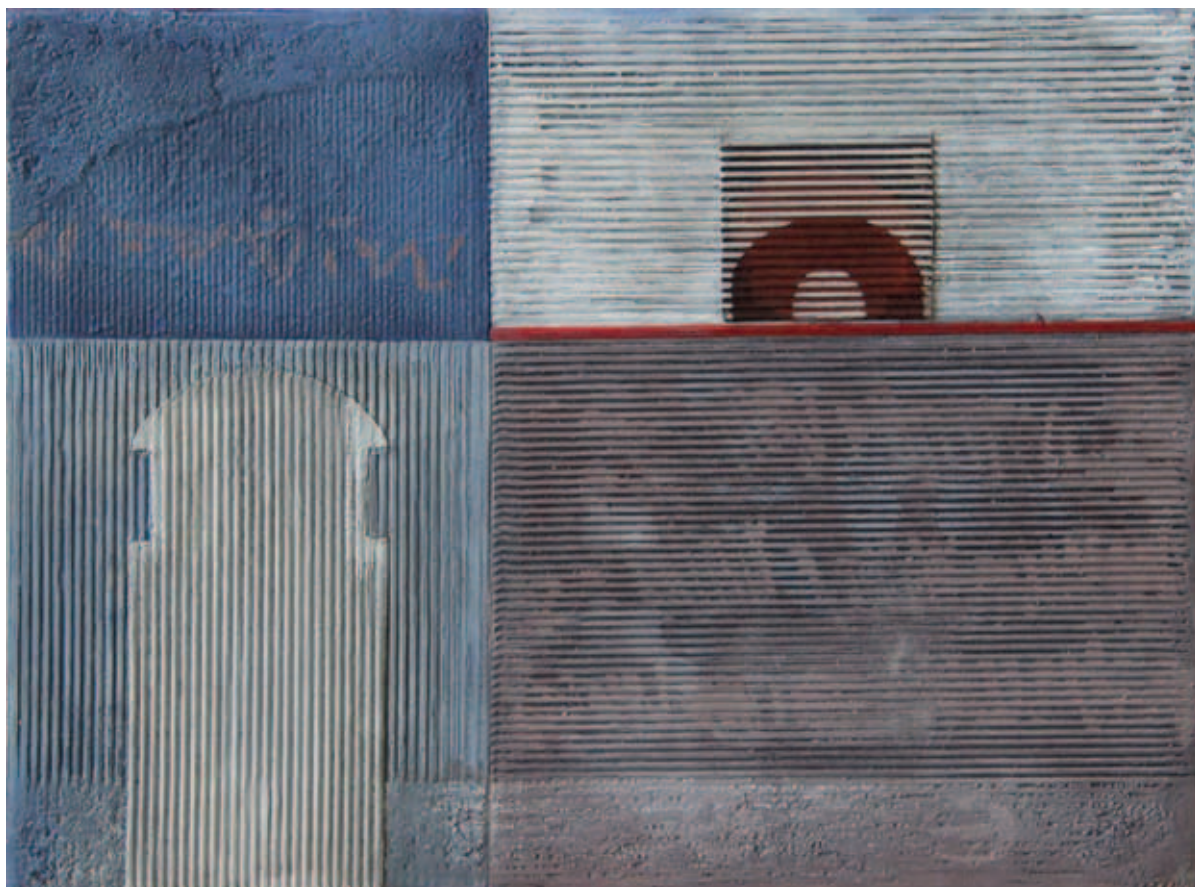
Szinte már szánakozóan néz rám. A vállamra teszi a kezét, és így válaszol.

– Hollósy úr, az országban mindössze két magánkórház van, ahol fogadnak a feleségét. Szakmabéliként ismerem az intézményeket. Történetesen a volt tanítványaim dolgoznak ezeken a helyeken. Ha feltétlenül ragaszkodik hozzá, kiadom a másolatot, de megkímélném két felesleges úttól, ők sem mondhatnak mást. A rehabilitációs fázisig intézetünkkel legfeljebb azonos színvonalú ellátásban részesülhet. Őszintén mondom, ezt a helyzetet nem lehet pénzzel megoldani. Amennyiben látogatható állapotba kerül, a család a rendszeres jelenlétével, látogatásaival támogathatja a mielőbbi felépülést.

Ezzel végképp betelt a pohár. Nem tudom tovább türtőztetni magam, a könnyek patakokban folynak az arcomon. Tehetetlennek és szánnivalónak érzem magam. A pénz valóban megváltoztatott. Abban a hitben éltem, hogy nem létezik olyan probléma, amit pénzzel ne tudnék megoldani. A mai napon két leckét is kaptam arról, ez mennyire nem így van. Ráadásul Viki épp ma olvasta ezt a fejemre, én pedig ennek ellenére is pénzzel közelítettem az újabb problémához. Ha ezt látná, éppúgy csóválná a fejét, mint ahogy a doktor is tette. Ők tisztán látják kívülről azt a naiv embert, akit nekem is fel kellett volna ismernem a tükörben már évekkal ezelőtt. Armani öltönyök, Rolex óra, Ralph Lauren ing. Mind-mind szemfényvesztés. A társadalmi réteghez való tartozás manifesztációja. Tudom magamról, hogy jó ügyvéd vagyok, de azt is tudom, hogy az ügyfeleim igenis megnézik, milyen óra és öltöny van rajtam. Látják, milyen autóval érkezem a tárgyalásra. Felmérnek, bekegyszerítik és értékelnek. Én pedig igyekeztem alkalmazkodni, mindenki igényeinek eleget ten-

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek XVIII.; XV., 2015–19

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek XXIII.; X., 2015–19

ni. S végtére is itt követtem el a legnagyobb hibát, egy idő után a saját családom igényeit is igyekeztem felmérni, és minél inkább teljesíteni. Sajnos úgy tűnik, nagyon rosszul mértem fel az igényeket, az anyagi javak helyett magamból kellett volna többet nyújtanom. Így is lesz, ezt őszintén megfogadom.

– Elnézést, én csak...

Keresem a szavakat, de nem tudom, mit mondhatnék. Szerencsére megkönnyörül rajtam.

– Semmi baj, megértem, hogy kétségbeesett, és minden eszközzel igyekszik segíteni a feleségének. Nyugodjon meg, mindent megteszünk érte, ami orvosilag lehetséges.

Vikit egy hónapon át tartották mesterséges kómában. Életem legnehezebb hónapja volt. Négy fronton kellett helytállnom. A testmozgással a körülmények miatt felhagytam, reggel nyolc és dél között dolgoztam. Munka után irány haza, a lehető legtöbb házimunka elvégzése után vissza Bencéért a sulihoz, majd irány be a kórházba, végül haza, Bencével leckeírás, ellenőrzés, vacsora és alvás. Már amennyi időm maradt aludni... Hétköznapokon rendeléssel oldottam meg a kaját, de hétvége én magam főztem. Igazság szerint két dolgot sem értettem. Viki hogyan képes nagyobb bevásárláskor mindent észben tartani, ami kifogyott a konyhájából, illetve bármennyit is takarítottam, a ház úgy nézett ki, mint egy csatatér. Pedig tényleg takarítottam szorgalmasan. Elképzelésem sincs, mennyit dolgozhatott azért, hogy mindig tiszta legyen mindkét emelet. Arra is rá kellett döbennem, hogy alig ismerem a saját fiam. Erre ő maga hívta fel a figyelmem. Egyik délután próbáltam faggatni az iskolai dolgairól, és nemes egyszerűséggel közölte, hogy azt sem tudom, kik a barátai. Ebben kétségtelenül igaza volt. Az sem könnyítette meg a dolgot, hogy folyton Viki felől érdeklődött, én pedig nem mondhattam semmi biztatót. Sokszor láttam fél szemmel, hogy a LEGO Star Wars videojátékkal játszik. Ezért is rendeltem neki a csillagromboló készletet karácsonyra. Az egyik alkalommal, amikor leült a tévé elé játszani, odaültem mellé. Először rám se hederített, de amikor látta, hogy érdeklődöm a játék iránt, elmondta, hogy ketten is lehet vele játszani. Azóta vállt vállnak vetve, pályáról pályára haladva győzzük le az ellenséget. Ez a picis szikra kellett, hogy visszataláljunk egymáshoz. Ettől a ponttól éreztem úgy, hogy újra bekerültem a legbelső körbe.

Sosem felejttem el azt a novemberi szombatot, aminek délelőttjén felhívtak a kórházból. Viki magához tért! Amikor elmondtam Bencének, majd kiugrott a bőréből. Velem együtt persze. Azonnal berohantunk a kórházba, csak egy virágüzletnél álltam meg útközben. Beni adta át a csokrot, és jól összepuszigatta anyukája gyöngyöző arcát. Egyből elkezdett mesélni neki, épp hanyadik szinten járunk a Star Warsban, arról sem feledkezett meg, hogy együtt játszunk, és még arra is megkérte, hogy jöjjön haza minél előbb, mert az én bundás kenyerem néha fekete színű. Összetalálkozott a tekintetünk, és azonnal tudtam, hogy érzi, minden megváltozott. Szelíd mosolyában a megbocsátás jelent meg. Odaléptem mellé, és én is összevissza puszigattam. Aznap éjjel annyira izgatottak voltunk, hogy egyikünk sem tudott aludni. Hirtelen ötlettől vezérelve elővettem a rejtekhelyről a LEGO csillagrombolót, ami pár hete már megérkezett. Este hatkor kezdtünk bele az építésbe, ami a készlet döbbenetes méreteiből adódóan hajnali négyig tartott. Közben végig figyeltem a csillogó szemű fiam, aki úgy nézett fel rám, mint építőmunkás a vezető mérnökére. Mekkora fordulat a világ néhány hét leforgása alatt. Ha őszintén belegondolok, ez a készlet ott várta volna a fa alatt, majd berohant volna vele a szobájába, és valószínűleg soha nem építi össze rendeltetése szerint. Én pedig örültem volna, ahogy örül, vagy legalábbis elképzeltem volna, mert ha valami biztos, akkor az az, hogy nem ültem volna le mellé órákra építkezni.

Pedig ennek a készletnek az ereje nem abban a pár ezer műanyagdarabban áll, hanem azokban az együtt töltött órákban, amikre boldogan emlékszünk vissza. Most már pontosan tudom.

December ötödikén Beni egy meglepő javaslattal állt elélem.

– Figyelj, apa! Tudom, hogy igazából nincs is Mikulás. Nem lehetne, hogy beöltözzöl Mikulásnak, én pedig a krampuszodnak, és meglepjük anyát?

– Hogyne lehetne! Szuper ötlet! Holnap sulis után elszaladunk jelmezt venni, és beöltözve látogatjuk meg anyát.

– Oké, pacsit rá!

A szerencse is mellénk szegődött, rögtön az első üzletben találtunk jelmezt mindkettőnk méretében. Összeállítottunk egy speciális, csak gyümölcsöket tartalmazó csomagot, és támadásba lendültünk. Viki könnyekig hatódott, én pedig büszkén újságoltam, hogy a fiunk ötlete volt.

A karácsonyi készülődés igen szolidan zajlott. Ugyan ki foglalatostkodna ilyesmivel nagy lelkesedéssel, ha közben a feleségét kórházban ápolják? Nem hívtam ki a szakembereket, a fényfüzerek idén nem lettek kitéve. Egyik délután elszaladtam a Nyugati melletti plázába, és összekapkodtam pár apróságot ajándék gyanánt. Bencének megvettem a Gazdálkodj okosan nevű társasjátékot. Elmosolyodtam, amikor megláttam, azt sem tudtam, hogy még gyártják. Emlékszem, jókat játszottunk vele a kisiskolás osztálytársaimmal, remélem, ő is szereti majd. Szerintem bevihetjük a kórházba is, és karácsonykor nagy partikat rendezhetünk.

Az egész vásárlási procedúra alig tartott tovább negyven percnél. Mindent előre elterveztem, pontosan tudtam, kinek mit szeretnék vásárolni. Fejcsóválva szemléltem a hömpölygő tömeget, ahogyan hullámként nyaldossa az üzletek bejárait. Szinte láttam magam kívülről ebben a tömegben. Az utóbbi években magam is részese voltam. Mennyire mást jelentett a vásárlás akkor és most.

Huszonegyedikén az anyósom is ájtött hozzánk. Szükség is volt a női kézre, mert elhatároztuk Benivel, hogy idén bizony saját kezűleg készítünk minden karácsonyi sütit és ételt. A munka javát mi végeztük, de persze kellett az útmutatás, az anyósom tanácsai nélkül igen gyakran futottunk volna vakvágányra. Huszonharmadikára elkészült a mákos, diós és gesztenyés bejglink is, minden fajtából három rúd. Nagy volt a kísértés a kóstolásra, de végül sikerült ellenállnunk. Bence teljesen egyedül kavart be mézeskalácstésztát, amit aztán kinyújtottunk, és ő mindenféle formákat szaggatott belőle. A figurákat szépen fel is díszítette. Nem gondoltam volna, hogy ilyen jó érzéke van hozzá.

Amint elkészültek a sütemények, Beni és az anyósom átmentek hozzájuk. Én kértem, hogy legyen időm éjjel végigtakarítani a házat. Kora este még beszaladtam Vikihez, csak aztán veselkedtem neki a merész vállalásnak.

Kilenc óra, az anyósom által gondosan előkészített tyúk a fazékban rotyog. Készül életem első húslevese. Pontos recept szerint haladok, remélem, jól sikerül. Félórája még zuhanyoztam. Természetesen hűvös vízzel, hátha felfrisít egy kicsit. Nagyjából beváltotta a hozzá fűzött reményeimemet. Egy teljes éjjelen át tartó takarítás után különösen kellemes volt. A ház mindenesetre ragyog, amire azért büszke vagyok. Egyetlen hiba csúszott a majdnem tökéletes összképbe. Sehol sem találtam a hi-fi távirányítóját. Félórányi keresés után feladtam.

Azzal még csak véletlenül sem vádolhatna senki, hogy a konyhai logisztika nagymestere volnék, most valahogy mégis összejöttek a dolgok a nagy nyomás ellenére is. Kettőre beszéltek meg anyósomék és Beni érkezését, gyors ebéd után még szeretnénk beszaladni Vikihez, és finom ételekkel, na

meg jó társasággal elhalmozni őt. Ezért is vállaltam magamra a főzést, ha nem is lesz minden tökéletes, akkor is saját kézzel készült finomságok lesznek az asztalon. A töltött káposzta már megfőtt a kuktában, az afrikai harcsaszleteket pedig futószalagon sütöm az olajban. Mellette a fritőzben a harmadik adag hasáburgonya pirul.

Pontosan fél kettő van, amikor belém hasít a felismerés. Minden sínen van, de a karácsonyfáról úgy meglepedtem, hogy egyáltalán nem is vettem. Már nincs idő elmenni itthonról, nem tudom, mi legyen. Eszembe jut a legelső műfenyőnk, amit még Vikivel vásároltunk a pici albérletünkbe. Alig fél méter az egész. Többször találkoztam vele a gardróbban, mindig mondtam neki, hogy dobja ki, de valamiért megtartotta. Gondolom, a hozzá fűződő kellemes emlékek miatt. Milyen igaza volt! Most az életemet mentheti meg.

Utolsó simításként a csúcspdíszként szolgáló csillagot helyezem fel a fára, mikor nyílik az előszoba ajtaja, és Bence rohan be a nappali közepére. Előkapja a zsebéből a hi-fi távirányítóját, és bekapcsolja a gépet. Arra sincs időm, hogy megjegyezzem, félórán át kerestem, mert megszólal John Williams *Somewhere in my memory* című dala. A kedvenc karácsonyi dalom.

– Ez az én karácsonyi meglepetésem, apa! Bejöhetsz!

Bence szavai után Viki lép be a nappaliba. Széles mosolya beragyogja a teret. Az állam leesik, és úgy is marad, míg el nem hiszem, amit látok. Odaszaladok hozzá, és szorosan magamhoz ölelem. Ezt jól eltitkolták. Mindenki cinkostárs lehetett, mert naponta kérdeztem az orvosokat, mikor jöhet már haza. Közben Bence bedugja az égősort a hosszabbítóba. A fán felvillannak a színes fények, majd ő is odaszalad hozzánk. Most már hárman öleljük egymást úgy, mint eddig talán soha. Viki a fülemhez hajol, és belesúgja:

– A fiunk ötlete volt!

III. helyezett (elbeszélés)

VERÉB ÁRNIKA

A babiloni

Jácint puszta tréfából választotta ezt a nevet magának. Próbáltam elvetni, mert nem illik rá, a név hagyománya gyenge allegóriaként sem él meg rajta, de nem megy. Ebben a történetben hát így fogják hívni.

Volt egyszer egy király, aki erősen félt az Istent. Vörös poros, fehér falú városban élt, ahol a szikár palota köré velencei vizeket költöztettek. Szerette a nőket, megfért az ő fehér húsup és a szent emberek csuklyaszaga az asztala mellett. Egy szép napon idegen asszony érkezett, karcsú, akár egy torony, és kék, mint a hajnali köd. A király bolondul akarta az asszonyt, aki körbete-kerte selyemfényű hajával, és gyönyörű álmokat hordott a lábai közt. Az idegen három nap és három éjen át maradt a szikár palotában, lubickolt a velencei vizekben, kék selyemben táncolt a hold alatt, és kacagott, egyre csak kacagott. Az idegen asszonyt másutt másként nevezték, és erősen rettegetek tőle, mert lába nyomán elhaltak a fűvek. De a vörös poros városban nem hallottak róla, és arcképét a szerelmes király parancsára belefartagták a fehér falakba.

Estéknént, mielőtt elalszunk, meséket szoktam mondani Jácintnak. Ilyenkor nyakig takarja magát, a derekamra fekteti a fejét, és még álmában is mo-

solyog. Olyan boldog, hogy rögvest elalszik, amint elkezdem a mesét, így több éjszakába telik eljutni a végére.

Jácint meg én egy erdőben ismerkedtünk meg. Kicsi erdőben, az igaz, de mégiscsak erdőben. Akkoriban költöztem oda, és a kutyámmal naponta kétszer jártunk fel sétálni. Érdekes, hogyan teszi magáévá az ember a teret. Azt az erdőt akkoriban hatalmasnak láttam, nem tudtam, hol kezdődik, és mikor van vége. Egy évvel később őrrjítően kicsinek tűnt, három lépés az egész, néha futottam is ott, félóra alatt olyannyira elszédültem, mintha a saját tengelyem körül keringtem volna. De akkor, amikor először láttam Jácintot, az erdő hatalmas, sötétzöld, köddel és távolsággal átszótt rengetegnek tűnt. A katlan (méretes gödör, mélyén tűzrakó hellyel) egyik oldalán sétált Jácint és a kutyája, Harag, a másik oldalon én és a kutyám. Harag csinos, gömbölyű, óriási bull fejjel. Odavágtatott hozzánk, és viháncolva körbeszaglászott minket. A kutyám, az agár, propeller farkokkal szeretett volna az ismeretlen Jácint karjai közé omolni és cseles módon megnyalintani a szemgolyóját. (Ez az álma csak pár héttel később valósult meg.) Jácint kemény arccal elfordult (engem meg se látott), és közölte a kutyájával, hogy erre nem érnek rá. És lefutottak az erdőből kivezető lépcsőn.

Jácint nem beszél. Másokkal legalábbis. Velem igen, mármint önmagához képest, de sokat hallgat még így is. Hosszú az ilyesmit megszokni és igazán megszeretni valakinek, aki mindent el akar mondani.

A vörös poros városból három nap és három éj után csendben és láthatatlanul szökött meg a kék asszony. Csak néhány titok és némi édes illat maradt utána. A királyon a búskomorság jelei mutatkoztak, úgy tűnt, elveszítette a napot az égről. Számptalan gyermeke, akik a palota déli szárnyában éltek, félelemmel követték, hogyan tűnik el apjuk arcáról az öröm. Messzi földről varázslóembereket hívtak segítségül, hogy mondják meg, miként lehetne gyógyírt találni apjuk betegségére. Hárman érkeztek a gyermekek hívására. Az első varázslót Alexandriából küldték, a másodikat Rodoszból, és érkezett egy súlyos köpenyes, fekete ember, aki azt állította, Babilonból jött. Az első kettő főzeteket készített, fontoskodó diétát rendelt el, és más istenekről beszélt. A gyermekek riadtan küldték haza őket, mert az apjuk bőre szürkülni látszott, és hang sem jött ki többé a torkán.

Egy napon Jácint és én találkoztunk az erdőben egy ősz emberrel, aki sok dolgot látott és felejtett már el. Azt mondta, Jácint vigyen haza engem a vásárra. Borzasztóan vágytam megismerni a szüleit, hogy kik nevelték fel, hogy kik azok, akikkel néha beszél telefonon, és egyáltalán. Melyik szobában élt először? És nagyon reméltem, hogy szeretni fognak a szülei, ha másért nem, hát azért, mert olyan nagyon szeretem én a fiukat. Aztán kiderült, hogy az anyja meghívott engem is a vásárra. Merthogy az ünnep. És a vásár szavára összegyűlnek a népek.

A régi korok emberei a művészetet közösen élték meg. Manapság mindez az egyén birodalmává lett, az alkotás is és a befogadás is. Párbeszéd, melyet nem hallhat senki, csak a kép maga (ha, mondjuk, egy tárlaton bóklászunk) és az, aki épp nézi a képet. És ő maga se fogja tudni elmondani soha, mi is játszódott le közöttük. Bezzeg régen. Régen mindenki hallotta és mindenki újramondta, mintha a világot zsongó emberhang folyama öntötte volna el, zsiszgó duruzs a hegyek között. Más lehetett ott az ember is. Megülte az ünnepet.

Anyám mindig is családot akart. Olyat, amelyik összetart, érti és érzi a másikat, nem él csöndes magányban egy elzárt szoba mélyén. Ő maga olyan emberek lánya, akiket a második világháború itt is, ott is megszorogatózott, és ebből a szorításból sose tudtak igazán felépülni. Végül nagy családja lett. Három gyereke, azoknak is gyerekei, ezért egy-egy születésnap (amely mindig több emberé, áprilisban, októberben és januárban születtek nálunk sokan)

kisebb horda jellegű csoportosulással ér fel. Amikor kicsi voltam, még barátkoztak a szüleim más emberekkel, családostul. Akkoriban kötelező volt kedvelni a másik család lányait, mert nem volt más, és mert engem amúgy sem szeretett senki a gyerekek közül. De ez sose volt több két-három famíliánál, kilencen, ha összegyűltünk ilyenkor. Pedig anyám szeret jókat kacagni, kár, hogy nem emelték maguk közé igazán az emberek, csak egy-egy kivételesebb látta meg, milyen jó is vele lenni.

Így hát amikor elmentünk Párkányba, mert végül (kicsit félve, nem tudom, mitől, talán hogy zavarban leszek, vagy unatkozom sokat) elvitt Jácint haza, fel, az általam Magyarországnak hitt keret másik oldalára. Mert én huszonöt kilométerre nőttem fel Budapeستől. A határon túli magyarok kétféle módon éltek a fejemben. Mivel kevesükkel találkoztam (vagy csak nem tudtam, hogy onnan jöttek, honnan is lehetne azt csak úgy felismerni), legendás népek éreztem őket, mintha kicsit mesebeliek volnának. És persze magamfajtanak tartottam őket, már ha lehet ilyet mondani őszinte kedvességgel. Mert valóban, élt bennem a hasonlóság szelíd érzete, hogy ő is meg én, mi mind ugyanazon a nyelven beszélünk. És ez mégiscsak egy jó erő.

Sose örült még nekem ismeretlen úgy, mint Jácint anyja. És sose örültem én se senkinek így azelőtt. Különös. Azt mondta, látott már fényképen, és nem ő volt az egyetlen, aki Jácint családjából így köszönt, hogy milyen jó, hogy végre itt vagyok, mert csak fényképen látott eddig. Vajon melyiken? – gondoltam ilyenkor mindig, melyiken láthatott. Mert hát nem mindegyiken vagyok ugyanaz.

A vörös poros város fehér falai közé egy kesernyész illatú hajnalon érkezett meg a babiloni. Súlyos köpenye vaskos nyomot ázott lépte nyomán a porba. Megállt a gyermekek előtt, és azt mondta, tud titkokat, vigyék hát a király elé. Nagyon lassan lépkedett, és csak akkor szólalt meg, ha igazán mondani akart valamit. Megállt hát az elszürkült király előtt. Olyan volt, akár egy csendes, vizes szemű madár, aki átlát a hús álcáján. Mormogott kicsit, majd a gyermekekhez fordult. „A királyotok lelke mély üregbe szállt alá – mondta –, onnan kell nektek visszahívni. Hasítsatok külön időt annak a nőnek, akinek az arcát a falaitokba véstétek. Ha megülitek az ő idejét, a királyotok lelke előmászik a mély üregből, ahol tanyát vert.” A gyermekek összeborultak, és megtanácskozták a dolgot. Három napot jelöltek ki az időből a kék asszonynak. Nem engedték az embereket dolgozni, azt mondták, ezen a három napon nem szabad tenni egyebet, csak lubickolni a velencei vizekben, kék selyemben táncolni a hold alatt, és kacagni, kacagni. A vörös poros város megülte a kék asszony ünnepét, és a király lelke előmászott a mély üregből, ahová alászállt. De másutt másként nevezték az idegen asszonyt, és rettegték, mert lába nyomán elhaltak a füvek. De ezt nem tudta még senki Edesszában, ahol kellő idő eltelte után újra elhozták a kék asszony három napját.

Budapesttől huszonöt kilométerre is szoktak piacot tartani hetente kétszer, meg néha búcsút, ahová már gyerekkoromban se nagyon jártunk ki. De ha valaki megkérdi, honnan jöttem, azt mondom, Fonyból. És nem tudják, hol van. Persze, ez nem különös, nem kell tudni minden kicsiny, északi falu nevét senkinek. Akkor azt mondom, Vizsolyból, mert azt talán tudják, micsoda, de ha ezt sem, akkor csak annyit, a Zemplénből. Akkor értőn bólintanak, és olyasmiről kezdenek beszélni, ami már nem rólam szól.

Sosem éltem Fonyban. Mi több, már apám sem élt ott soha igazán. A nagyszülői házat apámnak kellett lebontatni, mert magába dőlt volna, és félt, hogy eltemeti a nagyanyámat is. Onnantól kezdve a nyári konyhát használták (és később én is), a Mama egész nyarakat töltött odalent Kittikével, a kicsi kutyával. Úgy tűnik, mindenkéhez tartozik egy-egy kutya, ha magamról akarok mesélni. Hiába, ilyen emberek vagyunk.

Párkányban már több mint négyszázhetvenszer tartottak ilyen vásárt. Lehet, többször is. Nem lehet az ilyesmit igazán számon követni. A vásárok története is egészen az óidőkbe nyúlik vissza. Már azt a szót is, hogy *vásár*, az Azovi-tenger partján a perzsák szájából emelte ki a nomád magyar. Hogy hivatalosan mióta van valahol vásár, azt csak királyi okiratból lehet elgondolni, és az sem arról szól, hogy azon az éven már volt, azelőtt pedig soha, inkább csak azt igazolja, hogy onnantól kezdve adózni is kellett utána. Ez nem más, csak egy föl a vásár ontológiáján. Lényegesnek az eredet a templomokat és a földrajzi adottságokat tartja. Ettől függ ugyanis, hol lett vásár, hol nem.

Párkány az Esztergomi vármegye (ahogy régen mondták, és milyen szépen hangzik ez így) dunabalszéli fekszik. Templomát Esterházy Imre hercegprímás építtette arra a földre, melynek alsó rétege pontuszi agyag és homokkő. Arra az özvíz idején veres kötött agyag és finom csillámos homok borult, majd az alluviumban futóhomok. A Garam két évszázaddal ezelőtt még Párkányon keresztül ömlött a Dunába – hogy mi kényszerítette (ember-e vagy isten) a folyót Kövesd felé, csak a garami rákok tudják. Azt mondják, amikor a pontuszi agyag lefeküdt a Duna bal partjára, olyan sűrű hálót szőtt a növényzet, hogy dúskáltak benne a mesebeli állatok. A Dunában pedig nagy halak éltek (talán vizák, egyszer, nagyobbak a lónál), és még kétszáz éve is vadászták az embert.

A síkság és a futóhomok még nem oka a vásárnak, talán inkább az, hogy Buda és Vác és Esztergom útjai összefutottak, csillag alakban jártak rajta emberek. Mindezt egy nagy kék könyvben olvastam. Nem pont így. Volt benne arról is szó, hogy Párkány majdnem fél évszázadig török rabolta pusztává lett, ahol nemhogy vásárt, de házat sem emeltek. Később persze jött a hercegprímás, mint egy mesében, és feloldozta a várost a pusztulás jegye alól. Lett templom, lett vásár.

Jácint nem nagyon akart kimenni rá, mert szerinte elsatnyult, csak vacokot lehet már ott kapni.

Fonyról kettőt gondoltam korábban elmesélni, de az egyik nem tartozik annyira ide, amikor apukámat a szamárköhögésből a hegyek gyógyították ki. A másik, hogy Fonyban falunapot tartanak, színházi előadással, vackos kirkodóvásárral. Mindig törökmézet kértem, amin napokig lehetett vajúdni, mire kiolvad az ember fogai közül. Nagyon akartam innen is egy törökmézet, Párkányból, mert Fonyba, amit eredetemnek gondolok, már évek óta nem mentem fel. És milyen rosszul van ez így.

Edesszában három évig boldog volt a király. Háromszor tartották meg a kék asszony ünnepét. A harmadik utolsó napján a király dudorokat és zsihbádást vett észre magán. Pár hétre rá ujjait már csak zsihszög foltoknak érezte, a szemei elveszítették a formákat, és szépen, egyenként leestek a lábujjai. Kétségbeesett, és mivel hallott az Isten fiáról, és hitte őt, levelet intézett hozzá. Egyetlen gyermeke maradt vele a szörnyű betegségben, a többiek reszketegen meghúzódtak a palota déli csücskében. Ez a gyermek, kedves fiatalember, arcában nagyon hasonló a királyhoz, jegyezte le a levelet. Kérte az Isten fiát, hogy jöjjön el, itt nem üldözi senki, itt békében élhet. Az Isten fia Júdát, a tanítványát küldte maga helyett.

Júda barna, keskeny férfi volt, hasonlított a babiloni emberhez, csak akkor beszélt, ha igazán mondani akart valamit. Lába nyomán összefutottak a vadállatok, és megnyalagatták a vörös port. Egyenesen a palota déli csücskébe ment, megállt a gyermekek előtt, és így szólt: „Júda vagyok, Jeruzsálemből jöttem egy kedves levél hívó szavára. Hol van a királyotok?” A gyermekek nem mertek kilépni a palota déli csücskéből, így csak eligazították apjuk szobájába az idegent. Ekkorra már a királynak lehullt az orra is, és feszes dudorokká változott az egész teste. Amikor Júda belépett a sűrű levegőjű szobába,

szimatolt. Körbenézett a ragadós bútorokon és az elszürkült ablakokon, majd szelíden így szólt: „Júda vagyok, Jeruzsálemből jöttem egy kedves levél hívó szavára. Gyógyírt hoztam beteg testednek.” A király vak szeméből sárga könnyek peregtek, mikor Júda betakarta az Isten fiának kendőjével. „Tisztítasd meg a velencei vizeket, és kapartasd le a kék asszony arcát a falakról, különben nemzetséged elpusztul – mondta Júda –, de az ünnep idejét üld meg továbbra is, mert hatalmas úr az az asszony, és a hatalmat tisztelni kell.” Ekkor Júda leemelte Edessza istenfélő királyának arcáról a kendőt, akiről nyomtalanul elmúltak dögletes betegségének nyomai. Ahogy Júda elhagyta a vörös poros várost (lábnyoma mögött összeszaladtak az erdei vadak), lehullt a kék asszony arcképe a fehér falakról. A mögötte lakó fekete patkányok kiözönlöttek a vörös porra, és visítva égtek el a napsütésben.

Párkányba egy nappal korábban érkeztünk, estefeled, hogy legyen idő beszélgetni. Vonattal mentünk, meg a két kutyával. A nővérem három tanácsot adott. Egy. Ne igyál, mert vihogsz. (Valóban. Jó tanács, ám betarthatatlan. Micsoda udvariatlanság nemet mondani az italra. Hát vihogtam.) Kettő. Ne fogadd el a kristály poharat. Ez magyarázatra sem szorul. Három. Erre nem emlékszem. Biztos megszegtem azt is. Sokat beszéltem, amit gyakran szoktam, ha kicsi a társaság. Voltak szavak, szlovák szavak, amiket nem értettem. Egyet megtanultam, azt, hogy tepláky, és milyen jól tettem, mert azóta Jácint több barátja is megkérdezte, tudom-e, hogy mondják szlovákul a melegítőnadrágot. Tudtam. Akkor elismerték, hogy feltehetően tényleg én vagyok Jácint barátnője.

A különös, amiért ebbe a történetbe belefogtam, az az, hogy másnap, a Simon-Júda vásáron (enyhe túlzással ugyan), de körülbelül félórát töltöttünk el. Azonban abba a kis kertbe, ahol Jácint felnőtt, és amiről több képet is láttam már, szakadatlan özönlöttek a barátok és az ismerősök. Legalább háromszor, négyszer több ember fordult meg ott, mint a mi családi házunkban valaha. Ez olyan ünnep volt, amilyenről a régiek mesélnek, olyan, aminek ideje fellett ott csüng az ünnep szelleme, akármilyen banálisan hangzik is ez. Gadamer beszél sokat az ünnepről *A szép aktualitásában*, hogy az ünnep nem túri meg az elszigetelődést, az ünnep ideje saját, nem szekvenciális, inkább körkörös, és az ünnep voltaképp a közösség művészete. Talán az is. De akkor, amikor én ott ültem, mereven, a némaságba fordult Jácinttal a Simon-Júdán, körülöttem évezredek barátságok, éppen a közösség szándéktalan kivetését éreztem. Nem akartak kivetni, sőt, Jácint szülei erősen dolgoztak ez ellen, de mit lehet tenni egy összeszokott társaságban egy idegennel? Elfelejtkezni róla, én is elfelejtkeznék, mind elfelejtkezünk. Volt pár óra akkor, amikor olyan nagyon sokan voltak ott, már nem is emlékeztem, kinek mutatkoztam be és kinek nem, amikor kivetett magából ez a körkörös idő.

Júda, miután elhagyta a felszabadult vörös poros várost a megtisztult velencei vizekkel, nem tért vissza Jeruzsálembé. Mezopotámiában maradt, és mesélt a fiúról, akiben hitt. Csendes küldetés volt ez, olyan, amit nem énekelnek meg dalnokok. Csak annyi történt, hogy összeszaladtak a kicsiny vadállatok Júda lábnyomán, és nyalogatták a sárga és vörös földeket. Ekkoriban Simon Egyiptomban járt ugyanilyen csendes küldetésen. Szelíd arcú, jámbor ember volt, báránybolyhos szakállal, zsebében mindig hordott egy-két karéj kenyeret, és ha épp nem volt kinek odaadnia, hát maga ette meg. Még mielőtt Júda Edesszába ment volna, megegyeztek abban, hogy hét éven át járják Egyiptomot és Mezopotámiát, majd egyszerre térnek Perzsiába. Így is történt, éppen hét év letelte után találkoztak Perzsia kapuinál.

Jácint anyja sokat mesélt a Simon-Júdáról. Hogy régen nem ilyen zsidóság volt, mint mostanában, hanem jelentős, várt ünnepély, ha a szó nem is szentséges, inkább örömteli, informális jegyében. Elmesélte, hogy a kádáriz-

mus idején nem lehetett csak úgy átmenni Esztergomba. Ha az ember jó kabátot szeretett volna, megspórolta a pénzét októberig, és a vásáron vette meg. Igazi élmény volt kivárni, majd lassan, próbálgatva kiválasztani. Hiába mondta 1879-ben az Esztergom és Vidéke újságírója, hogy az évi vásárok ideje mindenütt lejárt, ahogy a Simon-Júdái is. Nem tudhatta, hogy száz év múltán mit is fog jelenteni. Most is mondanak ilyet, Jácint például, hogy ez már nem olyan, mint gyerekkorában. De lehet, hogy lesz még.

Mesélt Jácint anyja mást is, azt, mondjuk, nem a vásárról, hanem a szörpről, hogy náluk azt csak úgy hívták, málna. Amikor a gyerekek Esztergomban inni kértek, nem tudtak választani a széles (mihez képest, ugye) magyar kínálatból, málnát akartak, minden málna, mindegy hát pontosan. Az értetlen boltoslány meg hiába bizonygatta, hogy az épp nincs, de mennyi sok másféle van.

Azóta végleg eltűnt a határon túli magyarságról alkotott mesebeli képze-tem, így történik mindig, ha valaki találkozik olyasvalakikkel, akikről addig csak történeteket hallott. Meséből hirtelen valósággá lesznek, és soha nem lehet rájuk többé ugyanúgy gondolni. Persze sejtettem, hogy Jácint felvidéki. Sokat tanultam fonetikán és később nyelvtörténeten, talán még finnugrisztikán is arról, milyen sok hangzó létezik (allofónra gondolok, szaknyelven). Amikor Jácint azt mondta, *Harag*, ami a kutyája neve, tehát elég gyakran elhangzott, kihallottam azt a különös, nyitott *a*-t, amiből tudtam, hogy valahol máshol kellett felnőnie. Nagyon tetszett nekem ez az *a*.

Szégyelltem én akkor, a Simon-Júdán, hogy kiestem a közösség érzéséből. Nagyon Jácindra akartam figyelni, aki zavarban volt, mindenkinek be kellett mutatnia, és amúgy sem bírja a nagy társaságokat. Kiváltképp azokat nem, akik beszédre kényszerítik. Nem megy az úgy magától. Olyan lehet ez neki – gondolom én –, mint minden szóval ötven métert feljebb kaptatni egy horvát hegyen. (A horvát hegyek, mint megtudtam, erősen meredek.) De volt valami megragadó abban a nagy társaságban. És leginkább abban, hogy Jácint anyja képes volt ilyet létrehozni és megtartani. Ez jóleső melegséggel töltött el, ahogy ott ültem. Jaffaként. Sose felejthetem el, egy felvidéki társaságban nem lehet elfelejteni, hogy te nem vagy az. Nem direkt, de mégis. És milyen különös ez. De ha tudom azt, hogy tepláky, azért nincs minden veszve. Persze csak tréfálok, az is lehet, hogy ez csak a fejemben van.

Aznap kaptam Jácinttól törökmézet. Hazafelé meg is ettem, még két napig éreztem a számban, hiába mostam többször is fogat. Nagyon örültem annak a törökméznek, a fonyi falunapokat juttatta eszembe, a hegyeket és a névtelen katonák sírját a református templom kertjében. Én nem vagyok vallásos, sose voltam. Én csak szeretem a történeteket, még a névtelenekeit is.

A babiloni herceg, akiről már akkor sem hitték, hogy létezik, jóslatot kért az isteneitől. Megérkezett hát a fekete ember, akinek súlyos köpenye árkot ró a porba, és nem szólt egy szót sem. Voltak rajta kívül más varázslói is a hercegnek, nem babiloniak. Ezek hencegve azt mondták, vörösre gyúlt arccal, hogy nagy háború közeleg, és a háború falni fogja az embereket, indiaiakat és babiloniakat egyaránt. Elsápadt ekkor a legendás herceg, akiről már akkor sem hitték, hogy létezik, behúzta szobájában a súlyos függönyöket, és egy álló hétig nem jött elő. Amikor újra kitérte az ajtót, a babiloni varázslót látta a küszöbön súlyos köpenyében. „Az úton két ember érkezik. Hallgasd meg őket” – szólt a varázsló, és a herceg meghallgatta a szavát.

Nem tudom, hogy létezik-e az Ünnep, mint egy gadameri individuum. Jácint az a férfi, akit szeretek. Ez a mondat jelent valamit. Komolyan lehet venni. Hiányzott akkor karácsonykor, mert nem laktunk még együtt, ezért hazamentünk, ki-ki a maga családjához. És hiányoltuk egymást abból a különös térből, amit az ilyen kihatott, körkörös idők teremtenek meg.

Igazán tetszett nekem a hatalmas társaság, ami összejött Jácint szüleinél Simon-Júdakor. Még akkor is, ha kivetett engem akkor az az ünnepi szellem, mert még nem ismert. Nem az emberek felejtettek el, nem tehettek mást, mint hogy egymással beszéltek, mert ezt kérte tőlük a körkörös idő. Jácint anyja az első pár érkezőtől mind azt kérdezte, írtak-e valamit a Simon-Júdáról, ahogy korábban kérte. Jácint anyja szereti a játékokat, én is nagyon szeretem. Akkor én még nem vehettem részt ebben, hiszen nem ismertem az ünnepet, és ő sem ismert engem. Sokat gondolkodtam arról a napról azóta, hogy miért és hogyan működik ez. Azért is írom ezt most, mert tartozom ezzel a játékkal Jácint anyjának. Hogy írjak neki a Simon-Júdáról.

Az úton két ember érkezett a babiloni herceghez. Az egyik barna, keskeny férfi, hasonló a babiloni varázslóhoz. Lába nyomán összeszaladtak az erdei vadak, és csicseregve szürcsölték a saroknyomban meggyült esővizet. A másik szelíd arcú, jámbor ember volt, báránybolyhos szakállal. Kedélyesen nyammogott egy falatka kenyéren séta közben. Bárányszakállá csücskében megült néhány morzsa.

Babilon hercege, akiről már akkor sem hitték, hogy létezik, fogadta őket. Bevezette hatalmas, nyitott tetejű palotájába, és vendégül látta őket. Simon udvariasan elutasította a felajánlott lakomát, és megjegyezte, hogy van nála még két karéj kenyér, ha esetleg lenne itt valaki, aki megkívánja. A megjegyzése szokatlan csendet váltott ki a herceg udvartartásából. Júda végigmérte a szobát, a csinos ruhákat és a sűrű szövésű falvédőket, melyek a herceg csodálatos tetteit öntötték képekbe. Majd így szólt: „Mi nem azért jöttünk, hogy meg tudjuk neked mondani, kinek kell meghalnia. Mi azért jöttünk, hogy megmondjuk neked, senkinek nem kell meghalni.” A babiloni herceg, akiről már akkor sem hitték, hogy létezik, okos ember volt, és nem kérdezte meg, hogy kell ezt érteni. Látta Júdán, hogy épp olyan, mint a babiloni varázsló.

Amikor Jácint először találkozott a szüleimmel (ez az egyik kedvenc történetem), épp az októberi születésnapokat ünnepeltük. Az apámét, az unokaöcsémét és az enyémet. Apámtól egy kedves órát kaptam, fehér szíjas, virágokat hímeztek bele. Nagyon szép. Épp amikor kibontottam, Jácint felkapta a fejét, és hallgatózni kezdett. Odakint a kutyáink feltépték a tyúkok ketrecét, és megöltek három jércét. Ezt akkor még nem tudtuk. Jácint udvariasan elnézést kért, és kiment. Én tovább bontogattam az ajándékokat, amikor megszólalt a telefonom, Jácint volt az, csak annyit mondott, menjek ki. Különös volt, egy pillanatra azt hittem, valami jó meglepetés lesz. A tyúkok holtteste elvéve heverték a fűben, Jácint megnyúlt, fehér arccal fogta a kutyákat. Kicsit véresek voltak. A nővérem, aki a világ egyik legjobb embere, utánunk jött, hogy megnézzék, hova rohantunk ki. Hatalmasra tágultak a szemei, majd felkacagott. Hat kutyája van, ugyanis.

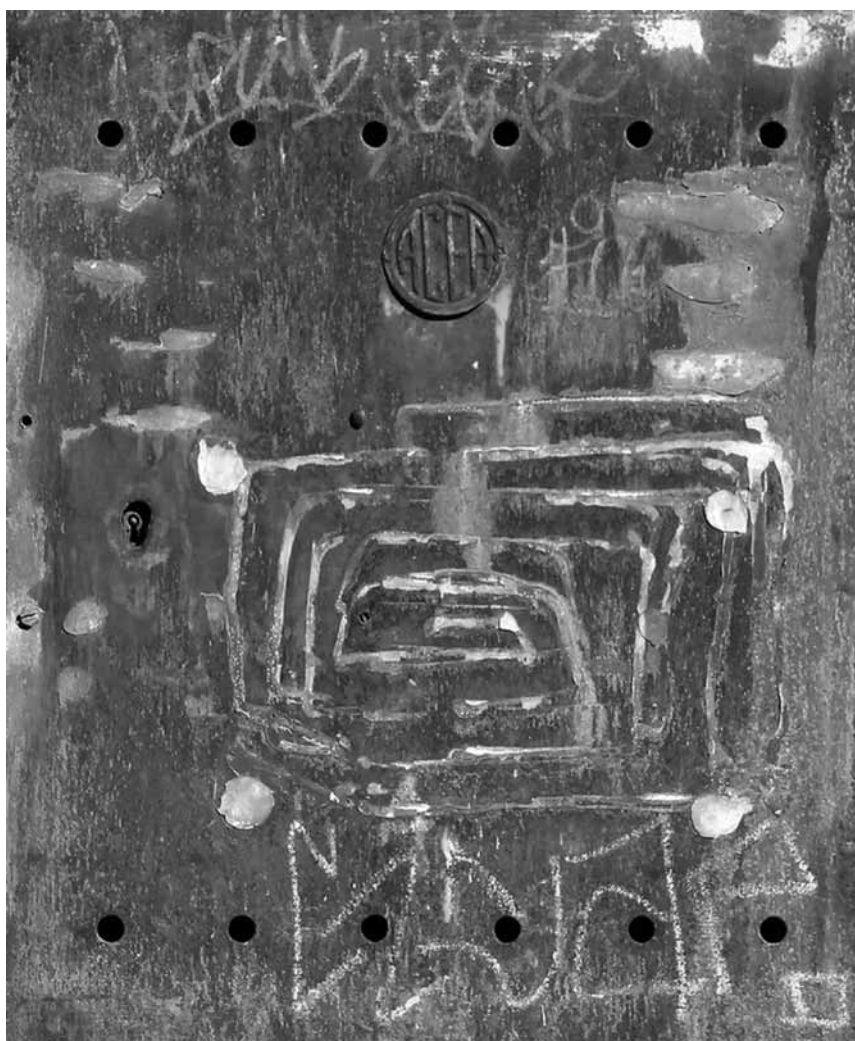
Amikor Simon és Júda megérkezett a babiloni herceg palotájába, a falnál ott álltak a herceg idegen varázslói. HENCEGVE, VIHOGVA sugdostak össze Simon és Júda orra előtt, hátha sikerül belevájniuk a lelkükbe. Simon és Júda észrevette, hogy a háború varázslói ott állnak a falnál, de nem figyeltek rájuk. Csak vörös gőzt láttak ott, ahol azok álltak. Másnap reggel harsonaszóval megérkeztek az indiaiak. Nem akartak háborút.

A nővérem, miután abbahagyta a nevetést, hitetlenkedve azt mondta, elképzelése sincs, apánk mit fog ehhez szólni. Apám ugyanis szereti a baromfit. Nem ezeket személy szerint, őket csak nemrég vette, de úgy általában, szereti a csirkéket, most épp a bóbításokat, kézről neveli őket. Nyírbálja a bóbításukat, hogy ne vakuljanak meg teljesen.

Tervet akartunk kovácsolni, hogy a születésnap utánra halaszthassuk a beismerést, amikor vidáman, nagyon boldogan megjelent apám. Hát ti mit csináltok itt, gyerekek? – kiáltotta, amire egyikünk se tudott mit mondani. Nem is kellett, apám azonnal észrevette a felgyűrt tyúkhálót és a szétszórt testeket.

Legnagyobb meglepetésemre ugyanolyan vidáman, mint ahogy jött, azt mondta, semmi baj, gyertek be, hozzátok a kutyákat is, együnk tortát. És bementünk, vittük a kutyákat is, és tortát ettünk. Kicsit később apám kiült a sámlira, megpucolta a csirkéket, adott egyet a nővéremnek, egyet nekem, egyet pedig anyám kezébe nyomott, hogy főzzön belőle levest. A lábakat a kutyáknak adta, akik fülig érő vigyorral ropogtatták el. Apám jó ember.

A babiloni herceg, akiről már akkor sem hitték, hogy létezik, elfogatta a saját varázslóit, a babiloni kivételével. „Hazug kutyák” – mondta, és intett a tűz mesterének, hogy építsen máglyát. Így büntették akkoriban az igazság hiányát. Simon és Júda csendben állt és nézte, ahogy a háború varázslóit meztelenre vetkőztetik és odakötözik a máglyához. A herceg népe összegyűlt, hogy átkokat szórjon a hazugokra. A vörösre gyúlt varázslók fejhagyon rimáncodtak az életükért, kezük, lábuk úgy reszketett, ahogy állatnak sosem, a rettenet kiölte belőlük mindazt, ami valaha emberré tette őket. Nem voltak már semmik. Simon és Júda csak állt, várták, hogy világosság gyűljön a herceg fejében. Majd, amikor látták, hiába adnak neki időt, Júda csendesen odaállt a babiloni herceg mellé, és így szólt: „Mi nem azért jöttünk, hogy meg tudjuk neked mondani, kinek kell meghalnia. Mi azért jöttünk, hogy megmondjuk neked, senkinek nem kell meghalnia.” A babiloni herceg, akiről már akkor sem hitték, hogy létezik, okos ember volt, és nem kérdezte meg, hogy kell ezt érteni. Látta Júdán, hogy épp olyan, mint a babiloni varázsló.

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek, 2015–19 (számozatlan digitális nyomat)

MARNÓ JÁNOS (1949) Budapest

MARNÓ JÁNOS–KERBER BALÁZS

Testek vagy/és égitestek

Beszélgetés egy versről

Marno János: Saját érdekű okokból is választottam beszélgető elemzésünk tárgyául József Attila *Miben hisztek...* kezdetű töredékét a kései versek közül, amely ugyan olvasatomban később már nem is lehetne, de hát nincs címe a versnek, és az valóban kérdéses, hogy ő maga abban a túlrejtett őszben képes volt-e még higgadtan adminisztrálni az írásait. Verseinek kritikai kiadását nem ismerem, lusta voltam beszerezni, továbbá a szóban forgó vers recepciójáról is vajmi keveset tudok. Tverdota György végtelenül alapos és körültekintő írásain kívül szinte alig ismerek valamit a József Attila-szakirodalomból, ezért is reménykedem abban, hogy Te, kedves Balázs, részint a fiatalsággal, a fiatal költő szemével, részint a szakszerűbb diszkurzus praxisában jártasabban pótolhatod az én olvasati hiátusaimat. Nyilván nem spórolhatunk meg bizonyos kitekintéseket más versekre is, szintén az említett korszakból, gondolok például a *Könnyű, fehér ruhában*-ra vagy a két megrendítő erejű *Majd...* kezdetű variációra, lévén ezeknek talán a legnyilvánvalóbban tárgya egyszerre a közvetlen, partikuláris egzisztencialitás, valamint az univerzum létmódja – tágulása. Magam sok évtizeddel korábban – véletlenszerűen – olvastam el intenzíven a *Könnyű, fehér ruhában*-t, és bár arra azonnal ráébredtem, hogy a versben szereplő „Égitesten a lábam” szintagma igazi nóvuma, hogy József Attila a szappangolyó-példázatával immár a földet sem tekinti biztos talajnak, otthonának, úgy mond, ellenben pozicionálja bolygónkat a Tejútrendszerben, s a szappangolyó felfúvását azonosítja az univerzum tágulásával. Ez utóbbi értelmezést Tverdota tanulmányából ismerhettem meg, jelesül azt, hogy már a szappanbuborék-hasonlat sem József Attila „találmánya”, azt is egy kortárs angol csillagász, James Jeans 1936-os, szinte költői előadásából vette át. Ez persze, szerintem, cseppet sem jelentékteleníti el a szappangolyó szuverén motívumértékét, sem a *Mama* mosónőfiguráját, sem az szappangyári munkás apa – eltűnt – alakját. Szerintem a *Mama* párdarabjaként jó lelkiismerettel említhetem meg továbbra is a *Szappanosvíz* című verset, amelyben a mitizált apa kísértete animálódik szívszorító érzékletességgel.

Kerber Balázs: Tverdota a newtoni elmélet fontosságát is kiemeli a *Miben hisztek...* kezdetű verssel kapcsolatban, s azt, hogy a „gravitáció” kérdése mennyire jelen volt József Attila hétköznapi megnyilvánulásaiban, szóhasználatában. A beszélő az említett szövegben valamiképp a világegyetem abszurdításának érzékeltetésére, megfogalmazására tesz kísérletet; a keringésnek és a bolygásnak hűvössége, érthetlensége láttató erővel jelenik meg. A kerülgetés óvatossága („csak kerültek egymást óvakodva?”) a világegyetemet egyfajta precíziós szerkezetként ábrázolja, finommozgásként, amelyet a beszélő mintha a „tar ágak-bogak rácsai között” lopakodó ősz alattomoságával azonosítana. Ebben a látásban az univerzum kis, hideg golyók gyáva hátrálása, oldalazása. Az *Ősz* című 1935-ös verssel a „hunyorgás” motívuma is rokonítja a töredéket. Ott „a vaskorláton hunyorog a dér”, amely szintén a ravasz méregetés egy formája („pisla, hunyorgó ravaszság” a *Miben hisztek* esetében). Az az eshetőség, hogy az égitestek egymásnak esését a „szerelem” is fékezheti, szinte a dantei isteni szerelem képzetét idézi fel, ugyanakkor a szöveg atmoszférájából érződik, hogy a beszélő inkább az abszurd fenyegetést, sanda figyelést tartja valószínűbbnek. A vers szövege ugyanakkor mintha játszana is a konvencionális értelmezés lehetőségével. A „Miben hisztek?” felütés egyszerre komolyan, de némi iróniával feltételezi, hogy a messi, idegen bolygók, csillagok antropomorf értelemben vizsgálható „lények”, akiknek hitük, elképzelésük van. A megszemélyesítésnek ez az erősen modern formája éppen a dehumanizációt szolgálja. Az olvasó sem hiszi, hogy az égitestek „hinnének” valamiben, s így a retorikus kérdés csak az univerzum hideg, titokzatos fizikai voltát fokozza. Te hogyan látod a szövegekben a szubjektumnak mint emlék-égitestek, szubjektumdarabok különös rendszerének, illetve a folyton megjelenő kozmikus képeknek a viszonyát? Hogy látod a „Miben hisztek?” felütés játékát?

KERBER BALÁZS (1990) Budapest

M. J.: Tetszik a „felütés játéka” kifejezés ennél a versnél, különösen újra visszatekintve a *Könnyű, fehér ruhában* című, mondhatni, programversre, már-már kiáltványra, illetve végrendeletre.

KÖNNYŰ, FEHÉR RUHÁBAN

Ignotus Pálnak

*Mindent, mi nem ennivaló,
megrágtam és kiköptem.
Magamtól tudom, mi a jó
s hogy egyremegy, szappangolyó
vagy égbolt van fölöttem.*

*És tudom, mint a kisgyerek,
csak az boldog, ki játszhat.
Én sok játékot ismerek,
hisz a valóság elpereg
és megmarad a látszat.*

A *Miben hisztek...* azonban nem végrendelet; ha párhuzamot vonunk a krisztusi nagyböjti eseményekkel, ott is a végrendelet a csütörtöki esti vacsora mellett születik meg, míg a *Miben hisztek*-et ösztönösen is Jézus híres felkiáltásával rokonítom, ami a kiszemelés előtt szakadt ki belőle: „Éli éli lamma sabaktani!” (Uram, mért hagytál el engemet?!) A felütés tehát az Univerzumnak mint teremtett világmindenségnek az elhagyatottságával „játszik” – lásd a *Könnyű, fehér ruhában* második versszakát: „És tudom, mint a kisgyerek, / csak az boldog, ki játszhat. / Én sok játékot ismerek, / hisz a valóság elpereg / és megmarad a látszat.” Elégé provokatívan hangzik, ugye, ez utóbbi reláció, miszerint a maradandóság a látszat (a képzet) privilégiuma, míg a valóság csak úgy elpereg (nagyyszerű itt is a József Attilánál spontán játékba kerülő etimológia: elpereg, perereg, perc), és csakugyan, ehhez képest a látszat mint kép, képzet, emlékkép stb. túléli a megtörténtét – emlékképekké válik, amelyek alkalomadtán előhívhatóak, illetve jöhetnek maguktól is, mint a betörők, éjszaka, álmodban vagy felriasztva álmodból rontanak rád kísértetekként. De hogy a versalany helyett az emlékei félnek, az mégiscsak meghökkentő. Itt árulom el, hogy végletesen önző, szubjektív érdekből választottam elemző beszélgetésünk tárgyául épp ezt a verset; ahogy József Attila verseiben általában, úgy nálam is a gondolkodás, az olvasás és az írás uralkodó szervezője a test. Ebben az esetben az „emlékeimet”, ahogy félnek, akaratlanul a fuldoklásommal azonosítottam, a tüdőmben elüszkösödő alveolusokkal, amelyek az oxigén felvételére szolgálnak, ők biztosítják az időbeni létezését, a lélegzés szükség szerinti ritmusát. Azt majdnem minden ember megtapasztalja, ugye, hogy a félelem vagy a szorongás állapotában megzavarodik a légzése, kapkodja a levegőt, elszorul a torka stb. Eszerint a vers majdnem egész záró szakasza ezt a tusakodást jeleníti meg, onnan, hogy „Lámpámban az éjnek / pilléje repdes, / gyász vergődik a falon. Félnék / emlékeim, mert messzi van a kedves.” Én bizony úgy gondolom, hogy az olyan poétikai bravúr, mint a „Félnék...” sorvégi mondatindítása, nem előre kiszámított, megfontolt döntésből született, hanem a költő ráhagyatkozásából az őt is ko incidensen diszponáló Véletlenre.

K. B.: Igazad van a költői ráhagyatkozás, rátalálás jelentőségében; éppen ilyennek érzem a „repdes–kedves” rímpárt, hiszen a „pille” bevonhatja akár a fény körül röpdöső rovarok képzetét is, s ezeknek röpdösése, lámpát kerülgető („kerülitek egymást óvakodva”) sürgés-forgása szépen cseng egybe a keményebb „kedves” szóval, amely a kerülgető sügéssel szemben a viszonyítási pontot jelöli, „amihez képest” félünk. Az emlékek félelme, vagyis amikor az egyszeri, zárt test és elme egy nyüzsgő, zizegő komplexummá változik, releváns lehet az *Észmélet* „lepkék–levelek” párosítása, illetve az *Óda* motívikája felől olvasva is.

*Földtől eloldja az eget
a hajnal s tiszta, lágy szavára
a bogarak, a gyerekek
kipörögnek a napvilágra;
a levegőben semmi pára,
a csilló könnyűség lebeg!
Az éjjel rászálltak a fákra,
mint kis lepkék, a levelek. (Eszmélet, 1)*

Eszerint a szorongó beszélő emlékei, szubjektumdarabjai szintén pillékként vagy rovarokként keringenek (vagy óvakodó égitestekként). A versdallam hozza a keringésnek ezt a szinte klasszikus érzetű táncdallamát, ahogy a „repdesre” a rémült emlékek és a kedves távolisága felel. A féltő emlékek tényleg felidézik a szorongó test megzavarodásának, széthullásának képzetét, s itt már a keringő „pillérről”, illetve a vergődésről is eszembe jut az általam említett *Szappanosvíz* című vers, ahol maga a víz válik remegő, rovarszerű lénné („szinte meglátni láthatatlan, / reszkető, apró csápjait”).

SZAPPANOSVÍZ

*Im, – a hűs udvar téglakocka
vörösén előbb meglapul,
majd óvatosan, ágra-bogra
oszolva előrenyomul*

*a szappanosvíz, de megtorpan
s kis kék fején hol ott, hol itt,
szinte meglátni láthatatlan,
reszkető, apró csápjait,*

*amint az akadályt leméri.
Fel-alá futkos, mint a rab.
A szappanosvizet eléri
a halál és továbbhalad.*

Izgalmas, hogy a csorgás, az érként tovalhaladó szappanos víz a rovarraj vagy a kúszó féreg szinte káfkai képzetét kelti fel a beszélőben, nem? A *Könnyű, fehér ruhában* második versszaka nekem megint előhívja a repdesés, illetve az *Eszmélet* lepke-leveleinek képét, hiszen a „játék” motívuma szorosan összefügg a „látszat” képzetével. Bár a beszélő saját ismereteit a gyermeki tudáshoz hasonlítja, utóbbit tüntetve fel igazinak és elsődlegesnek, valójában a „játék” itt erősen „felnőtt” motívum, mert a lírai én tudja, hogy egységes világ helyett csak röpködő játékkártyák (pillék, levelek) léteznek, így a tapasztalt ember az, aki „sok játékot ismer”, hiszen a létezés csak ebben a játékviszonylatban elképzelhető („megvan a játéka”). A versszak tényleg provokatív, mert a humorához tartozik az is, hogy a kissé gyermeki, elbizakodottnak tűnő kijelentés („Én sok játékot ismerek”) valójában a tapasztalat jele, s így – átértelmezve – tényleg a gyermeki attitűd válik a bölcsesség hordozójává azon „felnőtt” gondolkodással szemben, amely a világot monolitiként szemléli. Lengyel András tanulmányában a „könnyű, fehér ruhában” záró sor biblikus értelmezhetőségéről ír (eszerint *János jelenéseinek* egy szakaszára utalhat, s a győzelmet, voltaképpen a fennmaradást szimbolizálja), de a tanulmány említi azt az egyszerűbb, életrajzi lehetőséget is, hogy a „fehér ruha” a könnyű nyári viseletre vonatkozik, amellyel, a fényképek tanúsága szerint, maga József Attila is rendelkezett. A nyári, fehér ruha a játék-olvasat felől is értelmezhető, hiszen a beszélő a játékviszonylat tudatában indul el „az istenek ellen”, s ez a küzdelem egyszerre nehéz és felszabadító. A fehér ruha jelentheti azt a valóban „nyári” jellegű, játékos hajlandóságot, amellyel a lírai alany a harchoz („el-

indulok az istenek / ellen”), azaz a létértelmezéshez, illetve az önmegértés/önmegmérettetés gesztusaihoz viszonyul. A könnyű ruha biztosítja, hogy a különböző aspektusokra a beszélő különböző játékokkal feleljen. Így a vers „egyremegy” kijelentése vonatkozhat a „lapok” cserélhetőségére: az égbolt és a szappangolyó is csak egy adott játéklehetőség.

M. J.: Örülök, hogy behoztad az *Eszmélet* kezdő szakaszát is, valamint a *Szappanosvíz* csápolására asszociáltad Kafka *Átváltozását*; a rokonság kettejük között már réges-rég feltűnt nekem, azzal a megszorítással, hogy Kafka jóval tudatosabb, racionálisabb szerkesztőként ír, épp ezért ő nagyon ironikus is, holott nem szeretne az lenni, azt hiszem. Csupán egy pillanatra idézem fel József Attila egyik korai versének a záró szakaszát, a *Gyereksírását*, íme: „Oh, magamban vénít az idő! / hanyatt esett bogár búja ráz, / kezem-lábam ríva hadonász, / mint viharban ezer rózsató.”

GYEREKSÍRÁS

*Anyám melle tárula feléd, –
erős valék mint az anyatej
s ajkad közül sírva folyok el,
édes fogad elejté csecset.*

*Mért nem ikertestvérem levél?
Összebujnánk télen melegen
s aranyoszatokkal fejedem
kádacskámban velem fürdenél.*

Azért talán nem volt ezt fölösleges ide idéznem, mert jól mutatja a költő-filozófus és a prózaköltő-filozófus közti különbséget. Kafka nem tudja distanciamentesen szemlélete tárgyává tenni a dolgot, sem a külsőket, sem a belsőket, ezzel szemben József Attila mintha alkalmatlan lenne az ironizálásra. Én a humort se nagyon érzem nála, a féktelen örömet olykor igen, de annyiban elhiszem neki a gyerekségét (gyerekességét), hogy úgy, olyan súllyal vesz komolyan mindent, mint egy öt-hat éves gyerek, akinek még messze nem fejlődött ki a pufferzónája, azaz a személyisége. Valószínűleg ezért sem hittek a szemüknek, fülüknek a kortársai eléggé, gyanítom, hogy még az öt nagyon kedvelő Kosztolányi sem, mert közvetlenebbül érzékelték a kisfiús szeszélyességét, tolakodását, modortalanságát (sic!), többen rosszalták is, hogy „nincs saját stílusa” (= modora). Amit viszont a vele legrokonabb Kafka roppant módszeresen dolgozott ki, épített meg magának. Kafka bogara allegorikus figura, egy alaposan megérlelt gondolat kifejezése, kifejtése, József Attila bogara pedig önmegjelenítő bogár, azonos a szerzőjével, olyannyira, hogy ha vizuálisan vizsgálod meg a versszakot, az első olvasásra kissé szépelgősnek ható „mint viharban ezer rózsató” is valóságossá szikkad, kiszigorodik (!), tapinthatóvá válnak a tövisek. A *Miben hisztek...* kérdésfelvetése is kamaszosan naivnak hathat egy általában-gondterhelt-felnőtt számára, mert hát olyan hőfokon ártja bele magát a kérdés egy szaktudományos, illetve vallásfilozófiai témakörbe, ahogy csak gyerekek szoktak például tábortűz mellett bölcsekedni, tanakodni, mondjuk, az örökmozgó lehetőségén vagy lehetetlenségén. A személyiség-deficit révén, hasonlatomat bővítve, a pufferzóna híján, annak ürében válhat húsba vágóan fontossá a kérdés, abban az ürben találja magát a kérdező, abban revelálhatja csak a maga evidensen és eminensen kozmikus természetét; és talán megfordítva is: azáltal érezheti természetesen élő valóságnak a – táguló! – univerzumot, miközben ő maga ki-kizáródhat, kiközösíthető az emberi társaságokból. A teljes versszaknyi kérdés a kérdező ambivalenciáját is magában hordozza, ha a „föllobogva lángokkal egymásnak nem estek” szintagmát egyszerre értem katasztrófának és/vagy (szerelmi) beteljesülésnek. Közbevetőleg jegyzem meg, hogy Tandori, különösen az utóbbi tíz évben, szinte mantraszerűen ismételtette külön-különféle írásaiban a „tematizálatlan” és az „elérítő” fogalmakat. Most ámulok azon utólag, megkésve, hogy – legalábbis az én ismereteim szerint – sehol sem akadt bele ebbe a József Attila-versbe. Hiszen aki olyan hangsúlyt helyez a tematizálatlanra és az elérítőre, annak a személyisége is életveszélyes zónákban foroghat. A második versszakot hirtelenjében redundánsnak érzem – egészen a szakaszvégi sorig: „mely farkas-

szemet néz az ürességben?” Kedves Balázs, egyszerre kérem a figyelmedet és a szigorodat is a következő észrevételem olvasásában: a farkasszemet nézni mondás a mindennapi beszédben úgy hangzik, hogy farkasszemet nézek valakivel, esetleg valamivel. No de az ürességben mivel nézhet farkasszemet a hunyorgó ravaszság? József Attilát, ahogy erről alaposan elmélkedik Tverdota a már említett tanulmányában, folyamatosan foglalkoztatták a kor tudományos felfedezései, ihletet-ten okos értőjük volt, tehát a szóban forgó vers(töredék) narratívája eldöntötte mitologikus szituá- ciót teremt ebben a versben, vagyis abszolút átadja magát a naiv égbolt-nézetnek; amely nézet vi- szont kapásból egyetlen „farkas-szempárt” kínál fel nekem: a Vénuszt és a Marsot. A tiszta, felhőt- len (!) ambiguitást. Méghozzá végtelen, feneketlen ambiguitást, lévén a farkasszem(pár) Vénusza nem ellentétes a Marssal. A versszak mitologikus jellegét erősíti meg a korábban idézett rész a *Könnyű, fehér ruhában*-ból is: „hisz a valóság elpereg és megmarad a látszat”. Ott, ugye, a mese és a játék ekvivalenciája exponálódik, itt a mese és a háború kerül egy boncaszatra. A gravitációt már tárgyaltad; szintén Tverdótától olvastam, hogy József Attila szavajárása volt a budapesti éjszakák- ban az „ideje hazagravitálnom”. És borzongatóan ennek a mondásnak megfelelően tér haza a vers is a harmadik szakaszban, ahol az ambivalencia feszültsége szinte kiveri a biztosítékot. Az *interieur*- ben végbemegy is, meg nem is, ami a szabadban lehetőségként vetődött fel. „Lámpámba az éjnek / pilléje repdes, / gyász vergődik a falon.” Balázs, te, okkal, a repdes ige szerepeltetésében az *Eszmé- let* nyitó darabjának az eszméletlenül üde és bájos játékoságát látod viszont, ismétlem, okkal, ám ez nem cáfolja a komor olvasatot sem; a komor olvasatban a „repdesre” itt a „gyász vergődik a fa- lon” referál, ezért az én fülem a „repdesben” a repedezést is hallani véli, hiszen a gyász vergődése rendszeren próbára teszi a fal állóképességét. Az „éjnek pilléje” alakzat még közelebbre hozza az egymást cáfoló érzelmeket és érzékiségeket, a lámpaernyő alá beröppenő éjjeli lepke repdesése vergődéssé válik a falra vetülő árnyéktáncban, József Attila megelőlegezi a pille tűzhalálát. Így az árnyékok akár füstnek is érzékelhetem, ami megtestesíti az árnyékokat. S végül azt se hagyjuk figyel- men kívül, hogy az éji lepke figurájában visszhangzik az éjjeli pillangó morális-szociális jelentése, a sarki vagy útszéli kurváié, aki történetesen bele talált roppenni az olvasólámpám fénycsapdjába, s én már látom is a falon a haláltusáját. Mármost ahogy a rímpár („repdes-kedves”) referál egymás- ra, úgy a messzire vetődött kedves és az olvasólámpám ernyője alá tévedt éjszakai pillangó is egy- gyé azonosulnak – eldönthetetlen számomra, hogy József Attila szándékos bravúrja-e ez, vagy itt is a Véletlen műve a zseniális koincidencia. Nem tudom, Balázs, hogy a korábban írt elemzésemben szóba hozott tüdőbetegség (üszkösödő alveolusok) szomatikus beszéde mennyire volt érzékelhető neked, mennyire volt beszédes. Nem hiúságból kérdezlek erről, hanem azért, mert magának a vizs- gált József Attila-versnek is erősen érzékelem a szomatikus jellegét, és így a retorika csaknem tel- jes hiányát is.

K. B.: Igen, a vers szomatikus vagy állapotkövető jellege abszolút érezhető; maga a vers kérdésfel- vetése mintha a szorongás, a félelem következtében/közben széteső testet, identitást jelképezné, a szervek különválását, külön működését/éreződését, amikor az alany úgy találja, a teste belülről kö- vethető, belülről „indul mozgásnak”. Ezért is támadhatott valóban evidensen a „félnek emlékeim” kép, amely ezt a belső különválást, a belső világ égitestmozgását mutatja meg. Erről jut eszembe is- mét a *Könnyű, fehér ruhában* „égitesten a lábam” képe, amely nemcsak az otthontalanság képzetét nyújtja, de egyszerre nyelvileg és szomatikusan érzékelteti az abszurdot. Hiszen „égitesteknek” a többi bolygót és csillagokat nevezzük, és a kifejezés nyilván úgy született, hogy hozzánk képest azok az „égen” vannak. Ám tágabb értelemben az „ég” az „űr”, így végeredményben a Föld is az „égen” van. A József Attila-i beszélő azt a természetesnek tűnő szemszöveget kérdőjelezi meg, hogy mi a „szilárd” talajon állunk, és a többi test „odafönt” van. Azért erőteljes kép, mert valami nagyon elemi tapasztalat felől ragadja meg azt a bizonytalanságot, amit a modern ember érez. Újraolvasva a *Miben hisztek* versszakait ismét feltűnik, hogy a versszöveget milyen mesterien reflektál a keringés és a megállás kettősségére, a mozgások játékára. Ha Tverdota tanulmánya kapcsán beszélünk James Jeans előadásairól és József Attila fokozott tudományos érdeklődéséről, most a *Miben hisz- tek* érzékletes szerkezete kissé előhívja bennem egyes jelenkori, univerzumról szóló ismeretter- jesztő filmek animációs technikáját, amint a bolygók, égitestek mozgását hol gyorsítva, hol lassítva mutatják, és a „kamera” közelítésével a néző számára is úgy tűnhet, része a keringésnek, a hideg mozgásnak. Izgalmas, hogy a pufferzóna hiányát, ily módon a ki-kizáródást említed, a gyermeki kí- váncsiságot; nekem azért furcsa a második versszak, mert jellegzetesen anakronisztikus (megszó-

lalásában kissé 19. századi) az intonációja. Olyan kérdéseket tesz fel, amelyeket valahogy egy „20. századi” beszélő nem gondolhat „komolyan”. Mintha a József Attila-i beszélő ezzel a játékosan, kissé tettetetten naiv intonációval a keringés mechanizmusát érzékeltetné, az „abszurd” mélységét, illetve az elemi – de valahogy elemiségében is reflektált – rácsodálkozást. A költői beszéd archaikuma azonban nem valami rafinált modor, talán nem is egészen tudatos, hanem a beszéd éppen így „érez rá” elemében a sötét úr sanda mozgásaira, amelyeket valamiképpen mégis „meg kell fogalmaznia”, és ehhez, a modern beszélőnek, tudása ellenére sincs más eszköze, mint a némileg azért a retorika fortélyaival is dolgozó poétikus rákérdezés. A vers azonban azért nem válik modorossá vagy patetikussá, mert erre a kétségre nem igazán lehet másképp „rákérdezni”. Nagyon tetszik a „gyász” mint a verdeső szárny árnyékának képe, illetve a pille és a pillangó azonosítása. Ez viszont a „kedvesnek” olyan konnotációt ad, ami érdekesen cseng össze a „farkasszemet néz” konkrét azonosításával, ha a mitológia oldaláról nézzük (Mars, Venus és Vulcanus szerelmi háromszögében Vulcanus féltékenységét, azaz a beszélő „gyanúját”). És igaz, hogy a „repdesés” valóban behozhatja a repedezést, viszont én az *Eszmélet* első strófájában is látok valami démoni sötétet a hajnal üde képe mellett, pontosan a levél-képben, amely mintha a nappali világ mesterséges felépítettségére, illuzórikus voltára utalna; hogy valójában nem „kivilágosodott”, hanem csak vége a „sötét” szakasznak, így a fára „felkerülnek” a nappal látható levelek. Mintha a két időszak (nappal és éjszaka) nem „objektív” idősavok lennének, hanem azokat egyfajta megszokás szerint generálná az elme, és reggel a szem visszaültetné helyükre a szokott tárgyakat (részben ezt a relativizmust variálja tovább a következő, az álmodt tárgyaló versszak). Ha belegondolsz, ez a perspektíva ugyanolyan szorongató, mint az égitestek lopakodása. Itt a Tandori-féle elérintő, amely „érint a távozásával”, voltaképp a látvány szintjén, a „farkasszem” ötletében is jelen van. Szintén tetszik a „lángokkal egymásnak nem estek”-ben a fojtott erotika érzékelése, s ha már a 19. századi hang szóba került, akkor itt a Petőfi-líra tónusa is fontos lehet, amelynek jelenlétét, hatását valahogy erősen érzem a *Miben hisztek* felütésében, ebben a kissé borzongató, kissé komoly, kissé játékos „számonkérésben”, amint a „költő” kérdőre vonja az égitesteket, miben is hisznek. Ahogy a karkai bogár-ember azonosulás jellemző József Attilára, úgy szereti a József Attila-i beszélő kifordítani az univerzum és az emberi világ kicsiségét, illetve nagyságát, nem gondold? Ha a *Külvárosi éj* „Szalmazsákok, mint tutajok / úsznak némán az éjjel árján” sorára gondolok, itt az úszó szalmazsákok azonnal az űrben kerengő bolygókat asszociálják (hiszen a víz és az éjszaka is azonosul), míg a *Miben hisztek* sanda bolygói és csillagai a *Levegőt!* hazautójának szorongását keltik fel; a guggoló bokrokat és a felbukkanó férfit. Ahogy a *Külvárosi éj* gyárepizódjánál a „tömörebb sötét” és „a csönd talapzata” nem kevésbé félelmetesek, mint a hűs fénnel ragyogó úr. A kozmosz urbanizálódik, az éjszakai város pedig projektált világűr lesz. Viszont egyik sem oldja a másikat, ahogy a hajnal világossága sem „természetes”.

M. J.: Érdekes, hogy te vészterhesnek vagy vészjósnak is érzed az *Eszmélet* első strófáját, mert én így, hogy mondod, sem találok benne a komor szót. Annál erősebben az eposzi, mitologikus előzetes divertimentóját, már az indításában! „Földtől eloldja az eget / a hajnal” – nem úgy hangzik ez, mint egy mesebeli teremtéstörténet első mozzanata? Na, és a folytatás! „s tiszta, lágy szavára / a bogarak, a gyerekek / kipörögnek a napvilágra”; Balázs, ez végtelenül kedvesen, derűsen bensőséges jelenet, ha szabadon engeded a füledet, muszáj meghallanod benne az anyák szólását: „Mit álmodtál az éjjel, Bogaram?” Vagyis ezúttal nem a hanyatt esett bogár kapálózik kínjában, hanem kiözönlik a napvilágra a gyerekbogár-sereg, de mennyivel jobb a „kipörögnek” ige, ami előkészíti a zárlatot: „Az éjjel rászálltak a fákra, / mint kis lepkék, a levelek.” Ez szerepelhetne akár a *Varázsfuvola* librettójában is. Már csak azért sem érezhetek itt baljós körülményeket, baljós felhangokat, mert a mesélő hangban a lepkék akár valós, akár pusztán hangalaki etimológiája a meglepetést explikálja, azaz az apró lepkék megannyi meglepetésként lepik el a fák koronáját. Ez számomra egy parányi gyerekmitológiai teremtésjelenet, ahány ébredés, annyi újjászületés címén. Hanem lehetséges-e, hogy a te olvasatodba beszüremlett a második strófa valóban baljós, illetve könyörtelenül kényszerítő világa, napvilága, ami véletlenül egyezik az én eredendően fejtetőre állítódott menetrendemmel; legalábbis a strófa második négy sorosában: „Most homályként száll tagjaimban / álmodom s a vas világ a rend. / Nappal hold kél bennem, s ha kinn van / az éj – egy nap süt idebent.” Húszévesen kétszer jártunk a Weöreséknél (Éva másod-unokabátyja Weöres Sándor), és ő magyarázta nekem, hogy a lunatikus ember éjszaka ébred fel, és a pirkadattal álmosodik el. Leveleiből arra következtetek, hogy ez a felfordultság számodra sem idegen, csak remélhetőleg nem annyira

elvetemülten állandósult, mint nálam. És József Attilánál, aki kórosan nem tudott igazodni a napszakokhoz. Visszatérve egy gondolat erejéig az első szakaszhoz: a teljes ciklus címadó szakasza nem épp az első szakasz? Mindenesetre a második strófa tényleg melankolikus tónusú, és gyanítom, hogy helyenként retusált adatokkal eteti az olvasót. Már a kezdése problematikus nekem, részint Kosztolányi színes ceruzái miatt, részint a strófán belüli ellentmondást érzékelve: „Kék, piros, sárga, összekent / képeket láttam álmaimban / és úgy éreztem, ez a rend – / egy szálló porszem el nem hibbant” (!). Ugyan az említett színek összekent képeit (lásd az impresszionista festményeket) látva, álomban, miféle porszemek hibbanhattak volna el? A rím gyönyörű: „álmaimban–el nem hibbant”, ám mintha nem a valót mondaná, sem az igazat. József Attila itt, mint számos más nagy versében, esztétizál, políroz, iparművészetet mível. Ez a „szálló porszem el nem hibbant” szerepelhetne akár a *Téli éjszakában* is, a kép zsánere majdnem az egész kompozíciót (a *Téli éjszakáét*) jellemzi. Viszont a következő négysoros első két sora bőven kárpótol bennünket, annyira revelatív és annyira jelentős: „Most homályként száll tagjaimban / álmom s a vas világ a rend.” Ebből számomra süt a valóság, az igazmondás, a szomatikus őszinteség. Ahogy az álom homályként szállja meg a végtagokat, előlmosítva őket, hogy a szubjektumra nézvést ne is lehessen más a külvilág, mint vasfegyelem. A Vasra vertség. A záró két sor megint túlpolírozott, túltisztított költőiségű, főképp az „egy nap süt idebent”-tel.

Nem akartam ennyire belefeledkezni az *Eszméletbe*, habár az én kötetemben ez a ciklus előzi meg a *Szappanosvizet*; a *Miben hisztek...*-et töményebbnek, sűrűbbnek és továbbra is enigmatikusabbnak érzem, és amit te 19. századi hangnak hallasz benne, az bizonyos pillanatokban és villanásszerűen épp a jövő zenéjeként szólal meg bennem, hol nyílt, hol rejtett polifóniával, és már-már nemcsak a retorikától, de az esztétikaitól is menten. (Tudom, ez utóbbi képtelenség, de hát az egész vers, az egész vízió és hallucináció öntörvényűen mondja benne a magáét.) Természetesen az én benyomásaim nem cáfolják a tiéidet, inkább kiegészítik azokat. Komplementer olvasatok, vélhetően ha többen elemeznék a szöveget, még több értelmezés, még több hipertextus társulna akár komplementer, akár ellentmondó tartalmakkal az elemzéshez. Ha el nem felejttem, idézek majd egy olyan verskezdést is József Attilától, aminek az értelmezésében – mármint a sajátomban – egész biztos vagyok, ám amit több kortársam is indulatosan elutasított. És javasoltak helyette olyan jelentéseket, referencialításokat, amelyeket én egyenesen erőszakoltnak és durva projekcióknak találtam.

Miért ugrok át a te 19. századodból a – virtuális – 22.-be inkább a vers kérdésével már? Mert a romantikus naivitás szerintem itt pszichoszomatikus turbulens naivitással cserélődik fel, a megismerés egyúttal elszemélytelenítését is eredményezi a versalany, egyáltalán, az alany tárgyiasul, és a tárgy alanyi szerepet kap, és ez a szerep-cserebere cirkulál a versben, sehol sem fixálódik. A „Félnek emlékeim, mert messzi van a kedves” érzékileg adja értésünkre az univerzum szakadatlanul gyorsuló tágulását, nem pusztán tudományos ismeretterjesztésre szánt információként, hanem mint a valamennyiünkben zajló tényleges pusztulás gyanánt is, amire az ember szeretne is odafigyelni, meg terelni is el róla a figyelmét. Te mint résztvevője a környezettudatos közszolgálati költők projektjének, gondolom, tudatosan is több figyelmet szentelnél a föld úri pozíciójának és státusának, mint egy mezei alanyi költő; leveledben kitérsz a szappangolyós alternatívára, arra, hogy az „Égitesten a lábam” mondatban érthetem azt, hogy a szapanbuborék héján indulok krisztusi utamra, azt is, hogy egy másik bolygón, netán a Holtak Bolygóján öltözöm fehér ruhába (azaz a Diadal ruhájába, a *Jelenések könyvében*) – vagy mindezt itt teszem, a földön, amelyről immár tudom, hogy korántsem stabil talaj a lábam alatt, hogy hipotetikusán nem biztosabb megtartó ereje, mint egy aszfaltozott úttesté. Erről, még jóval a vers első elemzése előtt meggyőződhettem, harminckét évesen, amikor rám szakadt az égbolt az abban az időszakban még nem nagyon ismert pánikbetegség legdurvább fajtájával, olyan erővel, hogy hónapokon keresztül egy másodpercre sem éreztem biztonságban magam, és kint az utcán tényleg megtorpantam gyakran, félelmemben, hogy a következő lépésem szakadékba visz (mielőtt talajt érne a lábam, meghalok). Évekig képtelen voltam lebátorkodni a metróba, kizárólag olyankor nyugodtam meg kicsikét, amikor rám ért a pszichoanalitikusom, olyankor például a 180/100-as vérnyomásom kb. félóra alatt normalizálódott. Akkoriban még nem találták ki a prosacot (vagy prozakot?), az antidepresszánt, még sima nyugtatókkal meg vérnyomáscsökkentő gyógyszerekkel etettek – képzelheted, hogy 1935–37 között miféle kemikáliákkal etették a pánikbetegeket. József Attila, többek között, pánikbeteg is volt, a *Miben hisztek...* egész struktúrája erre a trippe hívja meg az olvasóját, nem cserkésztabortűz melletti fantáziálásra,

hogy ki mit képzel az univerzumból. A „Félnek / emlékeim” soráthajlítását azért mondom szomatikus szenzációnak, mert ezáltal az emlékek az olvasóban is szenzualizálódnak, valamelyest a szó etimológiai genetikája is felszínre jut, megfeleződni érezheti az ember a saját emlékezetét is, nem szimplán bizonyos emlékek eltörlődésével, hanem az összes emlék megcsonkításával, amely a szubjektumot ezer szállal kötötte be a kinti természetbe és a szociális szférába. A görcsbe rándult emlékek magukba zárultan elsötétülnek és halálra válnak mintegy, a szubjektum kizáródik a mindenségből, önmagából is, mint valami sérv (érdemes volna a *sérv* szó etimológiájának is utánamen-ni), ami a kedves távolodásával krónikus betegséggé válik, kezelhetetlenné. Szokás ennél a momen-tumnál udvariasan széttárni a karunkat, hogy ilyen az élet, a zseni, senki sem vonható felelősségre – és ez szerintem is igaz; csak hogy idővel erodálódik a zseni kultusza, művei nagyja ugyan beivó-dott a következő nemzedékek memóriájába, pechükre sokszor, mert a memoriterek gyakran akadá-lyozzák a fiatal embert a járásában vagy futásában, illetve kedvét szegik abban, hogy bemásson egy-egy ilyen memoriter-aknába. A „Félnek / emlékeim” tehát amennyire meghökkentő, annyira rá-eszméltető megértését kínálja az emberi elme és lélek szomatikus beágyazottságának, hogy itt nem különül el egymástól olyan mechanikusan a hardver és a szoftver, hanem készek egymás sze-repét átvenni, a test artikulálása a tudatban folytatódik, olyan organikusan, mondjuk, mint ahogy a tüdő közvetlenül látja el a szívet oxigénnel, hogy azután a szív ezt az oxigént részben a saját műkö-déséhez felhasználhassa, nagyjából pedig ellátja a test összes többi sejtjét is, köztük a tüdő-sejteket.

Érthetőbb valamivel így, hogy miért merészeltem a betegségtapasztalataimat bevetni a vers ér-telmezésében? Nem én vagyok ennek az úttörő mozgalomnak az első példája, József Attila nálam sokkal sikeresebben és adekvátábban, no meg bátrabban gyakorolta ezt a modortalanságot, Nietz-sche pedig egész könyvet szentelt ennek a témának, amiben felsorolja, hogy ő miért ilyen, miért amolyan, miért olyan egészséges. Természetesen azért, mert alaposan belebetegedett. Valamibe.

A *Könnyű, fehér ruhában*-ról hadd mondjak még valamit. A zárlatról, amivel kapcsolatosan ve-gyes érzéseim vannak. „Megalkotom szerelmemet... / Égítesten a lábam: / elindulok az istenek / el-len – a szívem nem remeg – / könnyű, fehér ruhában.” Evidens a krisztusi mez és indulat. Viszont a „Megalkotom szerelmemet” program abszurd, lélektanilag, mitológialag, Pygmalion műalkotása-ként; az „Égítesten a lábam” szenzációs, erre utaltam, hogy mintha ráérezett volna a digitális való-ságra, a virtuálisra, a newtoni gravitáció itt már elbizonytalanodik, majd eztán az „elindulok az iste-nek ellen – a szívem nem remeg – könnyű, fehér ruhában” már kicsit talán messzebbre megy a kö-vethetőnél. A „szívem nem remeg” közbeszúrás ugyanis egyszerre jelenti a bátorságot és a halált, hogy a nem remegés a szív leállításának a tünete, az istenek ellen pedig utalhat a sokistenhit rég meghaladott, zsidó-keresztény egyistenhitre, inkluzíve Krisztusra, de talán még erősebben *céloz* a kortárs szellemi oligarchákra (pl. Babits), akik afféle farizeus bürokratákként is újtját állják a Messi-ásnak. Bevallom, ez a versszak ma már kicsit kedvet szegi, itt zavar a kisiús nagyotmondás, de hát ugyanebben az időszakban írja meg a filozófiai implikációkkal teli, legmegrázóbb töredékeket is: („Majd csöndbe fagynak a dalok...”), aminek a második variációja talán az összes – valóban nagy – versét felülmúlja belső energiájában, méretarányosításaival.

K. B.: Én is érzem a mitikus, vidám dalszerűséget az *Eszmélet* nyitó strófájában, de számomra nyugtalanító, hogy a gyerekek együtt pörögnek ki a bogarakkal; ennek a sornak a kissé dehumani-záló, illetve az antropomorfiát relativizáló jellege mindig izgatott. A versszak nekem azokat a tá-jakat, helyzeteket juttatja eszembe, ahol a felszíni harmónia mélyén mindig van valami kísérteties. Mintha a „vidám dal” folyton arra ösztönözne, hogy merülj a mélyére, de éppen ez a csapda. Ahogy, bár izgalmas a „lepke–meglep” asszociáció, a „pozitív” olvasat, nekem továbbra is démoni, hogy a levelek valójában lepkék, amelyek rászállnak a fákra. Nem furcsa, hogy az idilli, humán táj mélyén mindig valami idegen sejlik fel? Nekem a következő versszak indítása („Kék, piros, sárga össze-kent képeket...”) annyiban az első versszak folytatásának tekinthető, hogy mintha a fát ellepő(!) lepkék alakulnának színekké, s a beszélő ezeket a színeket látja álmában (afféle élő kollázsként), így a hajnal valóságát megint relativizálódik, főleg, hogy az egész – tudatosan vagy sem –, de mintha a Csuang-ce (Dsuang Dszi)-dilemmára játszana rá: én álmodom a lepkét vagy ő engem? Mert az álomban a színek „rendként” tűnnek fel, de amikor az álom már csak homályként kereng a beszélőben, akkor beköszönt az ébren látott világ rendje, amihez a szubjektumnak megint alkal-mazkodnia kell.

*Kék, piros, sárga, összekent
képeket láttam álmaimban
és úgy éreztem, ez a rend –
egy szálló porszem el nem hibbant.
Most homályként száll tagjaimban
álmom s a vas világ a rend.
Nappal hold két bennem s ha kinn van
az éj – egy nap süt idebent. (Eszmélet, 2)*

A „szálló porszem el nem hibbant” számomra azért nem lóg ki, mert ez valamiképpen a rend szilárdságát érzékelteti, azt, hogy a beszélőben fel sem merül, hogy az összekent képek csak álmok lennének. Azért is izgalmas ez, mert sokszor beszélünk például abszurd vagy modernista művek kapcsán arról, hogy azokban az álom irracionális, irracionális képek jelennek meg, míg ez a vers jól érzékelteti, hogy az álom – még akár a rémálom is – normálisnak, legalábbis hihetőnek tűnik az azt álmodó számára; akkor az a „rend”. Így tulajdonképpen lehetetlenség arról beszélni, hogy az álom „irracionális” lenne, hiszen az csak az éberlét felől tűnik annak, vagyis a „vas világ” viszonylatában, de a megélőben, az álmodóban pontosan az az aktuális „vas világ”. Így elgondolkodtató, hogy amit például egy műben álomszerűnek érzünk, az bizonyos értelemben homlokegyenest ellenkezője az álomnak, mert tudatos másság. Bár, persze, ez is túlzás, hiszen nyilván az álomműködést lehet érzékeltetni, ahogy az *Eszmélet* teszi is. Én úgy érzem, hogy a József Attila-i beszélőnek valahogy még a derűje is „hajlított” derű. Mindig akad valami „bökkenő”, valami „nem is úgy van” tapasztalat. Beney Zsuzsa ír az *Eszmélet* érdekes kettősségéről, hogy az alapvetően racionális nyelvhasználat és gondolkodás törekszik egy egyre inkább rációval ki nem fejezhető „régio” kimondására, s a folytonos „magyarázat” szükségét az szüli, hogy a beszélő küzd a nem rendszerezhető, nem körülírható érzékkeléssel. És olvasva a verset tényleg feltűnő az a nagyon kifinomult, pontos nyelv, amelyet egyre inkább átjár az álom, az „éjjel árja”. Egyébként az egész vers mintha ebben a homályos ébredés-zónában játszódna, nem gondoldod? A beszélő elnyújtott ébredését mutatja be. Nagyon izgalmas, ahogy az elme és a test összefonódásáról ír az „Félnek emlékeim” esetében. Nekem a kép magának az agynak a belsejére, biológikumára is reflektál; ennek hálózatosságát szemlélteti. Az elme, aminek tudatos állapotában csak egységét, magát az „én”-formáját érzékelem (még akkor is, ha ebben jelen vannak ösztönös tényezők), hirtelen kis gócpontok bonyolult összeköttetésévé változik, s ezek a pontok, amelyeknek poétikus megnevezésére szolgálhat az „emlék” szó, megreszketnek, szűkülnek és szűkülnek, távolodnak a „kedves” távollétének hidegében. Revelatív számomra a pánik-olvasatod; hogy mintha a felkiáltás, a kérdés a vers elején önmagában elindítaná a tágulást, illetve közben pontosan azért kiáltana, mert megrettent a tágasságtól, „meglódult” a fejében a kép. Különös tapasztalat, amikor az ember közvetlen, hétköznapi közegéből hirtelen ilyen távolra „lát ki”. Viszont azért is izgalmas a visszatérő szobabelső, a lámpa képe, mert ez hangsúlyozza az élmény organikuságát, hogy a „keringés” nem csupán kívül, hanem belül, sőt belülről történik. A *Könnyű, fehér ruhában* utolsó strófájában én a krisztusi szerepkör mellett valami érdekes európaiság-allegóriát is érzek, mármint a felvilágosult Európa toposzát; a saját szerelem megalkotása és az, ahogy a láb a középponti szerepétől megfosztott Földön áll, a végső dolgokkal szembeni bátorság és tartás mind-mind ennek szimbólumai lehetnek. Ez valóban lehetne kissé üres nagyzás, de a József Attila-i beszélőtől pontosan azért autentikus, mert ő (vagy az ő verseiben megjelenő „karakter”) tényleg magában bízott „eleitől fogva”, már a kezdetektől jellemezte valami szembenállás a világgal, ami így hihetővé és érvényessé teszi ezt a „deklarációt”. De benne lehet az irodalmi bürokrácia konkrétuma is, ugyanakkor ez erősíti az absztraktabb olvasatot is, a „csak magamra, csak a jól megfontolt ítéleteimre hagyatkozhatom” szemlélet egyfajta „kikiáltását” (részben az *Ars poetica* párjaként). József Attilánál amúgy is érezhető, hogy jól képes „kozmiassá” vetíteni az egzisztenciális élményt, és így megint visszajutottunk mind a táguló univerzum előidézte pánikhoz, mind a projektált világűrhez.

M. J.: Általában egyetértek a harmonikus mögötti dráma-, nemritkán véresdráma-gondolatoddal, de „a bogarak, a gyerekek / kipörögnek a napvilágra” sorpárban, mint az éjjel megírtam neked, azért sem érzek ilyesmit, mert nagyon valószínűnek tartom, hogy József Attila a „bogaram” kifejezést a kedveskedő anya szájáról olvassa le, ekképp a strófában „a bogarak, a gyerekek” igazában

egymás szinonimáját jelentik. „Hogy vagy, kis bogaram?” „Hogy aludt az én kis bogaram?” Szerelmesek is szólítják így egymást, „Szeretlek, édes bogaram!”, „Merre kószált az én bogaram?” stb. S majdnem ugyanez áll a záró két sorra: „Az éjjel (mialatt a bogarak, a gyerekek aludtak) rászálltak a fákra / mint kis lepkék, a levelek.” Persze, elgondolkodtató, hogy téged miért nyugtalanít mégis ez a dúr hangnemű első, tehát gyors tempójú tétel, és lehetséges, hogy mások is érzik benne a téged borzongató fenyegetettséget. Én nem. Ha valami, engem itt egyedül az „a levegőben semmi pára, / a csilló könnyűség lebeg” sorpár aggaszt, mivel nagyon nem vág egybe a tapasztalatommal, épp ellenkezőjét ismerem a tiszta, napfényes kora reggeleknek: látom, érzem a csilló könnyűséget, még hozzá együtt a fűszálakon, faleveleken, sőt élettelen tárgyakon is észlelhető harmatcseppekben és a felszálló párájukban. Ami azután már késő délelőttre eltűnik, felszárad, délután pedig már a poros, rozsdás vasvilág a rend. Az én tapasztalásaim szerint. A második strófáról neked nem jutott eszedbe Kosztolányi *Mostan színes tintákról álmodom*-ja? Mert én gyanítom, hogy ez az „összekent képeket láttam álmaimban” referátum részben az impresszionisták festményeiből és a Kosztolányi-versből származik, kevésbé egy tényleges álomból. Nekem túlságosan direkt, azaz ideologikus ellentmondás feszül a kék, piros, sárga színekkel összekent (!) képek rendje és az ezt a rendet lepecsételő summa között: „egy szálló porszem el nem hibbant”. Nem emlékszem olyan álomra, amiben porszemek szállingóztak volna a levegőben, még hozzá evidens hibátlansággal, levegőn, kint a szabadban már előfordultam sok álomban, vidéki építkezésen például, ahol asszonyok végezték a kőművesmunkát, sőt, ők építették a tetőszerkezeteket is, de még azt az álmot sem lepte meg a por. Nem szálldosott és nem is ült meg semmin. Ez nem jelenti azt, hogy mások álmaiban sem szálldoshatnak porszemek. Csak itt, ebben a nyolcsorosban tűnik nekem túl koncepciózusnak, intencionálnak az első fél szakasz, példázatként arra, hogy az álombéli rend a szubjektumban mennyire anarchikus, szabad, mégis hibátlan, míg a nappali külvilágot a vas rend uralja. Természetesen az ötödik-hatodik sor érzéki, szomatikus valóságosságát most is zseniálisnak tartom, vagyis abszolút originálisnak. És ahogy halad előre, strófáról strófára a ciklus, úgy telik meg szerves valóságanyaggal, szerves, tényleg rendkívül konzisztens gondolatokkal. Feltűnő persze, hogy például a tizedik strófát mintha a *Bibliából* másolná, az *Újszövetségben* olvasható Jézus-beszédek egyikéből: „Az meglett ember, akinek / szívében nincs se anyja, apja...”, habár a „meglett” jelző erősen hitelesíti a gondolatot, mivel olyan friss értelmében szerepel a „meglett ember” kifejezés, ahogyan a közbeszédben talán elő sem fordul. Itt pontos értelmet nyer, hiszen azt mondja, ha meglettél, ha magadra leltél, megtaláltad magadat, akkor már szükségtelenné váltak a szülői képek a szívedben. Akkor már te vagy, aki vagy.

*Az meglett ember, akinek
szívében nincs se anyja, apja,
ki tudja, hogy az életet
halálra ráadásul kapja
s mint talált tárgyat visszaadja
bármikor – ezért őrzi meg,
ki nem istene és nem papja
se magának, sem senkinek. (Eszmélet, 10)*

Hanem most hirtelen korrigálhatnékam támadt, az el nem hibbant porszem ügyében (perében). Az eredetiségét, az illető álom ténylegességét továbbra is vitatom, ám az összekent képek és az el nem hibbant szálló porszem ekvivalenciáját végre megértettem talán. Ugyan, ismétlem, még nem láttam soha álomban szálló porszemeket, itt, a versben viszont József Attila a matematikailag mégiscsak leképezhető káoszelméletet jeleníti meg, ami túllép az arisztotelészi logikán, a vasrenden csakúgy, mint a ciklus harmadik szakaszában szereplő „kockán” (logikai négyzet). Tehát ha didaktikusan is, de József Attila azt bizonygatja az *Eszmélet* strófáiban, hogy az az anarchia (téboly), amiben ő (is) szenved, az nem bolondság, nem szimpla gyagyaság, szellemi fogyatékoság, hanem éppenséggel az univerzum alternativitásának az egyike – a káosz. Ami az álmot jellemzi.

Itt vetem közbe, hogy a napokban idézett Dávid nekem egy Mikes Kelemen általi fordításból egy rövidke passzust egy korabeli francia gondolkodótól, a passzus nagyjából így szól: álunkban a nappali eseményeket dolgozzuk fel, vagyis álunkban a nappal velünk történeteket emésztjük meg.

Fantasztikus, nem? Szinte frissebbnek, elevebbnek érződik ez a gondolat, mint amit kétszáz évvel később Freud fejtett ki sokkal-sokkal bővebben; számomra az „emésztés” szó a kulcs, hiszen amikor a táplálékot emésztjük, az vajon nem az eredetileg markánsan saját struktúrájú „zsákmány” destruálását jelenti elsősorban? Az ember emésztőrendszere nem tekinthető-e pokoli boszorkányszerű konyhának, ahol a külvilágból elraboltszerű szuverenitások a legborzalmasabb fizikai és kémiai destruálásukat élhetik meg, amennyiben-ameddig *eszméletük*nél vannak még? Megérdemelne itt egy nagy feketemiséget annak a teljes procedúrája, amit az ember – mint a tápláléklánc csúcsa, s mint ilyen, látszólag nem is zsákmánya más élőlényeknek – művel a „mindennapi betevőjével”; de hát ismered a mondókát: „Ez elment vadászni, ez meglötte, ez hazavitte” és a többi; és most oldalpillantást vettem az *Eszmélet* harmadik szakaszára, ami így indul: „Sovány vagyok, csak kenyeret / eszem néha, e léha, locska / lelkek közt ingyen keresek / bizonyosabbat, mint a kocka.” Fantasztikus, nem? A véletlen is, hogy reflexből beugrott Mikes Kelemen fordítása, majd arról az ember bánásmódja a táplálékával, és akkor ráesik a pillantásom arra a strófára, amiben József Attila pontosan ezzel a komplexussal viaskodik, ami az ember mindennapi túlélésének problémáiból alakul ki nagyjából mindannyiunkban.

Jó messzire vetődtem a *Miben hisztek...*-től – látszólag; mert az univerzum, a makacs égitestjeivel, mintha ígyszintén egymás bekebelezésével vagy kiürítésével foglalatostkodnék szüntelenül, és talán ez az oka annak is, hogy a makacs égitestek jelzős szerkezete minden alkalommal macskának olvastatja magát bennem, s azt gondolom, ezt visszaigazolja a versszak záró sora is: „csak kerülitek egymást óvakodva”; nem tipikusan a macskafélék kerülgetik egymást óvakodva, időnként olyan nemtörődöm módon, azt színlelve, mintha nem is érdekelné a másik; persze, a macskák nem egymást eszik meg, dominanciaharc viszont állandóan dúl közöttük, dominancia vagy szerelmi háborúskodás. És legyen itt a háborúskodás az epizód végszava.

K. B.: A „semmi pára” tényleg különös, nekem is mintha ellenkező tapasztalatom lenne, ugyanakkor nekem a „csillónál” akaratlanul is bejön a „nyúlvány” értelem, ami megint a mikrovilághoz közelíti a strófát, és még a bogaraknál is „alsóbb” szintre viszi azt. A „Kék, piros, sárga összekent képeket” kezdet nekem is hozza Kosztolányit, és nemcsak az impresszionista festészetet (vagy akár az avantgárd egyes produktumait), hanem az áltad is érzékelt melankóliát hordozó impresszionista verseket, például Tóth Árpádot valamiképpen. De valóban van a sornak egy érdekes artisztikuma, mintha az álom egy megkomponált festmény volna, és ez azt idézi, amit mondasz, hogy a József Attila-i alany számára az érzékeltetett álom-káosz egy rendforma, sőt művészetmetafora. Érdekes, hogy az impresszionizmust mondd, mert emlékszem, amikor majdnem első alkalommal olvastam a verset, a kék, piros és sárga képek nekem is egy francia közeget hoztak be; talán benne lehet József Attila bújtatott vágya az avantgárd képszerkesztés iránt is, amellyel fiatalon sokat kísérletezett. Azon gondolkodtam, hogy nála az avantgárd titkos kultiválása hasonló lehetett Kosztolányi nonkonformizmus-szimpátiájához: volt egy személyiségrészük, ami vonzódott felé, de alapjában más típusú emberek/költők voltak. József Attila nyelve-szerkesztése sokkal strukturáltabb, lépcsőzetesebb, mint a kassági képdzsungel, de azért látszik némi hatás. Izgalmas, hogy az *Eszmélet* talán azon részei a leginkább álomszerűek, amelyek nem „szándékoltan” álomleírások. Például a teherpályaudvaros rész szerintem tökéletes álomleírás, főleg amiatt, hogy „úgy lapultam a fa tövéhez, / mint egy darab csönd”.

*A teherpályaudvaron
úgy lapultam a fa tövéhez,
mint egy darab csönd; szürke gyom
ért számhoz, nyers, különös-édes.
Holtan lestem az őrt, mit érez,
s a hallgatólagos vagonokon
árnyát, mely ráugrott a fényes,
harmatos szénre konokon. (Eszmélet, 5)*

Nem tudom, te hogyan tapasztaltad, de nekem elég érzékletes, gyakori élményem, hogy az álomban nem mindig dől el, cselekvő szubjektum vagyok-e, vagy „kamera”, a táj része, amely figyel egy eseményt. Ha filmszerűen álmodom, sokszor nem veszek részt az álom történéseiben, csak nézem.

Itt a „lapultam” és a „darab csönd” képek ellentétében vagy a „Holtan (!) lestem az őrt, mit érez”-ben abszolút az álomműködés sajátja jelenik meg, hogy a „néző” gyakorta „néző” marad, és csak pásztázza a teret, a mozgásokat és az ugrásokat. Ha a *Miben hisztek* megidézi a jövőt, és József Attila a *Könnyű, fehér ruhában* versben már a virtualitást sejtí előre, akkor ez a strófa viszont a halála utáni, a negyvenes évek Radnóti-féle atmoszféráját jövendőli meg. Arról is beszélgettünk sokszor, hogy József Attila mennyire virtuóz költő volt (a szó jó értelmében), hogy a korai verseiben gyakorlatilag végigkövette és „kicsiben” újraalkotta az addigi világlírárt, majd később szinte összes kortársának hangján meg tudott (volna) szólalni. Ezt jelzi például a *Fiatal asszonyok éneke* Weöres-szerű játékosága. Az álom és az emésztés testi-szellemi kettősségéről, persze, az *Eszmélet* harmadik strófáján kívül azonnal beugrik a *Könnyű, fehér ruhában* eleje is, amely maga a léttapasztalatot, a tapasztalás folyamatát jeleníti meg az evés tevékenységén keresztül, méghozzá úgy, hogy a fájdalmas tapasztalattal a megehetetlen, csak kiköphető táplálékot azonosítja. A „megrágás” ez esetben a „próba”, a „tanulópénz” szinonimája. A kenyér mint minimális alapélelem egyébként már a *Bevezető* még sokkal harciasabb, „mozgalmibb” világában is ott van. A „kinek verséért a halál / öles kondérban főz babot” részt nagyon szeretem; még fiatalosan, de már hozza a késői József Attilát. És itt is van valami a fatális komikumból, mert a halál babfőzése egyszerre profanizálja és misztifikálja-mitizálja a halált (utóbbi főleg az „öles kondér” kép mitikumán keresztül). Ekkor a halál „pokoli boszorkánykonyhájáról” is beszélhetünk. De az evés (és a főzés) az *Eszmélet*ben hasonlóan kétértelmű, egyszerre transzcendens és hétköznapi. A szálló porral kapcsolatban igazad van; tényleg nem jellemző az álomra, viszont a felébredés pillanatára nagyon is; amikor arra ébredünk, hogy a függönyön besütő fénypázmákban por kavargó, és ez az első, amit a „vas világban” látunk. Kissé olyan, mintha József Attila ezt a képet már az álomhomály időszakára értené, amikor beszüremlik a nap. Csak mintha előbbre tenné, valahogy még az álomhoz kapcsolná. Ugyanis félálomban, az álomból épp „kijövet”, mikor éppen csak érzékeled még az „összekent képek” utáni szilárdságot, és kelnél fel, de nem tudsz, nagyon erőteljes, fenyegető élmény a szállongó por látványa. Ellenséges. De kíváncsi vagyok, erről mit gondolsz, amit a *Szappanosvíz* olvasása közben találtam a *kövezeten...* töredékben: „s a többi nép közt elvegyültem én, / majd kiváltam, hogy azután kiváljon / sok gondom közül ez a költemény”. Mintha a beszélő gondolatai verssé alakulnának, és olyan életesemények lennének, mint a csók vagy a villamosok, taxik figyelése. És itt milyen erős a kezdés: „A kövezeten kis csaták hunyorgott, / megszállták a várost az árnyak”. Ebben is ott rejlik a *Szappanosvíz* féreggé váló vize, de a ravasz hunyorgás, méregetés is. A „makacs” és a „macska” összejátszása rém izgalmas; az, hogy a pánikkeltő makrokozmosz alatt egy bensőségesebb „mikrokozmosz” húzódik, hiszen az egymást figyelő macskák már sandaságuk ellenére sem olyan kellemetlenek, mint a hideg égitesetek. Vagy esetleg csak mi, emberek, dőlünk be a (p)rémese melegségüknek?

M. J.: A szállongó por fénycsóvjája az ébredés átmeneti szakaszában nekem is megvan, csak hogy az *Eszmélet* második strófájában annak a szállongó pornak épp az a „feladata”, hogy az összekent színekben megjelenített káosz elemi pontosságát, az el nem hibbant porszem állításával, garantálja, szavatolja. Te pedig még fenyegetést is érzékelsz az illető porszemben, míg a strófában a fenyegetés csakis a nappali világ vasrendjéből sugalmazódik, mint külső, kényszerítő parancsolatból. Ha elfogadnám az olvasatodat, értelmét vesztené a szakaszban kétszer exponált sorvégi „rend”, amelyek egymással szembehelyeződnek. Hiszen ha már porszemekről van szó (megjegyzem, ez is következik az el nem hibbant porszeméből, hogy az ember, az individuum porszem a világmindenségben; valamint a gépezetben is, ahol valóban fenyegeti a működés olajozottságát stb.), emlékeztetnék a szállóigévé vált sorára: „Nekem a szabadság a rend”, vagyis az anarchista meggyőződésével azt állítja: a valódi szabadság csakis az öntörvényűségből eredhet. Fentebb ezt kívántam taglalni, amikor a strófát egészében túl didaktikusnak, tehát retorikusnak is minősítettem, és csak a strófa második felének az első két sorát találtam abszolút konzisztensnek a vers *önmagaságával*. Utóbb módosítottam annyiban a véleményemet, hogy a szálló porszem alakzatában elismerjem a gondolati pontosságot és jelentőséget, amit ezúttal kiterjesztek az összekent színekre is – mint allegorikus metaforákra. Az összekent színekben is továbbmentem azóta, méghozzá a festészetben későbbi irányzat felé, amit tasizmusnak hívnak. Ott csakugyan összekenték a színeket, ha jól emlékszem, Pollock járt élen ebben, a teljes káoszt kutató technikáival, folyékony festékeivel, csurgatásával – József Attila, lám, ebben is élen járt. Ami viszont ellentmondásos, különösen ebben az oppozíciós szakaszban, az a tökéletes szimmetriaszerkezet. Az első négy sor hívóríme az „összekent”, ugye, amire válaszol

a harmadik sor „rend”-je; a második négysorosban pedig a (vas) „rend” a hívórim, arra válaszol az „idebent”. Ez tiszta szimmetria, tükörkép, ami annyiban pokolian izgalmas, hogy megelőlegezi a Flórával történt találkozáskor – kvázi játékból – készült Rorschach-tesztet, amit a még medikus analitikus Flóra csináltatott végig vele, és úgy tudom, csak később, Illyés halála után vett elő, és adta át két kollégájának, a Lipóton dolgozó Bagdy Emőkének (a másik munkatárs nevére nem emlékszem) kiértékelésre. Ennyiből is kitetszik szerintem, hogy József Attila költészete és élete úgyszólván fatálisan egybefonódott, halmozódtak benne a koincidenenciák, az önbeteljesítő jóslatok, amelyekről sokan okkal idegenkednek és félnek. Az irracionálisnak az önrendelkezéséről vagy önrendeződéséről. Ma délelőtt az bukott fel a tudatomban, hogy hiszen a paranoia nem más, mint a szubjektum egyedi mitológiája, ami éppenséggel helytállóan is bizonyulhat bizonyos későbbi viszonyok között. Továbbá, érdemes azt is tudomásul vennünk, hogy a közösségi paranoia, ami például a politikai választásokat, affinitásokat jellemzi, az is mitológia, olyasmi narratíva, amit muszáj az illető közösséggel magát identifikáló személynek is hinnie és vallania, máskülönben magára marad, és ha nem akarja, akkor is kifejlődik a saját, egyedi paranoiája – s talán nem túlzok, ha ezt gondolom József Attila „fejlődéstörténetéről”; bámulatot tisztán látja is ezt a kirekesztődését például a *Könnyű, fehér ruhában*-ban, amikor ezt mondja: „Nem szeretnek a gazdagok, / míg élek ily szegényen; / szegényeket sem izgatok, / nem állok én vigaszra ott, / ahol szeretni szegényen.” Ez valóban a retorikai sűrítés csodája, amit az „izgatok” szó poliszémiája energetizál, azaz lát el vérárammal. És hadd ismétljem untig magam: szerintem az ilyen telitalálatos diszponálása bizonyos szavaknak józan logikával sikerülhet? Nem ez az a mozzanat a költészetben, amit ihletnek nevezünk, ám az ihlet mibenlétéről alig tudunk valamit? Csupán megéljük, hogy a tudatos gondolkodást vagy ráébredést valamire megelőzi az ihlet mint a tudat intim reflexe, ami a személyiségtől függetlenül működik. Most átadom neked a szót, azzal az ígérettel, hogy válaszolni fogok még több fölvetésedre is, különösen az ötödik strófával kapcsolatosakra.

K. B.: Teljesen igaz, amit a szállongó porról mondasz; én is inkább úgy érzem, hogy egy gyors „előrevetítésről”, egyfajta problémáról van szó; mintha a költői tudat az álomban már akaratlanul ott látná az ébredés éles képét, és a sűrítés következtében valahogy behatolna a kép egy előző stádiumba. A szállongó porszem már a „vas világhoz” tartozik, annak előfutára. Izgalmas, hogy az összekent színeket összekötöd például Jackson Pollockkal, mert a képzeletvilága valóban nagyon hasonló ahhoz, amire az *Eszmélet* második versszakában József Attila gondolhatott. A szimmetria, sőt a logikai finomság, a nyelv végtelen árnyaltsága viszont bennem felveti az ugyanabban az évben (1934) megjelent *Prae*-vel való párhuzam lehetőségét. Első látásra távolinak tűnhet ez a párhuzam, de megint beugrik a Beney Zsuzsa-esszé, amely hangsúlyozza József Attila finom, logikus, racionális nyelvhasználata és az ezen a nyelven átszüremelő irracionális vagy beszéden túli világ megjelenésének kettősségét, ahogy az álom hajlítottsága mintegy áttör a – külsőleg – nagyon is „követhető” mondatokon. Beney egyfajta verbális frusztrációról beszél József Attila esetében; a beszélő szeretné közvetíteni, szabályosan „összefoglalni”, amit lát, érez, de minduntalan azon kapja magát, hogy a nyelv határain túlra kell merészkednie, így a logikát átszövik-áthálózzák a színek, a szerkezetből egyébként kikívánkozó gesztusok. És itt elgondolkodtató szerintem, amit te az első versszak derűjéről, divertimento-jellegéről írtál, mert valóban mintha – részben – egy klasszikus, hajnal- és létdicsérő költemény indulna meg, ami egyre nehezebben tudja megtartani a logikus szerveződést, és a strófák világa egyre inkább elkülönül egymástól; külön kövek, „darabkák” lesznek. És az tényleg József Attila erősen intuitív természetéről mondhat el valamit, hogy a logikai szakadás nyelvileg is konkretizálódik, mert szerintem pont a „halom hasított fa” versszaknál török meg a vers addig valamilyen formában kitartott „íve”, majd „széthull darabokra”. A következő versszak lapulásában („úgy lapultam a fa tövéhez”) pedig mintha egyenesen az „ív” elvesztése fölötti bánat, rezignáció lappangana, mintha a beszélő félrevonulna, eltántorodna a „diadalmas” mozarti kezdettől. Ez is szinte szomatikus, nem, hogy a széthullás cezúrája után jön a lapulás és a gyom, az elbújás képe? Itt a beszélő szerintem, az őr figyelése közben, a beszéd folytathatóságát is latolgatja; azért (is) lapul a gyomhoz, mert újra kell terveznie a verset. Ha megnézzük, valójában itt tűnik fel először a versben az egyéni(bb), legalábbis konkrétabb, „partikulárisabb” beszélő, aki nem oldódik fel a hajnal vagy az álmok általános természetének énekében, hanem egy nagyon konkrét helyzetbe, jelenetbe sűrűsíti magát mint menedékbe. És bár abból a szempontból a vers végül visszatér a „klasszikumhoz”, a klasszikus elbeszélhetőséghez, hogy a hajnal-éj keretezést „teljesíti” (és így látszólag „célba is ér”

a vers), de a befejező strófában már – hiába a kozmikus kitekintés az örök éjre és a kivilágított nap-palokra – egy magányos, könyöklő beszélő szól, aki csak az egymással kapcsolatba nem lépő nap-palokban ismétlődik újra és újra (ez valahol behozza Nietzschét is), és már nyoma sincs a „közös” hajnalnak, amelyben még a lények együttesen pörögnek ki a fényre. Azért lehet izgalmas példa a mozarti zene, amit hoztál, mert a zene valahol talán „közösségibb” élmény (ma biztosan), mint a vers, viszont a szigorú(bb) logikai ív megtörése után a zene helyett a vers inkább a „kivilágított nap-palokra” kezd emlékeztetni. A versnek erről a „vonalaról”, változásairól mit gondolsz? Az is feltűnő, hogy míg a vers elején a bölcséleti futamok és az érzéki-tapasztalati villanások (például az általad is kiemelt homályként szálló álom erősen szomatikus konkrétuma) egy „szólamban”, együttesen jelennek meg és keverednek, az érzék válik bölcselletté és fordítva, addig a darabokra hullott világ után a bölcsélet és a tapasztalat is eléggé szétszakad: vannak strófák, amik szinte teljesen bölcséletiek (például: „Ím, itt a szenvedés belül”, „Az meglett ember”) és érzékibbek, ahol a hajnal-strófa „felső”, kissé „össz-énje” helyett ha nem is személy, de egy szempár beszél, aki benne „áll” egy adott helyzetben. És onnan jut eszembe a *Prae*, hogy a Szentkuthy-féle beszélő is valami elegáns racionalitással igyekszik prezentálni egy eleve nem racionálisan, hanem sokszor nagyon is intuitívan szerveződő regénystruktúrát, ráadásul a beszélő egy alapvetően nyelven túli, baromi erős (poszt-) modernitás-élményt közvetít a teoretikus, „felfogható” próza keretein belül, csak hogy ez a nagyon szisztematikus nyelv rendre átlényegül valami nem közvetlenül elmondható közvetítőjévé, miközben nem szűnik meg megtartani a logika bizonyos ismérveit, ahogy erről teljesen a József Attila-i beszélő sem tesz le. Nem tudom, József Attila beleolvasott-e egyébként a *Prae*-be, kezébe került-e a könyv. Mindenesetre a Szentkuthy-szövegre is jellemző valami mozarti hajlam („fel is vette” később a Mozart-maszkot a *Divertimentó*ban), valami derűs klasszikumra való igény, ugyanakkor ettől a regény rendszeresen eltérül, elveszti az „ívet”. Sőt, erre a regényszerkezet tudatosan rá is játszik a *Nem-Prae-átlókkal*, ahol a beszélő meg is jegyzi, hogy a *Prae* főszövege nem több, mint „intézményes mellébeszélés”, ezért van szükség az ellenkönyvre a könyvben. És érdekes, hogy a *Nem-Prae-átlók* leírásainak hajlékonysága, kevésbé teoretikus jellege mintha éppen az álmod idézne a józan főszöveggel szemben, ami felidézi a József Attila-i szimmetriát, nem gondoldod? Izgalmas, hogy Szentkuthy is vonzódott a születés és a hajnal jelképes leírásaihoz.

M. J.: Szentkuthy *Prae*-je csak annyiban maradt meg bennem, hogy baromira élveztem olvasni, általában minden szövegét élveztem olvasni, így a József Attila halálára reflektáló szövegét is, jobban, mint bárki másét – a két ember mentalitása azonban egyvalamiben abszolút ellentéte egymásnak. Szentkuthy, benyomásaim szerint, végtelenül hedonista fickó volt, ő a dudájával legföljebb hétvégi purgatóriumokban szórakoztatta a publikumot, míg József Attila talán az életében soha nem tette ki a lábát a pokolból. Nem azért, mintha élvezte volna az otlétet, hanem – mondjuk slamposan – oda kötötte a fátum.

Nagyon érdekes, amit az *Eszmélet* ötödik versszakának hasított fahalmáról és a – szerintem – szakaszjáró tercináról mondasz, érdekes, elgondolkodtató. Én hajlok még ma is úgy olvasni azt a szakaszt, mint a legtömörebb filozófiai préselményt, ami pont úgy viselkedik, mint a benne szereplő példázat, az „Akár egy halom hasított fa”, ám a tercinája nekem a Möbius-szalagot juttatta az eszembe, olyképpen, hogy a kint és a bent relációját és felcserélhetőségét is hozta: „Csak ami nincs, annak van bokra, / csak ami lesz, az a virág, / ami van, széthull darabokra.” Az egész ciklusban talán itt a legizgalmasabb a hívó- és a válaszirím („bokra-darabokra”) misztikusan paradox felelőse egymással – a felelőst nem vitaként értem.

Szóval, ha a halom hasított fát mint világhasonlatot nézem, igazat kell adnom neked, annál is inkább, mert a széthullásban (nekem személyes élményem is ez, Piliscsabán az udvarunkban rakták le a téli tüzelőfát, amit általában én aprítottam fel és hordtam be a pincbejáróba, az oldalfalnak szorítva egymásra rakosgatni a hasábokat) itt is a táguló, illetve a tágulással asszociálható széthulló univerzum képe jelenik meg. A tercina pedig mindennek az időbeniségét körkörösíti, mintegy hajlítja koszorúba, egymásba fonva a nincset és a széthullást, úgy, hogy a leendő virággal ékíti fel a gyászkoszorút. A möbiusi koszorút.

Hanem egy szót a kedvenc motívumomról, a hatodik szakasz „Holtan lestem az őrt, mit érez”-ről. Viszonylag elég sokat olvastam most a neten az egész ciklusról, és az egyes darabjairól, de ezt a sort minden értelmezője azonnal metafizikai dimenzióba emelve értelmezte, fel nem foghatom, miért. József Attila (itt hasonlóan Pilinszkyhez, akinek az *Apokrifjében* talán elsőként bátorkodtam

ráismerni a *Jancsi és Juliska* mesére, egyáltalán, a meseiségre, mert már maga Pilinszky is vagy öntudatlanul, vagy óvatosságból elmismásolta a vers keletkezési körülményeit, a motívumok életrajzi eredeteit, például a játszótárs lányokat, akikkel nyilván bújócskát is játszottak: „Csak most az egyszer szólhatnék veled, kit úgy szerettem. De nem lankadtam mondani, mit kisgyerek sír deszkarésbe, hogy megjövök és megtalállak.” Nyilvánvaló, hogy metafizikai piederasztátra emeli a partikuláris emlékdarabot, de eléggé vaknak kell lenni ahhoz, hogy a „mit kisgyerek sír deszkarésbe”-ben ne ismerjen rá az olvasó a gyerekkori bújócskázásra, ami talán ebben az esetben csakugyan sírásba fuladt stb.) a hatodik versszakban világosan skiccel föl egy szénrajzot (!) a gyerekkori szénlopásokról, amikor is a pályaudvar sínén dekkoló vagonok szénszállítmányát próbálták a nincstelen proligyerekek megdézsmálni. Vagyis a „Holtan lestem az őrt, mit érez” zseniálisan él a természetből oly jól ismert mimikri egyik szélsőségével, hogy akár a potenciális zsákmányállat, akár a potenciális ragadozó halottá merevedve olvad bele a környezetébe, és ebben az állapotában összpontosítva veszi föl magába (mint szalagra) az őr érzéseit. (A te álomolvasatodat is adekvátnak érzem, illetve érzém, ha a versszak első sora nem így szólna: „A teherpályaudvaron”; tehát a „mint egy darab csönd” a holtan tettetés mozzanatát vezeti be.) Mert nagyon is értelemszerűen az őr érzékeléseiről van szó, amelyeket a gyerekek ki kell játszania. Az egyértelmű persze, hogy József Attila végtelenül megmélyítette jelentésében és jelentőségében azt a mozzanatot, csakhogy egy darab brikettet nem érne a sor, ha nem volna meg a konkrét, partikuláris referenciája. Ha csupán allegorikusan használná fel a pályaudvari jelenetet. Ez a sor ma különösen izgalmas, amikor már úgyszólván mindenütt halott kamerák lesik a mozdulatainkat, térfelügyelő eszközök vigyázzák minden pillanatunkat, amelyek tényleg csak bennünket érzékelnek, önmagukból semmit. Egyelőre. De hát kinek állna érdekében önérzetes kutyüket munkába állítani, nem?

Az pedig fantasztikus – és talán egyáltalán nem tudatos, előre nem intencionált – jelzőcsere, ami ebben a mimikris szakaszban teljesül be. Ugye, azt már megtárgyaltuk, hogy az első, az eredettörténetet sugalmazó szakaszban belesimulva ugyan, de disszonánsan szól a „levegőben semmi pára, / a csilló könnyűség lebeg!” motívum. Neked még a nyúlvány is beugrott a csilló jelzőre, én közönségesen a csillogásra, amit például a hajnali pára tud produkálni megfelelő fényviszonyok közepette, gondolok, ezért is nyugtalanít az első versszak; és akkor itt, a sötétség kellős közepén zárja a mimikris szakaszt ezekkel a jelzőkkel: „árnyát, mely ráugrott a fényes, / harmatos szénre konokon”. Mármost ha igaz, hogy a szén, akár az olaj és a gáz, réges-rég múlt élőlények fosszilis „emlékműve”, akkor József Attila nem csupán a gyermekkori nyomorra emlékezvén látja el a „harmatos” jelzővel a vagonban tárolt szenet, hanem részben azért, mert éjszaka tényleg ráül a nedvesség a széndarabokra, részben viszont a fosszilizálódott létezését revitalizálja vele, mondhatni, parányi himnuszt biggyeszt bele a nyolc sorba. Morbid himnuszt.

Ne feledjek még a Beney Zsuzsára hivatkozó passzusodra reagálni. És arra a fogalmadra, hogy a „logikus szerveződés” egy darabig megy, de... Ha szorosabban megvizsgálod, magad jössz rá, hogy a logikus szerveződés fogalma oximoron, a szerveződés és a logika kizárják egymást. Tudom, ezért sokan nekem ugorhatnak, hiszen még József Attila is arról beszélt, hogy a líra logika, de nem tudomány, azaz ő tényleg logikus kívánt volna maradni mindig, mégis minduntalan áthágta a logika szabályzatát, és a közvetlen érzékiség, illetve a nyelvben rejlő szerves potencialitásokkal élve lépett tovább az éppen aktuális versben, így az *Eszmélet*ben is. Most hajlok azt gondolni, hogy az ötödik strófában szereplő harmatos szén mintegy tektonikus csúszás révén került az első versszak teremtményszaból ide át, a teherpályaudvaros jelenetbe. Talán emlékszel még arra, amikor a *Gyereksírás* című korai versét vizsgálattuk, ott már az első versszakban él olyan transzformációkkal (potenciális transzszendenciával), amelyek valószínűleg szintén elkerülték az elemzők figyelmét. Idézem a versszakot: „Anyám melle tárula feléd, – / erős valék, mint az anyatej; / s ajkad közül sírva folyok el, / édes fogad elejté csecsét.” Korai verse ez, azt hiszem, de annál meghökkentőbbek a versszakon belüli csereberélődések. Nem tudom biztosan megítélni, hogy előre megfontolt transzformációkkal tervezte-e a felláció jelenetetését, még abban sem vagyok biztos, hogy az írás közben tudatosan szerkesztette-e a szöveget; az eredmény mindamellett vetekszik a legkésőbbi verseinek varázslataival, ahogy az exhibíciót az anyja mellével azonosítja, majd a második sorban az „erős” jelzővel még meg is tetézi: „erős valék, mint az anyatej”. Azonosítja a farkából kilövellő ondót az anyatejjel, és folytatja: „s ajkad közül sírva folyok el, / édes fogad elejté csecsét”. Hátborzongató, nem? Az édes anyatejet az „erős” jelzővel látja el, és az „édes” jelzőt a szeretkező párja (alighanem

Vágó Márta) fogainak tulajdonítja. Mintha tejfogakról beszélne – és ezt a jelentéslehetőséget a második versszakban aktualizálja is: „Ah, mért nem ikertestvérem levél!”

*Im itt a szenvedés belül,
ám ott kívül a magyarázat.
Sebed a világ – ég, hevül
s te lelkedet érzed, a lázat.
Rab vagy, amíg a szíved lázad –
úgy szabadulsz, ha kényedül
nem raksz magadnak olyan házat,
melybe háziúr települ. (Eszmélet, 6)*

A verskompozíció szétesését illetően egyet kell értenem veled, kérdés, hogy ugyanazon okból-e, amik téged vezettek ennek a felismerésére, vagy azért, mert engem a strófák gyarapásával egyre több csalódás ér; a hatodik strófa szentenciái, bölcséleti, morális és poétikai intenciói kimondottan irritálnak. Az „Im itt a szenvedés belül, ám ott kívül a magyarázat” a stréber és szemellenzős hege-li-marxi distinkciókra emlékeztet, meg természetesen a kanti mondásra: „A csillagos ég fölöttem, az erkölcsi törvény énbenem.” Még szerencse, hogy a hetedik strófában ez felborul, és valódi ihletettséggel korrigálódik is, hogy azután a 8., a 9. a 10. és a 11. strófákban didaktikussá lapsodjék megint. Leckéztetővé és leckefelmondóvá. Kivétel a „Az meglett ember” szintagma – de arról már értekeztünk. Arról is, hogy engem a 11. strófa nagyképű szarkazmusa nagyon taszít, csak hát azzal is számolnunk kell, hogy ez az egész kompozíció egy még huszonéves fiatalember műve.

*Vasútnál lakom. Erre sok
vonat jön-megy és el-elnezem,
hogy' szállnak fényes ablakok
a lengedező szösz-sötétben.
Igy iramlanak örök éjben
kivilágított nappalok
s én állok minden fülke-fényben,
én könyöklök és hallgatok. (Eszmélet, 12)*

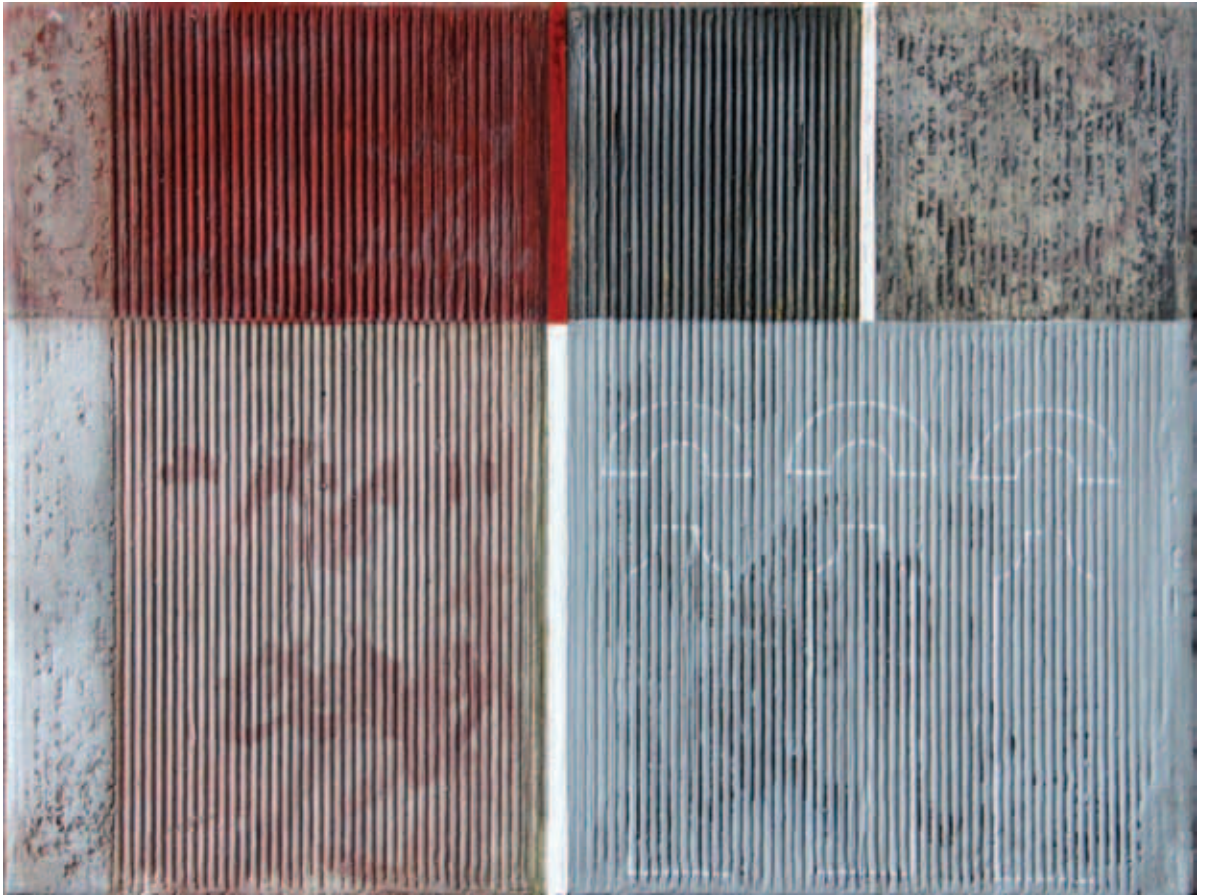
A 12. szakasszal kicsit ambivalens vagyok. Túl tetszetősnek érzem. Ötletesnek is, persze, nagyon hatásosnak, jelenlegi, friss olvasatomban a kor mozifilmjeinek kockáit vélem látni magam előtt, csak nem függőlegesen következnek egymásra a fülkefényben kikönyöklő, hallgatag József Attila-portrék (lásd Andy Warhol Presley- vagy Marilyn-sorozatait), hanem horizontálisan sorjázna ezek a kockák, és így a moziterem sötétebb homályában a nézőkből is mintha megvillannának arcélek, tekintetek, amelyeket természetesen a fülkefényhez szokott költő nem észlelhet. Ő a vak éjszakába néz bele, annak a farkasszemét fürkészi. Könyökölve.

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek X.; XXV., 2015–19

BUDAHÁZI TIBOR, Római töredékek IV.; XX., 2015–19

SZAKOLCZAY LAJOS (1941) Budapest

SZAKOLCZAY LAJOS

„az élet csonttalanítva lesózva kipotyolva”

Kenéz Ferenc költészete

Ha csak annyit olvastam volna az életművéből, mint amennyit mutat egyik naplóbejegyzése (1988. február 23.) az álombéli verssorról – „madárszárny-függöny verdes / vértócsa-ablakban” –, már nyugodtan leírhatnám (le is írom!): Kenéz Ferenc (1944) abszolút költő. Az idézet áttelepülési könyvéből való, noha *A szabadulóművész* (1995) – minő groteszk önmeghatározás – szinte egész életében, mint *verssé* lett sors, ilyen ajzottságban élt. Úgy lett költő, hogy sokáig nem akart költő lenni (legalábbis a hagyományos értelemben nem), úgy vált karakteres, senkivel össze nem hasonlítható életmű gazdájává, hogy mert az erdélyi líra fősodrával szembemenni.

Nemzedéke, a Forrás második kirajzása (köztük Farkas Árpád, Király László) azzal különbözött az alapítók, a ma már *klasszikus*, Szilágyi Domokos és Lászlóffy Aladár avantgárdjától, hogy erősebben figyelt a haza, a szülőföld, a kisebbség ügyes-bajos dolgaira. Szinte váteszként tevékenykedve. Kenézt is meghatározta, nagyon is, eme különleges szenvedés-katedrális, ám ő kesernyés „dallá”, groteszkben bővelkedő társadalmi leleplezéssé alakította líráját. Nem pátyolgatta, hanem – bocsánat a kifejezésért – pofozta a szülőföldet.

Azt a szülőföldet, benne a kis hazát, Nagyszalontát, amely többek közt Arany Jánost és Sinka Istvánt adta a magyar irodalomnak. (Sinkáról később Kányádi Sándortól hallott.) Egy nagyszalontai születésű költő ne érezze azt az indító lökést, amelyet a főntebb említett nagyok jelentettek, és ne kívánna a nyomukba szegődni? Akkor mi az az irány, ami táplálhatja tollát?

Kenéz úgy lett költő, úgy vált egy tagadhatatlanul egyéni, senkivel össze nem téveszthető költészet birtokosává, hogy valójában nem akart (legalábbis a hagyományos értelemben) költő lenni. Azt égette billogként magára – s ettől sohasem szabadult –, hogy kíméletlen fogalmazással, egyéniségét csaknem fejszével faragva, a költészetet, miként mondotta volt egy interjúban, nem szakmai, hanem „élettani kérdésként” élje meg. Mikor verset írt, azzal a saját életét akarta létrehozni. Számára szülővárosa olyan hely volt, „ahonnan az ember repülni kívánczolt”. S hol akart landolni? Arra a fiatal költőnemzedéket útra bocsátó, Lászlóffy Aladár szerkesztésében megjelent *Vitorlaének* (1967) 21. éved mellé című nyitó versének fölütése a jellegzetes példa: „...ha azt akarom, hogy segítsen a világot, / csak egyetlen helyen állhatok: / az én helyemen!...”

Dacos, önmagában bízó kijelentés. Amíg eljut valódi hangjáig – a kritika a harmadik, *Homok a bőröndben* (1972) című verseskönyvében észleli a valódi magára találást –, a küzdelmek küzdelmét nézve sok víz lefolyt a Maroson, illetve a Pece-parti Párizs, Nagyvárad (iskolaévek!) sokat megcsodált folyóján, a Körösön. Az *Ólomtáncnak* (1970) nem is annyira a pengetős gitárverse, a *Bennem-megkésett kamaszének* az érdekes – „Padlásszobában ül a galeri / s belőlük föltrombitál / az álom a vér és a sár / holdfényben trombita száll” –, sokkal inkább az *Eperfa* önmeghatározó drámája: „Alföldön születtem / súlyos arany-árnyékában a végtelennek”.

Miképp a zseniális őssel játszik, hiába a köznévvé avanszált tonnák, megérzi a végtelen kozmikus szorítását. Beláthatatlan az út? Mégis végig akar rajta menni. Nem dobja sutba minduntalan a forma (rím, ritmus) hagyományát – többek közt groteszkül kacagtató, naivan korszerű későbbi poémája, a *Lilike medika leveleiből* (2010–2011), amely társadalombírálatnak sem utolsó, bőven él ezzel a fogással –, hiszen az ugyancsak az *Ólomtáncban* megjelent zsolozsma ima-igazsága általa emelkedik szinte hangulati tökélyre. „– Adj erőt és hitet, én legbelső uram, / hogy bizonyág nélkül soha ne nyugodjam, / add meg, hogy dohányfüst s nyárfák alatt szépen, / csillagot-virágzón forrjon ki a vérem” (*Egyetlen*).

Ismétlem, a széttördelt szülőföld, amely „varázstalan / kopottas / csúnya”, a fojtott légzésre hasonlító rövidebb-hosszabb verssoraival ugyan megütközést kelthet, de átrendezése – jó lett volna, de meg nem adatott „Párizs / London / Róma” bűvkörében élni, nem is beszélve a valóságos ott születésről/lakozásról – egy irányba viszi az önmarcangoló szemlélődést. *A szülőföld átrendezése* va-

lójában így lesz létvers. S máris a fogalomnál vagyunk: nem a magasba nyújtózó fenyők, a magas bércek, a zöldellő és az elhagyhatatlan boglyákkal aranyba öltöző természet nyűgözi le az énekest, hanem fogadalma: mindig, mindenkor igazat írni! Így a dadogás is, miként az *Immár* közli, igazsággá válhat. „Mindnyájan oly folyékonyan / beszélünk immár // épp ideje hogy valaki / dadogni kezdjen.”

Kenéz lenyűgözően „dadog”. Rövid versben is, hosszú versben is. Úgy ír, fogalmazás közben abban az állapotban leledzik, mintha nyakán lenne a kötél. A *semmi* az ő létverse, a *nincs* az ő kalitkája, ahonnan végtelen kitartással meg akar szabadulni. Életigenlően. „...pokolian élveztük, hogy / kitaláltunk egy másik földgolyót, / ahol pici távcsövekben elfér az / egész világ, ahol óarany poharakból / isszuk a kék-Duna vizét, és / nagyokat, részegítő mélyeket / lélegezve kiáltottunk, hogy hazugság, / nem igaz, hogy fennebb ritka a / levegő, nagyon is jól, istenem, / gyönyörűen tudnánk élni mi is / idefenn, idefenn, idefenn, csak / ezt a nyavalyás, egymaréknyi földet / ne szorítanánk úgy a tenyerünkben, / ezt a lenti, igaz földet ne / szorítaná úgy a tenyerünk, míg / ujjaink között kiserken a fű, / míg kizöldül az aranyozott kicsi / földgolyón, a torony tetején, / ahol nincs, nincs, nincs semmi / másunk, amibe kapaszkodhatnánk” (*Torony gombján zöld fű*).

Ha a *Homok a bőröndben* a biztos talpra állás bizonyítéka, az *XYZ – Három vers* (1981) című kötet, amely elnyerte a kolozsvári Utunk Pezsgődíját, maga a csoda. Szétterülő összefogottságával, a gondolati libikókáján lengő kimondhatatlan kimondhatóság – történes nélküli történes – líra-receptjével. Ilyen nagy művekre szokás mondani, hogy a poétikus gyorsjárás és terpeszkedés, a körülírt világ (valamint az önálló világgént világotló líra-benső) és a percenként nyakunkba omló létzuhatag nem más, mint *arkánium*. A Föld és az Ember gyógyszere.

Az *XYZ*, miként a költő közli, a ponthálóból küszködve, rángva szabadulni igyekvő versfutam példája. Bűntudat és örömmámor, a kimondhatóság versnyelvi alfa-bétája tükröződik benne. „Anynyira pontos, megbízható, hű / kakukkok voltunk, ki-kicsapódó / tulipánablakban olyan pontosan / kakukkoltunk, a kakukkszó / létünké lett, és a boltunk, / életünkéből boltot csináltunk, / s a boltban olyan boldogan szóltunk, / kakukk voltunk a kakukkos-órában / s jobban működtünk, mint a faragottak. // Lehetetlen kitérni többé, / a földgömb / eloldva tündököl, // egyetlen nyelv-émlék sugáron / függ életünk, / az árva-kék ököl. // És akik voltak, újra jönnek, / tálcákon hozzák kihűlt szívünket, / fölkinálják csere-áron, / perselyük homálylik / minden madáron. // Bedobsz egy érmét, a madár felrepül, / kattogó szárny alatt óra üt / legbelül, // bedobsz egy madarat, a tavasz felrepül, / kattogó sugárban kört repül, / visszaül, // bedobsz egy tavaszt, az égbolt kiderül, / kattog az Úristen, előre-hátra dül, / feddhetetlenül.”

Az asszociációs gazdagság egymástól távoli dolgokat (helyzeteket, képeket stb.) ránt egybe, s eme líra nehezekét – a nehezeket, amely révén, paradox, szárnyalni is tud – valójában a szociografikus valóság adja. A mítosz mint metaforikus bőség meglengetheti a valót, de igazán a *föltárható* rejtezésben, úgy is mint a rendszert leleplező – a Securitate és egyéb szervek mocskát föltáró – *csavarban* jelenik meg iszonytató félelemmel a valóság. A vershez kapcsolódó emléket-magyarázatot, akárcsak a többi líradarab (*Latin-Amerikában is élnek latin-amerikai költők; Ott mintha; Átutazóban a japán tanítónő...; A hollywoodi temető; Így van ez rendben* stb.) háttérét *A sóvárgás birodalma* (2015) közli. A régi és új naplót, az interjúkat s a negyvennégy *exkluzív* költeményt magában foglaló kötet, visszatekintő gesztussal, *emlékkönyvként* tiszteltetik.

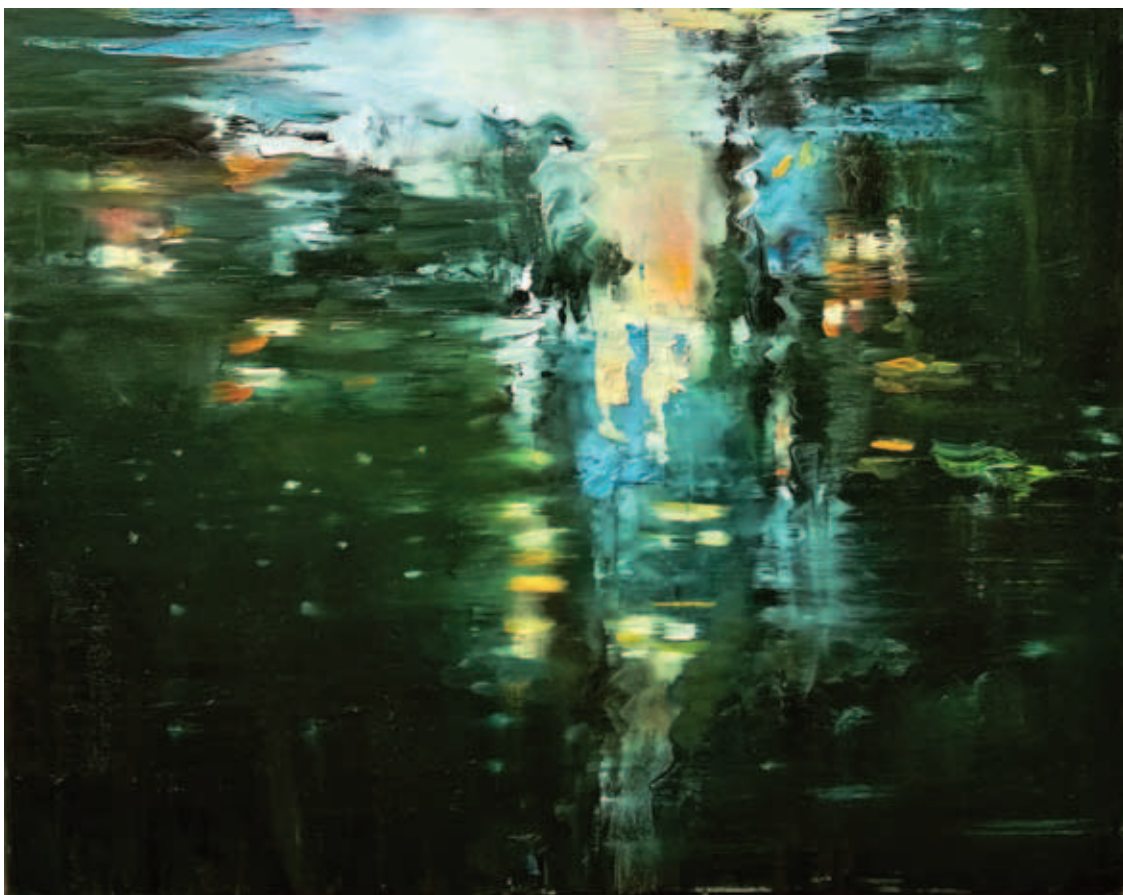
Emlékkönyv arról a vérzuhatagról, amely rátelepszik az ember mindennapjaira, a társadalmi és a magánéletre, a munkára, a családra, a szerelemre? Kenéz attól költő, hogy ezt a valódi és szimbolikus vérzuhatagot mint *mámoros emléket* kosárkájába teszi, s úgy sétál vele büszkén az álom piacán – írja is egy helyütt a krisztusi fölszólítást: „egyétek és vegyétek” –, mintha portékájára lenne vevő. Volna is – van is! –, csak azért annyira nem kelendő (főképp a kritikusok körében) az áru. Pedig első osztályú, kikezdehetetlen, van sodrása, lendülete, fölhajtó ereje.

Hát persze, hogy bonyolult a megértés, mert „átstrukturálást”, képzelőerőt követel a megfejtés. Hiszen nem a latin-amerikai költőkről szólt a fáma, hanem az erdélyi magyar lírikusokról; annál a presszóasztalnál természetesen nem a Securitate beszerző ügynöke ült, hanem egy bomba (*Ott mintha*); ki mást talált volna meg a *fürkésző szem* az ágy alatt, mint a japán tanítónőt. És a hollywoodi temetőt sem a tengeren túl kell keresni, hanem nagyon is közelben. Ez utóbbiból két kis vers: „Csak mikor vér folyt, igazi vér, / le a falakon, szanaszéjjel, / akkor derült ki igazából / mi történt itt-ott, egy-egy éjjel. / Hollywood már borostyánban” (19); „élünk e sárga mikroszkópban, / aranyá-dermedő hazánkban, / s az remeg minden dobbanásban, / hogy Hollywood már borostyánban” (30).

ŐRY ANNAMÁRIA, Cím nélkül, 2019

KNYIHÁR AMARILLA, Vízükör VIII., 2016

FERENCZ S. APOR, Cím nélkül, 2019

HORVÁTH ROLAND, Babák a gyárnál (indianál), 2019

Önostorozó célzattal üvölti, hogy „a szegyenverset meg kell írni”. Nem csupán magába, hanem nemzedékébe is hasít a kés. Könnyörtelenül. Többen vissza is utasítják a megvallás eme formáját. Ám ő – költeménye már jóval az áttelepülése után, Budapesten születik – megingathatatlan. „Felmentést semmilyen földi helytartó / nem igényelhet, és nem ígérhet, / nem prédikálhat és nem misézhet, / a szegyenverset meg kell írni, / meg kell írni a szegyenverset, / senki nem írja meg helyettünk, / helyettem s helyetted, / mindenki arra van ítélve, / hogy összes egykori / de, csakhogy, ám-bár, mégis / szavának hitellelét kikérje, / hogy elszámoltassunk tétélesen, / vagylagosan és véglegesen. / Meg kell írni a szegyenverset. / A szegyenverset meg kell írni” (*A szegyenvers*).

Akarjuk, nem akarjuk, az egész életműben a létversről, illetve a létvers fokozatairól van szó. Egyszer drámai csomagolásban, másszor az avantgárd hintáján ringatózó, hol édeskés, hol naiv groteszk formában. Intenzitásuk sosem a terjedelemtől függ, hanem a kenézi látószög – azért megy magasra, hogy mind mélyebbre lásson –, eme harlekini bukfenc sziporkázó erejéről. Amelyben lemondás van és fölmagasztás van, megtalálás és elveszejtés van, az *elmenők* és az *ittmaradók* (mármint az Erdélyben maradók) közötti „vita” – ki-ki magának választja meg a körülményeket, vagyis hol akar élni – versben kifejeződő, álomversben még inkább megtestesülő dilemma megkerülhetlenségéről, fontosságáról. Többnyire filozofikus gondolatfutam a vers, szemérmesen letompított – épp ezáltal fölfokozott – hangulatot teremt magának a lírahős.

Ha az „énke” örül, annak jobbára a költészet révén megemelt valóságos alakok is hasznát veszik. Jóllehet elég távol esik egymástól Lilike, a főntebb már említett poéma főszereplője és a családi példatárat megtestesítő *Öregnapló* (*Anyai dédanyám füzetéből*) balladás hőse, ám összefűzi őket (az irdatlan távolság ellenére) a korrajz külön-külön is briliáns líraereje, hatékonysága. Lilikét, a marosvásárhelyi magyar orvosi egyetem medikáját (hallgatóját) azért teremtette meg az Isten, hogy haza írott levelecskéiben – 1956 is a tanulóévek között van – akarva-akaratlan leleplezze a beolvasztás stációit. Oly naivan hírel erről-arról, hogy szinte megnő a társadalmi gyalázatok (sok volt már akkor is belőle) kisebbségi magyarságra ráterpeszkedő súlya.

Ezzel szemben a néprajzi bölcselemnek sem utolsó, a szokásvilágot kikezdzhetetlen erkölcsében vizsgáló *Öregnapló ezernyolcszázötvenhétől ezernyolcszázkilencvenkilencig* terjedő 31 (!) verse olyan lírafutam, amelyben a paraszti lét megannyi ünnepe és fájdalma (munka, katonaság, születés, lakodalom, tanyaépítés, árverés, halál stb.) együtt egy hatalmas *létzongora*. Létzongora, amelyen a virtuóz költő szinte lefokozottságában is érvényes gazdagsággal játssza a *teremtés* szimfóniáját. Sorisméltódései – „Nagyon szép időjárás volt. / Nagyon szép időjárás volt. // Elértük az aratást, / Elértük az aratást. // Isten segedelmével be is takarított a férjem, / Isten segedelmével be is takarított a férjem, / hatvan vontató búzánk lett, hatvan vontató búzánk lett” (*Ezernyolcszázhetvennyolc*) – nem létcafrangok, hanem egy küzdelmes élet imakönyvébe szánt sorok.

Ilosvai Selymes Péter kéredezkedett ide, hogy hangulatot teremtsen egy megsüvegelésre méltó család – Kenéz őseinek – fölfuttatására? Sokkal inkább a költészetében jócskán bonyolult, áttűnéseiben és varázslataiban teremtő hevülettel megmutatkozó író találta meg magának azt a líraformát (szinte minden sorában Sinka fensége visszhangzik), amelyben a balladai egyszerűség homály nélkül is dinamikus családképet involvál. Mintha a csend apoteózisa le akarná gyűrni, maga alá akarná temetni a világ elviselhetetlenül éles zaját.

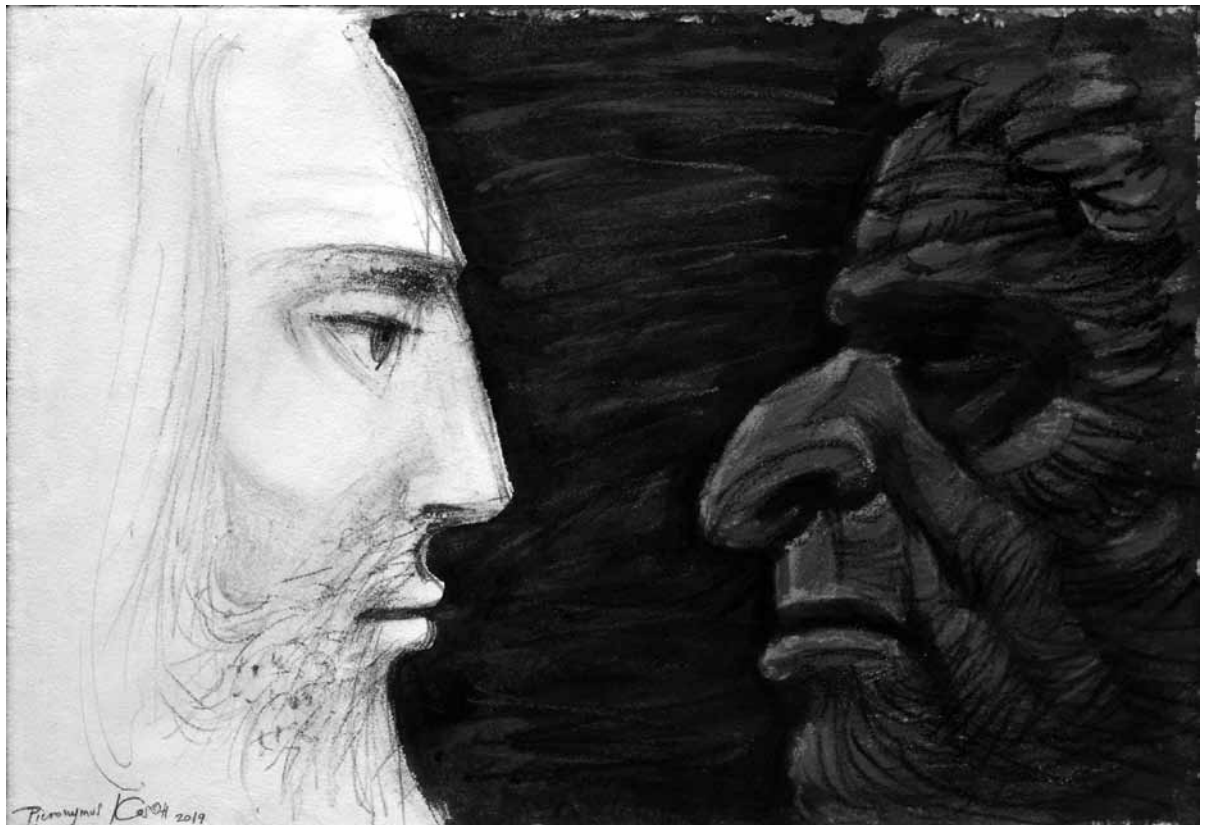
A sokoldalú életmű megannyi része közötti kapcsolatok föltárása könyvnyi – született-e Kenézről monográfia? – föltárást és vizsgálódást érdemelne. Nem tudom, melyik sarkát lengessem meg – mindenik összefüggő egész –, hiszen egyikben is, másikban is ott leledzik az igazmondó líra sarkköve: az egyenes beszéd. Az *Édesgyökér* (2011) hatvanként versének – az író megjelölésével: *gyermekrajzoknak* – alapozó szerepe (Sztálin halálával is virágzott az Éden) letagadhatatlan. A korábban már említett *A szabadulóművész* naplógyötrelme – a Magyarországra való áttelepülés intézése zűrösen pikáns három évéig tart – nem más, mint a megalázások sorozata. Ha ezekből az iszonytató fájdalom érződik, az ugyancsak ebben a kötetben megjelent *budapesti versekből*, bár a szerelem is hangot kap (*Huszadik budapesti vers*), a metropolisz idegensége. Amikor a költő a villamosmegállóban azzal fordul az egyik emberhez, utána a másikhoz, majd a ki tudja, hányadikhoz is, hogy „Megbukott a diktátor!”, csöndes érdektelenség veszi körül. Rá se hederítenek az évtizede honos „idegenre”. Noha „rendes emberek voltak mind: várták a villamost” (*Huszonegyedik budapesti vers*).

Az újságíróról, a kitűnő – nálunk szokatlannak, abszurdnak tetsző – gyermekversek írójáról sem szabad megfeledkeznünk, ám az életmű sava-borsa a líra. Kenéz költészetében nagy. A *Ven-*

déglétra (2012) című könyve három verset tartalmaz: *Szabadnak lenni mit jelent? – Kolozsvár-oratórium* (2009–2010); *Lilike medika leveleiből – Egy lelkes műkedvelő verses próbálkozásai*; *Odafenn pingált úrhajó* (2011–2012). Szokatlan az ilyen színvonalú verseskötet – három poéma (köztük a *Kolozsvár-oratórium* 86 oldalt számlál), három csúcspont. Lilike napsütötte leveleiről fentebb már szóltam. A mákófalvi színjátszóknak ajánlott *Odafenn pingált úrhajó* című, mindenképp színpadra teremtett, akár monodrámaként is előadható vígjáték (Csokonai Vitéz kisimult szemöldökráncait is ideemelve) egy falut röpít „disznóhólyagból” lett alkotmányával a világűrbe – hátha ott megtalálják az „égi Magyarországot”. „Fakanál-menyasszonyok” és „fakanál-vőlegények” násztáncával – hírosten bujálkodó jókedvvel.

A *Szabadnak lenni mit jelent?* Kolozsvár-képe, amelyet a megszenvedett valóság megannyi kis és nagy drámája tesz iszonytatóan (de érthetően) furcsává, éget, perzsel, fölkavar. Ha Kálmán Imre remeke, a *Marica grófnő* című operett álomképe – más műfaj, más módszer – hitelesen, esztétikailag kikezdetlenül kerül a színpadra (ilyen volt a Fővárosi Operettszínház 2001-es előadása), számomra igencsak elfogadható. S ugyancsak elfogadható a „kincses városból” kiábrándult, s oda mégis visszavágyó író oratóriumának pszichológiailag jól aláhúzott mondandója is. Már az *Előhangban* – valóság okozta összeütközés – izzik a dráma, hiszen a „Szép város Kolozsvár brummtatta brummtatta / Majd ott lakunk a Szamosnál brummtatta, brummtatta (– – –) / Hol minden piros-fehér-zöldben jár brummtatta brummtatta” felhőtlen vidámságra rácsap a vég. „Szép város Kolozsvár brummtatta brummtatta / Majd ott lakunk a Szamosnál brummtatta brummtatta / Hol minden piros-sárga-kékben jár brummtatta brummtatta.”

Az oratórium minden sorában „a szabadság kéklő angyala” kerestetik. Fájón bűnvádló gesztussal. Ha a 10. verset idézem, azonnal észlelni eme keserű költői világ összes megpróbáltatását. „Nem voltunk hóhérok / de a hóhér házában laktunk // nem voltunk áldozatok / de az áldozatokkal / egy asztalnál ültünk // nem voltunk ellenállók / de az ellenállók szakítópróbáit / gyakoroltuk naponta. // S lelkünkben mégis a mézek méze: / az élet méze s a napok méze. / És csak ezzel együtt hiteles minden. // Am ha csak ezzel együtt / hát akkor kik is voltunk mi / ott és akkor valójában?”

HANDÓ PÉTER

Géczi János – Ladik Katalin: Lősz

zEtna, 2019

Szókép, képszó. A szó képeket hív elő, a kép szavakat. Minél elmélyültebb az összpontosítás, annál többet. Annál többet láttat és mond.

A szó és a kép összekapcsolása, összekapcsolódása jelentős és sokszínű irodalom- és művészet-történeti múlttal bír ugyan, mégis a Géczi János költő, író, képzőművész és Ladik Katalin költő, performer, színésznő szerzőpáros *Lősz* című kötete tovább tudja színesíteni ezt az időnként formai és esztétikai megoldásaiban rögzültnék és megrögzötnék tűnő palettát/planétát.

A 2019-ben megjelent *Lősz*t kézbe véve elsőként a borító az, ami értelmezésért kiált. Elöl egy sárgálló löszfal, emberi kéz által belekarcolt jelekkel. Hátul – egy hasonló anyagfelületből – földtörténeti jelek dudorodnak ki. Elöl az ember, hátul az élővilág nyoma. Az egyik azáltal ad hírt magáról, hogy elvesz a laza anyagból, a másik azáltal, hogy hozzáad. Az egyik a lélek barázdáit húzza meg, a másik a testével épül be a falba. Innen nézve – a *Lősz* lapozása során – a lélek felől tarthatunk a test, a testülés felé? Ráadásul a borító a cakkos szélű, folyót stimuláló fekete területével – amely a szerzők nevének és a címnek biztosít háttérrel – térképszerűen hat. Vagyis tájékozódni segít? Erre hivatott a beltartalom is?

Nem meglepő, hogy a borító belső oldalai a külső inverzét nyújtják kollázs formájában. Elöl első sorban szöveg- és képrészletek rétegeződnek egymásra, hátul ezek tépődnek vissza az alapig. Elöl a részletek hozzáadódnak a felülethez, hátul visszabontódnak. Ez a vizuális rímképlet valósul meg oldalakon keresztül, ha a kötet szerkesztő Ladányi István által írt *Csecstő, paphalom (Utószó)*-tól eltekintünk. Nem a visszaemlékezés jelentőségét kisebbítve, de Ladányi sorai inkább csak a művek keletkezéstörténetéhez járulnak hozzá, ám azt egyértelművé nem teszik. (És feltehetően nem is tehetik.)

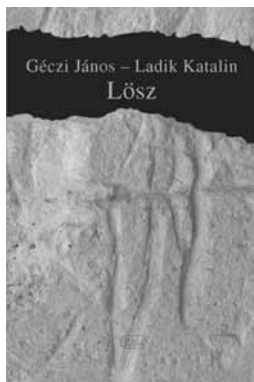
2014 szeptemberében Beszédes István, a zEtna felelős kiadója a paphalmi alkotótáborba invitált magyar és szerb írókat alkotópárosi kö-

zös munkára, egymás szövegeibe íródásra. „Géczi János ismerkedik ugyan alkotópárjával, Zvonko Karanovičtyal, de leginkább a rovarok és a madarak által kilyuggatott löszfal mintázata, a falba vágott szűk lépcső kanyarulata és Ladik Kati mitológiai lény ihleti meg.” A kötetben szereplő fotók születésének helyszíne, időpontja viszont bizonyosan ez. S az is bizonyos, a felvételek készítője Géczi János – egy kivételével, amelynek előterében éppen ő látható egy kerti pad háttámlájára és az ölében fölnyitott laptopjára támaszkodva. (Szerzője kilétére vonatkozóan csupán feltételezésekkel élhetünk.)

Nem túl gyakori a haránt alakú (fekvő formátumú) könyv. Az olvasója, szemlélője számára hamar világossá válik, nem a versszöveg, hanem a kép alakította ilyenné. Azzal azonban nem számolt a tipográfus, hogy ez olykor-olykor a szövegbefogadás rovására megy. Géczi János *Töredék* című versfolyamát/ciklusát többször töri gondolati egységen belül derékba úgy a dupla oldalú, szuggesztív képpár, hogy amikor továbblapozván az ember visszatér a textushoz, nem tud valójában visszatérni. A képek ereje felülírja, megsemmisíti a felvett nyelvi fonalat. Tördeléssel ezt el lehetett volna – és el is kellett volna – kerülni.

Az előre be nem tervezett, de Paphalmon 2014-ben alakult szerzőpáros kiindulási pontja az 1990-ben született *Egy homoki patkánynak* című Ladik Katalin-vers, amely szürreális képeivel jól illeszkedik a „lösz” – mint homokfal és mint „laza” képzettársítás – fogalmi jelentéséhez. S éppígy alkalmasak a *folyó, part, halak, horgászbót* kifejezések a Tisza-part – mint helyszín – vizuális megidézésére. Egyes szavak ismétlődése s az ezáltal új kontextusok teremtődése szinte végtelenné tágítható értelmezés-háló/hálózatot biztosít az (újra)olvasáshoz.

Az előzőekben vázoltak alapján Géczi János *Töredékétől* azt várnánk, hogy a Ladik Katalin-versbe íródjon bele, vagy legalábbis arra reflektáljon mind a 23 opusával, de helyette mást nyújt. Másfelől még az sem mondható, hogy a remekül megkomponált fotókkal beszélő viszonyban lennének a so-

rok, hisz a kezdő kép kivételével – ahol Ladik Katalin a löszfalba vájt lépcsősor alsó harmadában áll, a kamerá(s)ra tekint, jobb kezével gesztust téve felénk – markáns elkülönülést figyelhetünk meg. A Géczi-versekben eleinte *isten, ház, haza, út, világ* a legfontosabb hívószavak, s az ezek mentén, ezek által generálódó emberi kapcsolatokat vizsgálja a továbbiakban; aztán a létezés apró lenyomatai, megnyilvánulásai felé mozdul el. Keresi a föllehetetlent. Számon kéri az idő múlását és megjeleníti a változást: a lány-ságtól (11) a test rontásán/romlásán át az elmúlásig (39). Leginkább a 15. versben érhető tetten az a milió, amely az alkotótábor jellemezhetette Ladik Katalin személy(iség)e révén. És ez a személyiség a Géczi-fotókról tekint vissza szuggesztív erővel. A tekintetben, a nem titkolt ráncokban ott van a megélt és megértett életút keserédessége, a mulandóság fájdalma és a tartalmas múlt öröme. Ahogyan fölszegődik a fej (16, 17), mindent elmond. A gesztusok – szembetűnő teatralitásuk ellenére is – igazak, hitelesek, beszédesek. Nevezhetnénk mesterkélteknek is, ám inkább mesteriek, ki- és megmunkáltak, költőiek.

Hogy a kötetben belül mégis sor kerül az *Egy homoki patkánynak* című versbe való beleíródásra, az

Ladik Katalinnak köszönhető. Az 1990-es keltezésű vers minden egyes sora új életre kel, s újabb három sort vonz magához, az eredetihez hasonlóan szürreális négy sorosokat teremtve ezzel. Az így létrejövő reflexív viszony ugyanakkor nemcsak a negyedszázaddal korábban keletkezettel áll fenn, hanem Géczi egyik központi problematikájával is, a hovartartozással. Azzal, ami egy szerbiai honfitárs számára más dimenzióban működik, s nem meglepő, hogy „időnként magyarul álmodott” (43). Ez a hozzáíródás két ponton módosít a felhasznált, újrahasznosított/írt szövegen. A 13. és a 14. sor összevontan vonz magához még hármat, illetve a 16. sor „Mecseresepesedett” lánykaruhái a továbbírás során „Üszkös”-sé válnak. Végző kimenete a Ladik-ciklusnak is az elmúlás: „A nedv többé nem kering benne” (51). A határ oda jelölődik ki, ahonnan már nincs, nem lehet folytatás.

Zárásként – mintegy az újjáírást visszabontva – visszatérhetünk az eredeti vershez. De visszatérhetünk-e oda? Most, amikor már azt is gondoltuk, hogy egyszer sem lehet ugyanabba a folyóba lépni? A Tisza partjáról, a homokfal mellől. Ahol az ember – képből és versben – magasodik.

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF

Horváth László Imre: A Kicsi embere

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2019

Nincs új a nap alatt: Horváth László Imre újra történelmi regénnyel jelentkezett, amelyben ezúttal – hogy erre is érvényes legyen a mondás – revitalizálódó mítoszok adják a vezérfonalat. A költőként is ismert szerző első tematikus prózája a méltatlanul keveset idézett *uchronia*, a *Lett este és lett reggel* a második világháború idején (és azon túl), a *Helyőrség Maszadában* Krisztus után 73-ban, a zsidó háború idején játszódik. Legújabb regénye, *A Kicsi embere* helyszíne Magyarország, ideje a második világháború vége és az azt követő időszak, az átalakulás, később a diktatúra kora. Ám ahogy Horváth László Imre regényeinél megszokhattuk, az ábrázolt korszak most is elsősorban egy egyetemes érvényű mondanivaló díszlete, és benne a szereplők történetei az általános emberire mutatnak.

A főszereplő története különleges, az első világháború után kezdődik, és a nyolcvanas–kilenc-

venes évek fordulóján ér véget. Elbeszélője maga a főszereplő, visszatekintést, memoárt olvasunk. Egy hosszú elbeszélés, illetve kisregény szikár szerkesztést, gyors vágásokat igényel, ezeket a szerző precízen adagolja, a párbeszédet élesek, folyamatosan jelen van a konfliktus, még akkor is, ha a nyilvánvalóan tudott és ismert borzalmakat valamilyen hűvös, opportunista blázírsággal kezeli is az elbeszélő. A tárgyilagosság a diktatúra kegyetlenségének ábrázolásában olyan magyar irodalmi előképekkel rendelkezik, mint például Sánta *Ötödik pecsétje*. Nem nehéz párhuzamba állítani Utisz szenvtelen leírásait Sánta civil ruhás nyilas vezetőjének a terror okairól és céljáról szóló „tudományos” okfejtéseivel, amelyben a szükségszerűség a legfontosabb vezérlő elv. A könyv első lapjain, egy prologus-szerű manifesztumban így ír erről: „A történelem bűnözők története. Minden más elképzelés róla

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF (1977) Erdőkertes

naiv ostobaság. Olykor persze ártatlan, tiszta szívű emberek is a történelem közelébe tévednek (én még nem láttam ilyet, de hallottam róla), ezeket a történelem szinte azonnal és ocsmány módon ledarálja, még inkább pedig természetes módon bűnözővé változtatja. Alapvetően viszont bűnözők játékaról van szó, vagy valamiről, ami bűnözőket választ, hogy játssza magát a végtelenségig. Mert a történelem minden jóslattal ellentétben nem fárad ki, nem akar véget érni, mindig van folytatása. Csak a bűnözők cserélődnek.”

A történelem mint élőlény, melynek biológiai szükségletei vannak. És ez a szükséglet az emberrel általában véve úgy számol, mint aminek célja e szükségletek kielégítéséhez alkalmas játékszerré lenni. Horváth László Imre új regénye azért is megrázó, mert a pokol bemutatásán túl, annak alkotóelemeit is megmutatja, az analízis szenttelen, csak a regény egésze ad valamiféle feloldást. Ennek a képnek másik fele Utisz munkájának bemutatása. A történelemkönyvek ugyanis a „színe” mellett a „visszajára” kevésbé érzékenyek, pedig – és ez Horváth komoly felfedezése, ezekkel a toposzokkal dolgozott két előző, általam történelminek nevezet regényében – mindegyik szereplő ember: szükségletekkel, vágyakkal, ilyen vagy olyan, de mégiscsak érzelmekkel, valamifajta lelkiállaggal. Amikor a hatalom és az ezzel járó, a szükségleteket kielégítő szolgáltatások megvásárlásához elegendő pénz együtt van, akkor kellenek olyan terepek, ahol mindez mozgásba jöhet. „Persze mindegyik Odüsszeusznek képzelte magát, aki átverte Kirkét, pedig csak disznók voltak a boszorkány karámjában” – mondja pályája elején a megismert körülményekről Utisz, aki először kifutófiúként kezd dolgozni a két világháború közti időszakban egy mulatóban, hogy aztán félárva csavargóból a maga sorsát uraló felnőtté váljon. Pincér lesz, komoly, úri neveltetést kap, fiatal felnőttként már nagy tiszteletnek örvend, húszéves korára a gyerektelen maffiafőnök első számú helyettese lesz. Horváth ezeket az eseményeket szinte vázaltszerűen, tömören, röviden írja le. A háború közelsége és az ezzel járó konjunktúra segíti az üzletet, közben Utisznak jut ideje arra is, hogy a bujkáló kommunistákat segítse (megismerve többek közt egy Csermanek nevűt is, de jól felismerhetően József Attila is megidéződik), hogy aztán a háború elmúltával (aminek legnehezebb időszakait egy föld alatti pincében vészel át), a változásra készülve minden ott folytatódjon, ahol abbamaradt. A szereplők változtak, az ember okozta szörnyűségek nem.

Utisz korán felismeri, hogy minden rendszerben, úgy a most alakulóban is szükség lesz pénzre, enni- és innivalóra, szórakozásra és biztonságra.

Utóbbi az ő számára az teremti meg, hogy az előbbiekről gondoskodik azok számára, akik neki a biztonságot garantálják. Nyertes pozíció mindegyik félnek, ráadásul lelkiismeretét minden körülmény közt mentheti azzal, hogy ő a nyilvánvaló rettenetek közepette csak, ahogy mondani szokás, a munkáját végezte, illetve parancsot teljesített. Groteszk a kép: az embertelen rendszerben megjelenik maga az ember, de nem lelkiismeretével, jóra való törekvésével,

a másokért hozott áldozatával és mindazzal a sok magasztos humanista eszménnyel, amelynek megvalósításáért – elvileg – a diktatúra katonái küzdöttek: *A Kicsi emberében* a szereplőkben az emberi pusztán az ösztön: a lét- és a fajfenntartó ösztön és ezek részösztönei. Az ember, láthatjuk, valóban „sárkányfog-vetemény”, és a regény egyértelműen mutatja: „nincsen remény”. Ezeket a főhős pontosan tudja, épp ezért a túlélési stratégiáit is erre építi.

Más választása, úgy véli, nem is lehet. Ezt a régi ismerőseivel, az azóta rettegetté vált Péter Gáborral, az államvédelmi hatóság (akkor még Államvédelmi Osztály, később Hatóság) teljhatalmú vezetőjével folytatott megbeszélésből tudhatjuk. Ezen a tárgyaláson dől el Utisz további sorsa. Elvállalja és elvégzi azt a munkát, amelyhez egyedül ő ért, és ezzel menekül meg. „De én már előre azt mondom, hogy vállald el a feladatot, mert nagy szolgálatot tehetsz a pártnak” – mondja Péter, mire Utisz így válaszol: „Meg saját magamnak, gondoltam. Például hogy nem kapom meg a büntetést, ami azért jár, mert nem vállalom.”

A Machiavellin és klasszikus szerzőkön nevelkedett Utisz túlon túl pontosan és szinte azonnal látja, mi is történik Magyarországon: „Addig eljutottam tehát az első órában, hogy valóban nincs választásom, de az országnak sincs. Ez van és ez lesz, nem lesz más és nem lesz vége sem. Azok a senkiházi álmodozó hülyegyerekek, akiknek levest fizettem a Japánban, annak idején, még a békében, egy másik, boldog világban, ezek elmenekültek Moszkvába, és ott az oroszok emberei lettek, és most visszajöttek, és mostantól ők fogják vezetni az országot. Néhanyan itthon is maradtak a háború alatt, illegalitásban, de később bevált a tippem, mint a lovin, hogy bizony, akik nem Moszkvából jöttek vissza az orosz hadsereggel, végül börtönben vagy akasztófán végzik, hiszen Sztálin nem bízott bennük, és ez ennyire egyszerű. Rákosi pedig akármit megtehetett, akár-

hogyan, mert őbenne Sztálin viszont megbízott, és ez is ilyen egyszerű. Ezzel tehát lényegében fölösleges a továbbiakban foglalkozni. Örültem, hogy eddig eljutottam, ezzel a nagyja már kész is volt. Elkészíthettem terveket készíteni.”

Ezekben a részekben túlságosan is tömör a szöveg, és ez nyilvánvalóan abból is adódik, hogy a már említett memoárral van dolgunk. A visszaemlékezéseit író főszereplő az eseményeket szükségszerűségek láncolatának látja, eleve elrendelt dolgok történnek, ebben is a mítoszok élednek újjá. A logikusan egymásra következő események között, az okozati viszonyrendszerben csak egy szerelem története hoz változást, de mivel ez a történet szerint is rejtetten van jelen Utisz mindennapjaiban, nem határozza meg a szöveg hangulatát. Utisz, mint Odüsszeusz, hosszú időre el-eltűnik a szerelme, családjá életéből, tulajdonképpen két párhuzamos valóságban van jelen egyszerre, illetve felváltva, de a két valóság nem egyenrangú. A titkos magánéleti szál megérdemelt volna egy erősebb, hangsúlyosabb kidolgozást, még akkor is, ha ezzel megtörne az a dikció, ami a regény tulajdonképpen mondanivalóját oly hűen szolgálja. A regény végén ugyanis épp a feleségéhez fűződő valós emberi érzelmei adnak ha feloldást nem is, de kis enyhülést: „Ha maradt volna bármi a lelkiismeretemből, talán az a kis mag óriásira nőtt volna, mert nagyon fáj az elvesztése, mindig is fájni fog, jobban mondva végképp biztossá tett a saját halálomban, hiszen úgys csak az lesz képes eltörölni az érzést, hogy hiányzik. Emlékszem, régen mennyire ellenkeztem, ha úgy esett, hogy a saját halálomra kellett gondolnom, most örülök neki, egyszerű megkönnyebbülésként tekintek rá, még ha az olyan szentimentális elképzeléseket nem is osztom, hogy utána valahol együtt leszek vele, legalább nem leszek se-

hol sem nélküle tovább, ez bizonyosnak tűnik és megnyugtató.”

Ezt (és az '56-os forradalmat érezhetően pozitívan értékelő néhány oldalt) leszámítva ebben a kommunista diktatúra gengszterfilmjében nem történik más, mint amit ismerünk a korról, a korból. Megrázó azt olvasni és tudni, még ha fikció is, hogy a derékba tört életek, a kínzások és kivégzések, a koncepciók perek, padlássöprések és mindazon borzalmak közepette egy szűk réteg boldogulása milyen áldozatok árán és hogyan ment, mehetett végbe. Utisz a Kicsi, azaz Péter Gábor embere, felismerte, hogy mit és hogyan lehet és ha lehet, akkor egyszersmind kell is kihasználnia a vélt boldogulás érdekében. Szó sincs itt magasabb rendű érdekről, világmegváltásról, eszményről: Horváth regénye a diktatúra aljas embertelenségének tükre. Ráadásul Utisz (másképpen: Senkise) előképéhez, a nagyszerű Odüsszeuszhoz képest még abban sem kellően emberi, hogy bármiféle hübrisze volna. A regény a tulajdonképpen közvetlen közelmúltban fejeződik be, Kádár halála után, azaz a rendszerváltást is pár mondatban megidézve – akár azt is mondhatnánk, a korszak jellemzőinek permanens jelenléte ma is meghatározó.

Nem az első és minden valószínűség szerint nem is az utolsó olyan regény Horváth László Imre új kötete, amely az ember gonosz, sötét természetét, a bűn mindenütt jelenvalóságát és az attól való megválthatatlanságot mutatja be és próbálja megérteni. Segítségével nemcsak a diktatúra működését, de benne az eszközzé alacsonyított ember mindennapi működését is figyelhetjük. Sztoikus nyugalma, a lelkiismereti reflexiók teljes hiánya borzongással tölt el, és ez a remekül eltalált nyelvnek is köszönhető.

A megváltás azonban fájón hiányzik a könyvből, bár lehet, hogy az olvasóra van bízva a konstrukció.

PAPP MÁTÉ

Regős Mátyás: Patyik Fedon élete

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2019

Mintegy Antoine és Desiré köpenyéből kibújva, a Cseh–Bereményi-dalok univerzumától megigézve született Regős Mátyás debütkötete. Az imitációjelleg különös módon mégsem viseli magán a modoros epigonság stílusjegyeit; sőt, a kötet rendkívüli frissességet áraszt magából, a kortárs fiatal költé-

zet bemutatkozó anyagaihoz képest pedig olyan fesztelen szövegszervezéssel hívja életre a *könyv egyetlen hőstét*, ami valóban ritkaságszámba megy.

Patyik Fedon alakja, valamint a hozzá kötődő alakzatok is a Bereményi-féle „félelmes, álmos gyerekkor” kivetüléseiként jelennek meg egy ki-

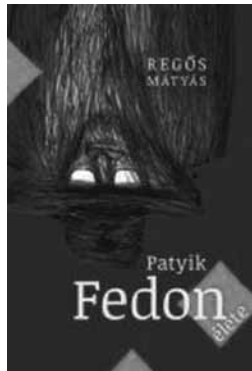
PAPP MÁTÉ (1987) Kecskemét

sebb ívű groteszk nevelődéstörténet keretein belül. „Úgy mondta, neki van egy barátja, Patyik Fedonnak hívják, gyerekkora végén távozott az égi legelőre, és alig emlékszik, mit csinált és hogyan élt ez a szimpatikus fickó. / Tetszett a szomorú történet, ráadásul kicsoda véletlen, hogy ugyanúgy hívták a barátját, de Fedon kijavított, hogy magamról beszélek, te bunkó. / Így nem állt össze a kép, de Fedon szeretett magyarázni, elmondta, nem ismeri már a kisgyereket Fedont, mit csinált egész nap, mit gondolt a halálról satöbbi. / Azt mondta, minden, amit ma szeret, a mérgek, a nők, a halál, csupa formátlan szellem volt a kis Fedonnak, pedig már az óvodában is ő volt a legokosabb (*A kis Fedon*). Kosztolányi Esti Kornéljához hasonlóan Patyik Fedon is a bujtogató, polgárpukkasztó szellemiség – manapság kissé anakronisztikus – megtestesítője, aki leginkább saját felettes énjétől igyekszik megóvni elbeszélőjét. Nonkonformizmusa bumfurdí bájjal keveredik, miközben lírai oldalát is megismerhetjük igen nagyvonalúan felskiccelt személyiségének, amely persze nemcsak meghatározza a narrátor identitását, hanem imaginárius módon – most, az egyszerűség kedvéért, a póre pszichologizáláson túllépve, mondhatjuk azt, hogy – átfedésben is van azzal. „Patyik Fedonnak egyszer rossz napja volt, és azt mondta, kis látomásom, angyalom, ezt csak azért élem túl, mert legalább nálad okosabb vagyok. / Ha addigra nem szoktam volna meg Fedont, és vissza mertem volna szólni, elküldtem volna az ismeretlen, drága anyjába, mert hogy mondhat ilyet. / Ehelyett megkérdeztem, mire gondol, mert az ő agytekervényei, meg költő mellkasa mindig érthetetlen módon közölték az egyszerű és igaz dolgokat” (*A vizsgáló Fedon*). Bármiről is fejt ki éppen véleményét Fedon – a történelemtől, a nőkről, a „fodballról” vagy a munkáról –, azt mindig komolyan vehetően teszi, hiszen egy gyerek számára az általa elővezetett asszociatív bakugrások és egymást kisiklító gondolatfutatok értelmes és élhető egészzé állnak össze. Nem utolsósorban azért, mert az ebből a naiv pozícióból elidegeníthetetlennek tűnő szabadság, valamint furcsa módon pont a rejtekező önazonosság a védjegyük. „A sötétől loptalak, nem árultam el senkinek a neved, ha villamos volt a szoba, én a padlót néztem, mert nem volt jegyed, Fedon, te az én nevem kiabáltad az utcán” (*Fedon, az istenek előtti*).

Az Esti Kornél-novellafüzéren kívüli, de a kontextushoz tartozó Kosztolányi-költeményekhez

(*Esti Kornél éneke, Esti Kornél újabb versei, Esti Kornél rímei*) hasonlóan Regős Mátyás is közli a Patyik-verseket a könyv utolsó harmadában. Ezek a darabok hasonló oldottsággal és keresetlenséggel perdülnek ki a szerzőből, mint a szabadversekként is kezelhető kispórák. Itt már megjelennek a Fedon-kompatibilis bajtársak is: a Rejtő Jenő figuráira hajazó Szigony Kázmér vagy André, a Keselyű. Egyébként rajtuk kívül a lírai szösszetenek vert csipketerítőkről, farkaskutyáktól átjárt lázálmos fabulákról, házi démonokról szólnak, immáron a kamaszdó rimbaud-i lelkület zengetéseként. Ugyanakkor fellelhetőek a szerző biográfiai „bűnjelei” is a már csak nyomokban „fedonságot” tartalmazó fél-fikciókban: kiderül, hogy a költő szülőikkel rendelkezik, nem áttal a Regős nagypapa sorsáról történeteket bezsebelni, hovatovább munkába állásáról is megemlékezik... És nyilván kimondatlanul fény derül legszégységteljesebb vétkére: a Fedontól való elkülönböződésre. „Patyik Fedont az ágyamban láttam utoljára, ott reszelt, hogy mi lesz, mármint hogy egyszer nyilván ő is. Nem értettem, mi van, és sötétség volt abban a szobában, nemhogy kezdetben, még ma is, és én észrevettem valamit abból, amiből ő, hogy meg fogok halni” (*Patyik Fedon*).

Patyik Fedon – legalábbis ideiglenes – halála nem tudni, miféle költészetet/prózáat hív elő a kö-

zeljövőben Regős Máttyásból, mindenestre ezzel a kötetrel szabad levegőt nyitott a pályakezdő kortárs költők „szűrt levegőjű” terébe, ami ha gesztusértékkel nem is ér fel, tényszerűen megállapítható. A bevezetőben említett dalköltészeti minta talán túl lett hajtva azzal, hogy nemcsak a mottó származik Bereményi Gézáttól, hanem a fül-szöveg is, illetve azzal, hogy elég gyakran bukkanhatunk szinte szó

szerinti, Cseh Tamás-dalokból kölcsönzött fordulatokra. Felvetődhet az a kérdés is, hogy vajon ezekben a reminiscenciákban miféle alkotói alkat nyilvánul meg, és az mennyiben kapcsolható össze valamiféle nosztalgikus, saját korát eltévesztő identitászavarral. E sorok írója szerint kevésbé, hiszen inkább azon görcsös identitáskényszer ellenében nyilvánulnak meg ezek a szövegek, amelyek a legtöbb debütáló kötet auráját veszejtik el. Természetesen mindez Patyik Fedonra nem vonatkozik. „Lefekvés előtt a meg nem született költőkért imádkozott, akik nem írtak semmit, mert csak köztük érezte otthon magát, éjszaka üres kötetten álmodott” (*Patyik Fedon, a költő*).

BALÁZS GÉZA

Jámborné Balog Tünde: Különös tartomány

Széphalom Könyvműhely, 2019

BALÁZS GÉZA (1959) Budapest

Vajon a mai Magyarországon, különösen az ifjabb nemzedékek mennyire váltak védetté s talán ezáltal érdektelenné távolabbi és közelmúltunk sorstragédiái iránt? Mennyire ismerjük dédszüleink és nagyszüleink mindennapi világát, tudunk-e válaszolni arra az egyszerű kérdésre, hogy hol és hogyan éltek, merre sodorta őket a sors, hogyan élték túl (ha túléltek) a nagy tragédiákat? Családjaink története adja össze, teszi átélhetővé a történelmet. S mindannyian csak részleteket ismerünk, hordozunk a valóságból. Senki legnagyobbként megélt vagy számon tartott drámáját nem lehet lekicsinyelni; de a *Különös tartomány* sorstragédiái felülmúlhatatlannak (és saját családom történetének párhuzamai, valamint olvasmányaim nyomán nem is annyira különösnek) tűnnek számomra. Egy aszszony a görög sorstragédiákra emlékeztet: „Hiába, Penelopénak születtem... Egy földet és egy férfit tudok csak szeretni.” A papok, szerzetesek menekülnek a román „betöréskor”, András bácsi, az erdélyi fekete barátok generálisa a helyén marad („A pásztor sem hagyja ott a nyáját, ha jönnek a farkasok”), agyonverik. Zsidó férjével tart a haláltáborba a nem zsidó asszony: „ha vele voltam a jóban, maradok a rosszban is”. Bácska, visszatérnek a szerbek, a főtérré szólítják a férfiakat: „nincs énnékem bűnöm, semmi bajom a szerbekkel, miért bánthanának”, s azután válogatás nélkül legyilkolnak mindenkit, tizenéves fiút az anya szeme láttára. És menekülések, kitelepítések, kilakoltatások: „Háromszor lettem életemben földönfutó... és mind a háromszor a saját hazámban...”

A történelmi emlékezet mélysége a mozaikregényben csaknem két évszázadra vezethető vissza. A 19. század lyukacsos, foltos, a 20. század nagy fordulói azonban már egyre élesebbek, s a történetek valahol 1956 után szakadnak meg (nem, nem érnek véget). A középpont két dél-alföldi város, ahol a jobb sors reményében való beköltözések, telepítések, kényszerű menekülések és boldognak remélt házasságok, együttélések kohójában formálódik a nagy és a magántörténelem. A szálak elnyúlnak Erdélyig, Bácskáig, az Al-Dunáig és Budapestig. A két városban (Hódmezővásárhely és Makó) futnak össze az elbeszélő és házastársa őseinek, rokonsá-

gainak, valamint közvetlen környezetüknek életútjai, kibogozhatatlan kapcsolatok székelyek, alföldi magyarok, svábok, lengyelek, csehek, morvák, rákok és zsidók között. Drámai feszültségű, olykor anekdotikus tömörségű, máskor líraian árnyalt elbeszélések a '48-as szabadságharc utáni bujdosókról (*Árnyékhuszárok*) vagy az éppen száz évre rá a Don-kanyarból visszatért ismerősökről, aki félelmében önkéntes rabságra, szobafogságra ítélte magát, és a Képipró utcai házat soha többé nem hagyta el (*Miska néni feltámadása*). „Erdélyből kijöve”: erdélyi magyar értelmiségieknek a román „betörés” utáni meneküléséről, majd a visszacsatolás utáni hazaköltözéséről, azután megismételve az első világháború utáni állapotokat, a szervezett ki- vagy áttelepüléséről (*Vakvágányon*). A fogarasi szerzetesek soha meg nem írt mártíromságáról (*András bácsi ördöge*). A bácskai magyarirtásról (*Halleves Bácskában*): „De ha nem mesélem el, mi történt... most mind a torkomat szorítanák a ki nem mondott szavak.” És a nagy tragédiák mellett ott vannak az egyéniek, amelyeket az író, Jámborné Balog Tünde finoman jelez. A háború után „férfi nélkül maradt gazdaságok” vagy éppen a megszálló csapatok vegyes összetétele nyomán: „tejeskávé-színű kis fatytyúk születéséből lehetett visszakövetkeztetni az előzményekre”. Nem találkoztam még a magyar irodalomban vagy történetírásban ennek a kérdésnek a tárgyalásával. És olyan megható szokás leírásával sem, mint a konkrét szülőföldhöz való ragaszkodás: a kényszerű elköltözéskor a szülőföld egy darabkájának becsomagolása. Persze a határon azt is elveszik: „eltűnt a sublótfiókból a fehérnemű alá kis zacskóban elrejtett hazai föld”. Ha leírásával nem is találkoztam, a szokással magával igen. Édesapám őrzött egy maréknyit felvidéki szülőföldjéből – Budapesten. Hogy a drámaiság mennyire fokozható a végletekig, egy első világháborúra vonatkozó idézettel mutatom be: „Dédapám testvérbátyjának a háború minden évében odamaradt egy fia, alig férnek el a nevek a magas emlékoszlopon az ótemetőben. *Szöröncse, hogy nincsenek többen, mondja... legalább nem verhet tovább az Isten*. Ebben persze téved, mert a spanyolnátha még azon az őszön elviszi a feleségét és a kislányát is...”

Családregegyféle – szerepel az alcímben – régi és újabb elbeszélésekből. A harminnegy elbeszélés 1997 és 2018 között született, a történeteket az elbeszélő személye, a több elbeszélésben felbukkanó azonos szereplők, a csak monogrammal jelzett Z. (az elbeszélő férje), a több előadásban, megvilágításban szereplő ugyanazon történetek fogják össze. Minden családregegy az emlékezés regénye: jelen esetben a homályos, derengő, levegőben lógó, olykor titokzatos és illogikus történéseket az elbeszélő egy-egy anekdotikus szála, a fényképekből, tárgyakból való emlékezés fonalára, emlékezetében élő családi mondásokra fűzi föl: „Mint egy nagyrészt megsemmisült puzzle darabkát rakosgatnám, a valóságot rőfnyi képzelettel toldozgatva, úgy kellett összepáztanom a régi história eseményeit annak idején fel sem fogott mozzanatok emlékcfaiból, anyám elejtett szavaiból, háztartási könyvnek tételeiből, homályos amatőr képekből és azokból a levéltöredékekből, amelyek elkerülték apám cenzúráját...”

Az „emlékezés gyakran űz furcsa játékot velünk”, s erre szinte mindegyik elbeszélésben utal a szerző. Az emlékezés iránti igény megszületése is nagyon hasonló az embereknél. A családi történetek a gyermekek, fiatalok többségét nem érdeklik, csak érett, egyre idősebb fejjel válik izgalmassá a múlt, de akkor többnyire már késő – a nagyszülők, szülők elmentek, nincs, aki meséljen, ezért az emlékmorzskákból, ránk maradt esetleges dokumentumokból kell összerakni a múltat. Az elbeszélő bevallja, hogy a fiatalokat nem érintették meg az ősanynák történetei, sőt: „Akkoriban nagyon elegendő volt az öregekből, és nem érdekelt a múlt sem, amiről folyon papoltak. Idegesített, hogy mindig ugyanazokat a történeteket ismételtetik...” De az idősebb ember visszatalál a múlthoz: „Mióta megöregedtünk, és több időnk van egymásra, Z.-nek rendszerint reggelizés közben jut eszébe a gyerekkora, ébredés után még közeli az emlékek és álmok szövevényében vergődő éjszaka.”

A tárgyi (képek, bútorok) és szellemi (történetek) emlékekből összerakott családi történelem jellemzően mozaikos, kaleidoszkópszerű: „élete szivárványos mozaikdarabkái”, „kaleidoszkóp-történetek”. Jellemzője a filmszerűség is: „múlt idők mozija”, „végtelenített háborús filmhíradó az élet”. A családi történetek sajátossága még a változatokban élés is: „Ezt a históriát mindenki másképp mondta el a családban.” Az ember azonban bizonyosságra, valamint harmóniára vágyik. Bizonyosságra akkor is, ha „végül rám maradt örökül a rejtély, amelynek kibogozásához annyi támpontom sem volt, mint neki”. És harmóniára, a legvalószínűbb, kikerekített múltképre,

amelyet páratlan lélektani pontossággal fogalmaz meg a szerző: az „idő hiányos emlékei is egy kaleidoszkóp mustráját adják, töredékességük dacára kelek egészet alkotva a múlt évek tükörfalai között, és innen az ezredfordulóról visszánézve tökéletes benne a múlt szimmetriája... Ebben a múltban minden momentum egyformán fontos... és minden személynek, eseménynek kerül ellenpontja...”

Még egy lélektani jellemző: az események, személyek, dolgok keveredése, mintha valami visszatérés, titokzatos továbbélés nyomai tűnnének fel életünkben: „elhullajtott emlékmorzszak, gének trükkje”, „csak a gének vicceltek velünk, a halhatatlan gének”.

A *Különös tartományban* különleges helyet foglalnak el az állatok, amelyek ellenpontot képeznek az emberi brutalitással szemben. Föltűnik a csíki „madármise”, a szerzetes „beszél a madarakkal”, a megszállók vele együtt a madarakat is kivégzik. Amár doktorok a deportáláskor az otthon maradtakra bízzák kék szemű szíami macskájukat, de az kiszökik, s másnap a vasútállomáson találják megszárt szabdalt testét. A kitelepítés során a hosszú vagonlétben a családdal utaznak a fecskék, de a háttörök leverik a fészket.

Az író történetészövésének jellemzője még a párhuzamosság: egyes szereplők és események más-más elbeszélésben visszatérnek, így teremtenek lazán összefüggő kapcsolatot a különböző részek között. Másik jellemzője a lineáris történetmondás feladása: egy-egy, olykor drámai eseményt előre jelez, majd meglehetősen feszültséget teremtve leírja az előzményeket, s végül az elbeszélést kifuttatja a már jelzett mozzanatra. Az emlékezések külön útjait egyes esetekben az írásképben is tükrözeti (*Égi mozi, végtelenítve*).

Az elbeszélésfüzér hangvétele a tragikus nosztalgia, mély rezignáció, amelyet legföljebb egy kis mitikusság és költészet old. Két példa a misztikusságra: A háborús hősökre emlékezve a sokszor, szinte mantraszerűen ismételt mondatrészlet: „mindig több katonaszívűből hajt ki gyöngyvirág”; „Azon a helyen soha többé nem nő ki a fű, de még gaz sem terem, s ha arra oson egy éjszakai vadászatra induló macska, nagy ívben kikerüli”. A leírások – korábbi elbeszéléseiben (pl. *Templomkerti látomások*, 2014) is felfigyeltem rá – egyszerre festőiek és költőiek, különösen a színek, apró tárgyak megfigyelése, kibontása és leírása részletdús. Stílusa olykor annyira tömör, hogy ha nem lenne foglalt az antropológiában a „sűrű leírás” fogalma, akkor akár itt is használhatnánk:

„A Mandl kisasszonyok dédapám lakói voltak az előző, csodás századfordulón... Előbb gyereksí-

rás töltötte be a vaskos oszlopsor mögötti hosszú verandát, majd kamaszhangok mutáló nyerítése és csiklandós leánykacagás szűrődött ki a falak mögül, s amikor beköltöztek a Mandl kisasszonyok, pipacs szín arccal hallgathatták a szomszédos szobákban szerelmeskedő párokat, akik majd szétvették maguk körül a házat, miközben nehézkesen, csikorogva fordult alattuk a láthatatlan, hatalmas kerék: a beköszöntő huszadik század.”

Vagy egy másik szép, népies példa: „szülőágy, gyermekágy, nászágy, betegágy, meg amiből nem kelünk föl többet. Az a szerencsés ember..., akit abból a nyoszolyából visznek ki a temetőben, amelyikben a világra jött.”

S nyilván ez az, ami a tragikus századokban csak keveseknek jutott osztályrészül. Örök jelen időben szerepel ez a mondat: „Nem tudjuk, hogy a mi világunk most éli utolsó perceit...” (*Ha lejönnek a szarvasok*), nem is szeretném magyarázni. Mélyen belénk ívódik a címként is kiemelt – de teljes formájában így szereplő – gondolat: „Különös tartomány a múlt, benne éppúgy megtörténhet bármi, mint a jövőben...” (*Vánca Trézi rúdlilepedője*). Lélektani realizmus, líraiság, folklorisztikusság, misztikusság: talán ezekkel tudnám legjobban jellemezni Jámborné Balog Tünde elbeszéléseit, amelyekkel szinte egyedülálló a mai magyar irodalomban.

BENCE ERIKA

Kálmán Gábor: Janega Kornél szép élete

Kalligram, 2018

Ha jól gondolom, épp azt a regényt olvassuk, amelyre Janega Kornél többször is utal az elbeszélésben. A harmincas éveiben járó, felvidéki származású, az elbeszélés jelen idejében már egy évtizede a Vízivárosban élő férfi a hazátlanság, az otthontalanság és a szeretetlenség traumáját igyekszik oldani az írással. Az idegenség és a hiány három kifejtett élménye közül természetesen az utóbbi, a társtalanságot és a magányt is magában foglaló szeretethiányos állapot a legösszetettebb probléma az életében.

Feltehetően ezt, vagyis a *Janega Kornél szép élete* című regény kéziratát viszi magával, amikor a szakítás okozta csalódottság és elhagyatottság érzése elől egy Isten háta mögötti szőlőhegyre vonul el, viszi magával válását követően a Dob utcai lakásba az íróasztallal együtt, s ez van vele Koperben is, ahova „töredezettség-mentesíteni” utazik, és napszúrást kap. Az is valószínű, hogy e regény előzményére utal, amikor második befejezett könyvét említi, amelynek alapélményéről, az apa eltűnéséről mint „harminc éve érlelődő” élményről beszél, amit „ki kellett írnia” magából, s amelyben megpróbálja lezárni az „apatörténetet”:

„Szép halált adtam az apámnak. Tulajdonképpen fel is mentettem minden tekintetben. Hagytam, hogy inkább a főszereplőt falja föl az élete. Vagyis csak néhány hónapja volt, hogy tisztességesen

megöltem az apámat, és biztos voltam benne, hogy ezzel végre lezártam a történetet.”

Elbeszélői reflexió egyértelműsíti számunkra, hogy az új regény megírását kiváltó mozzanat a halottnak hitt apa felbukkanása („anagorízis” a késő barokk regényekben!) volt: „Aztán ott találtam magam a saját regényem díszleteiben.”

De nemcsak saját, korábbi regényének (referenciális értelemben ez Kálmán Gábor *A temetés* című, 2016-ban megjelent műve) kontextusában, hanem más alkotások szöveghálójában, sorában is értelmezhető a *Janega Kornél szép élete*. Nem lehet nem szándékos például a *Rezeda Kázmér szép élete*re vonatkozó allúzió. A *Napszúrás* című fejezetben bolyongó „idegen” habitus (a perzselő nappal küszködő Janega) Albert Camus *Az idegen* – régebben *Közönyként ismert* – című művének főhősére, Mersault-ra is emlékeztet valamelyest. Az apával való konfliktus, illetve az „apahiányos” állapot az ún. „aparegények” (ha a 20. század utolsó harmadában vagy még korábban megjelent hasonló regényeinek felsorolásától eltekintünk: mint Györe Balázs *Halottak apja*, Dragomán György *A fehér király* című könyvei) típusába való besorolhatóságát is lehetővé teszi. A gimnazistalét és útkeresések ábrázolása, a korosztály tagjai szexuális életének naturális, olykor durva leírása révén Kontra Ferenc *Gimnazisták* (később: az *Idegen*-trilógia egyik darabja) című mű-

vét, illetve – kevésbé brutális megformálásban – a *Holtverseny*, Totth Benedek nemzedékregénye szexjeleneteit is behozza a képbe. A vajdasági magyar irodalomban Sirbik Attila *St. Euphémia* című kisregényének világával rokonítható.

Janega Kornél elbeszélői nézőpontja a „kettős” visszatekintés jellegzetességét mutatja: úgy meséli el válságkorszakának eseményeit, hogy egyszerűs mind a „mögöttes” történetet, az okok és előzmények rendszerét is feltárja, elbeszéli. A harmincas éveiben járó férfi élete krízisbe jutásának előidézői ugyanis gyermekkorának traumáiban, családjának az alkoholista és szélhámós apa magatartása miatti széthullásában ismerhetők fel. Sematikus kép és közhelyes tanulságok képződnének azonban csak bennünk, ha az elbeszélő történetnek nem volnának többértelmű „csavarai”, fordulatai. A főhős már-már hisztérikus megnyilatkozásai, tétova – az apával szemben labilis határozottságú – állásfoglalásai arról győznek meg bennünket, hogy nincs minden rendben az ő lelkiismeretével sem; akár szándékosan, akár anélkül, de találkozásai leírása és elbeszélése során még enyhe részvétet is ébreszt bennünk az apa iránt, miközben saját korlátoltságát is érzékelteti. Ez a sejtésünk kifejezett formát azokban a részekben nyer, amelyekben a haldokló apával való utolsó találkozásának jeleneteit írja le, metaforikus kifejezést pedig az utolsó, *A pokol lovasai* című fejezetben. Már az a mozzanat is kétségeket ébreszt bennünk lelki egyensúlyát illetően, miszerint azért megy el – minden ellenérzésével dacolva – meglátogatni a szlovákiai elfekvőben haldokló apát, noha úgy véli, elárulta és lerombolta benne a gyermekkorát és a szereteten alapuló hitet, mert „hátha mégis van Isten”. Ugyancsak lelki válságát érzékelteti az apokaliptikus (kicsit még a *Lear király* viharjelenetét is megidéző) kép, amelyet a látogatásból hazafelé tartó úton vizionál:

„Egy út menti szőlősornál hajtottunk. Négy madárijesztő őrizte a rendet a szőlőben, szedett-vedett, kopott ruhákba öltözött, torzonborz bábok. Amikor utánuk néztem a visszapillantó tükörben, a gomolygó fekete felhők alatt úgy tűnt, mintha üldözne minket négy fakó lovas.”

Az „apokaliptikus négy lovasa” klasszikus jelentésein túl több aszociációt is életre hívnak ezek a képsorok. Magyarul *Fakó lovas* címen vált ismertté például a Clint Eastwood által 1985-ben rendezett *Pale Rider* című amerikai film, amelynek „idegen” hőseit is maga alakítja. A démonikus madárijesztő-kép már

a második, lokációját tekintve a szőlőhegyen játszódó fejezetben megjelenik: „A szőlősor tetején, a házoldal mellett félelmetes madárijesztő bókolt az érkezőnek. Fekete pantallót viselt, fején hatalmas kolozsvári cigánykalap, a mellét képező zsákvássonra neonzöld mulatózakó feszült.” Az elbeszélőnek Gotham city baljós árnyai, az olvasónak – emellett – a fej nélküli lovas számos filmben feldolgozott, egyébként sokkal korábbi, Washington Irving *Álmosvölgy legendája* (*The Legend of Sleepy Hollow*) című, 1820-ban napvilágot látott novellájában is megjelenő története juthat eszébe. Ha valóságra fordítjuk a Janega Kornél életében megjelenő „fakó lovas” (madárijesztő, apokaliptikus négy lovas) képet: a hazátlanság, az otthontalanság, a család- és a szeretetnélküliség állapotaival helyettesíthetjük be.

Bonyolult, de jól megkomponált időszerkezetű regény a *Janega Kornél szép élete*. Az olvasó nem is lehet mindig biztos abban, hogy jól regisztrálja-e az időbeli vissza- és előreugrásokat – ugyanakkor ez nem változtat a történet kimenetén és jelentésén. A *revolver* című, kissé groteszk és fanyar hangvétellű első fejezetről például egy darabig azt hihetjük, hogy funkciótlannul illeszkedik az én-elbeszélő kudarc-történeteket jelölő, novellisztikus kiképzésű elbeszéléssorozata elé. Csak fokozatosan jövünk rá, hogy ez, az elbeszélő történet aktuális idejéhez képest már utólagos természetű, tehát a fő történet-szál lezárása utáni eseményeket megjelenítő fejezet többszörös szerepet is betölt a regény elején. Egyrészt a főhős tétova, olykor pipogya, máskor kissé korlátolt magatartását világítja meg, másrészt itt esik szó gyermekkorának legmélyebb s talán minden rossz forrását is jelentő traumájáról, a kisebbségi lét másodrendűvé degradáló helyzetéről:

„Egyszer fogtam légpuskát gyerekkoromban, csehszlovák gyártmány volt, masszív és nehéz. A szlovák falusi fiatalok büszkén pózoltak vele, mintha háborús hősök lennének, én csak a háttérben álltam szandálban meg sárga rövidgatyában, mint egy szocialista plakáton, szerencsétlenül [...] Csoda, hogy nem rám lőttek azzal a légpuskával. Ahogy erre gondoltam, egy pillanatra el is felejtetem a lábam között, a gumi lábtörlőn zacskóban heverő, töltött revolvért, magamat képzeltem el huszonöt évvel korábban, ahogy a Szlovák-középhegység lankáin szaladok, hátamon egy célkeresztrel.”

E fordított időrendben, amikor Janega szlovákiai illetőségű édesanyjával, valamint elhunyt „nevelő-

apja” svájci és amerikai lányaival egy autóban utazva meg akar szabadulni a véletlenül előkerült revolvertől úgy, hogy – a nők rábeszélésére – a Dunába szándékozik hajítani, de alkalmatlannak minősül rá – a jelölt időben már „túl van mindenben”. Nemcsak a regényfikció világában, hanem a valóságban is eltemette az apját, sőt, ez utóbbi történetéről is megírta visszaemlékezéseit, azt a regényt, amit ez az első fejezet vezet be. A vér szerinti apával való zűrös kapcsolata és az eltűnése, majd a halála kiváltotta üresség helyét most az anyja idős és az apánál sok szempontból karakánabb barátjának, „majdnem” mostohaapjának a példája és tör-

ténete tölti be. A feleslegessé vált fegyver terhét nem véletlenül azonosítja saját megélt harmincöt évének súlyával és traumájával, amelyet el szeretne távolítani magától:

„Úgy éreztem, mintha az életemet hurcolnám ebben a tesztkós szatyorban, minden nyugót és szart, amit igyekeztem elfelejteni és kizárni, de mégis mindig utolért.” A fegyver eltüntetésének kudarca ellenére (hiszen végkifejlete szerencsés: különösebb gond nélkül átveszi a rendőrség) a történet felütésének kesernyés-szomorkás alaphangja rejt magában némi reményt: helyreállt/helyreállhat a „világrend” Janega Kornél élete körül.

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Hitel, nemzetpolitikai szemle – Egy nemzedék üzenetei napjaink olvasatában

Faluház és Ravasz László Könyvtár Kiadó, Jancsó Alapítvány, 2018

Szeretni Erdélyt!

Ez a parancs, ez az imperativus különböző hangsúlyt kapott az elmúlt századokban. A magyar királyság és fejedelemségek korában alanyi jogunk volt hozzá. Miután bekebelezték a Habsburgok, sajogni kezdett a lelkünk. A Monarchia időszakában elveszítette identitását. Trianon után sikoly lett belőle. Munch képeinek iszonyatos, rejtélyes nőalakjáról ismert sikoly. A nagy norvég által megmintázott alak rettenetét élte át az, aki lelki és szellemi energiáit Erdély, az erdélyiség, az erdélyi sors szolgálatába állította.

Ma is dübörög bennünk a kiáltás: Szeretni Erdélyt!

Ha az izzás okos ésszel, higgadt bölcsességgel társul (ma csak ez az egyetlen út járható!), akkor minden célt, álmot, akaratot, szándékot egyetlen szóba lehet sűríteni: munka.

Dolgozni kell!

Dolgozni kell Erdélyért, mert amit érte teszünk, azt az összmagyarságért tesszük.

Egy summáslegény és egy hatalmas, tonnás könyv váltotta ki a fenti, rövid elmélkedést. A summáslegény: Szász István Tas. A tonnás könyv: *Hitel, nemzetpolitikai szemle. Egy nemzedék üzenetei napjaink olvasatában*. Az *Újraélesztés* és az *Öröklött szolgálat* munkáival együtt triptichont alkot a Szász-életműben.

Méreteiben Mátyás Corvináira emlékeztet: 30+25 cm. 920 oldal! Súlyát kilogrammban illetlenség lenne lemérni. Mit kezdhet a jegyzetíró ekkora tengerrel? Nem is tengerrel, Himalája-hegytömbbel? Még statisztikát sem lehet készíteni a cikkek, esszék, tanulmányok, kiáltványok sokaságáról. Csak a felsorolás kitenne egy új könyvet. Az alaphelyzetet viszont föl kell vázolni.

Erdélyben Trianon után először az irodalom munkásai mozdultak. Közismert az Erdélyi Helikon, a Pásztortűz folyóiratok körül kibontakozó mozgalom. A közéletiség, a publicisztika, a zsurnalizmus megkésve, de annál határozottabb hangon 1935-ben jelentkezett. Ez év januárjában jelenik meg Kolozsvárott a *Hitel* félhavi szemle. Rövid életűnek bizonyult, júniusban megszűnt. Szerkesztője és kiadója: Koós Kovács István, de lényegében Makkai László és Venczel József fogott össze, hogy fórumot teremtsenek szociológusok, közgazdászok, zsurnaliszták számára. Ez az ún. kis *Hitel*. A nagy *Hitel* negyedévenként jelent meg 1936-tól 1944-ig. Szerkeszti: Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József, Vita Sándor.

A fent említett tonnás könyv szerkesztője, Szász István Tas, mondhatni, az anyatejjel szívta magába a kolozsvári *Hitel* atmoszféráját, szellemét, mivel a szülei, Szász István gazdamérnök és Hort Ily színésznő otthonukba fogadták a szerkesztősé-

get. A tisztviselőtelepi villájukban gyűltek össze a munkatársak, így volt alkalma a gyermek Szász István Tasnak Tamási Áron térdén lovagolni. Nem rossz indítás. Férfi számára kiváló útravaló egy ilyen galopp.

Méltónak bizonyult az igencsak rangos hintaszékhez. Mivel Erdély legsötétebb korszakában, a román bolsevizmus éveiben őt is kényszerpályára lökte a despota hatalom, kitelepült Magyarországra, és leányfalusi házában egyedülálló, fényes példáját adja annak, miképpen, hogyan kell szeretni Erdélyt. A Hitel múzeum-galériában megemelkedik a lélek. A hajdan volt kolozsvári folyóirat és a hagyaték gondozó, hálás utód, Szász István Tas Magyar Örökség Díjat kapott.

S ez még mindig csak a keret. A körülmények fölvezetése. Az óriási anyag, amit Szász István Tas összegyűjtött, kötetbe szerkesztett, az *Ezeregyéjszaka* gazdagságához hasonlítható.

Mielőtt az inercia állapotába lökné a tonnás könyv a jegyzetírót (és az olvasót!), tanácsos tollat ragadni és jegyzetelni. Ki kell írni először a sugárzó neveket, akiket ismerünk, akiket szeretünk, akik még ma is világítják az utunkat.

Íme, néhány lámpagyújtogató: Babits Mihály, Bözödi György, Féja Géza, Jékely Zoltán, Kodály Zoltán, Kodolányi János, László Gyula, Makkai László, Makkai Sándor, Márton Áron, Mikó Imre, Németh László, Ravasz László, Szabédi László, Szabó Zoltán, Tamási Áron, Tavaszy Sándor, Gróf Teleki Béla, Venczel József. És... Uram bocsá', idéznek egy szemelvényt a kormányzó, Horthy Miklós beszédéből, és köszöntik hetvenötödik születésnapján. Elámul az ingyenc olvasó. Kitenne ez a tizennyolc alkotó, ez a tizennyolc szellem egy tudományos-művészeti akadémiát.

A hitelesség pecsétjét szellemidézéssel tesz rá munkájukra a Hitel szerzői, képzeletben, képletesen Kemény Zsigmonddal, Deák Ferencsel, Ady Endrével társalognak.

Természetesen a legnagyobb magyar, Széchenyi jelenvalósága is állandó.

Következne a jegyzetíró legnagyobb próbatétele: Miről írtak a kolozsvári Hitel szerzői, szerkesztői, munkatársai? Néhány téma-, illetve gondolatkör: a megmaradás módjai, eszközei; jogvédelem; nép- és nemzetnevelés; kultúra, művelődés, műveltség; iskola és egyház; a politika vegykonyhája: pártok; ipar, mezőgazdaság; pénzvilág; színházak, lapok, újságok; az asszimiláció ellenszerei; demográfia.

Alig van köztük olyan cél, téma, ami nem lenne aktuális ma is az összmagyarság számára, éppen ezért Szász István Tas minden írás mai olvasatát is megadja.

Bámulatos az a látónoki képesség, amellyel a szerzők kijelölték Erdély útját. A költők „európai tőnők” nevezték a jobb sorsra érdemesíthető országrészt, s a Hitel írói, szerkesztői a Nyugat irányába nyitnak meg minden kaput, ajtót, ablakot. Tudták, európaiság nélkül Erdélyt elnyeli a balkáni, ortodox despotizmus. S azt is kimondták, hogy európai utasok csak akkor lehetünk, ha a híres püspök-író, Makkai Sándor intelme szerint véghezvisszük a „magunk revízióját”, aminek lényege az, hogy (ez a gondolat fennforog évtizedekig!) csak kiművelt emberfőkkel lehet országot építeni.

Makkai László írja programcikkében, hogy négy fogalomkörbe lehet sűríteni az erdélyi magyar élet legtöbb problémáját: európaiság, közép-európai gátlások levedlése, magyar hagyományok ébresztése-őrzése és az erdélyi társadalmi-nemzeti valóság fölmutatása. Most, a 21. század elején kimondhatjuk, jottányit sem változott a világ térségünkben. Csupán azt szükséges hozzátenni, hogy Nyugat-Európa ma már nem az a sugárzó fény, nem az a kultúrbölcső, ma már nem az a demokrácia-föld, ami a 20. század elején volt.

Milyen legyen ennek a megújuló értelmiségnek, a „kiművelt emberfők” elit közösségének műveltsége, kultúrája? Ez a leggyakrabban fölbukkanó, ismétlődő kérdésfelvetés a Hitelben. Virrasztó, töprengő elmék egyértelműen állítják, hogy csak a múlt értékeinek megtartásával lehet, szabad meghirdetni a haladás-igéket. De a múlt valós értékeit a nép őrizte meg! A népiesség tehát nem gátja, hanem energiatartaléka, hajtóereje, megtermékenyítője a városi, a polgári műveltségnek. Ez a kolozsvári Hitel alaptézise, ez garantálja egyensúlyát: se nem jobboldali, se nem baloldali, hanem hagyományörző, népi kultúrára építkező, nemzeti krédót valló polgári lap.

Ötletszerűen kiragadott idézet a hatalmas szövegtengerből: „Végre eljutottunk oda, hogy általános követelménnyé vált: a magyarságnak meg kell újulnia... Arra azonban még kevésbé jutottunk el, hogy az új magyar életnek legelső követelménye egy új magyar gondolkodásmód..., s még ezt is megelőzőleg új lelkeségre és új szellemre van szükségünk...” (Tavaszy Sándor: *Az új gondolkodásmód követelményei*).

A bécsi döntés cezúra a kolozsvári Hitel életében is. Kolozsvár visszatért. Észak-Erdély újból Magyarország része. Felszabadultabb, derűsebb a hang, a román impérium lidércnyomása alól szabadult szerzők már az egész magyar nemzet áramkörébe kapcsolódva görgetik a gondokat, fontolgatják a tennivalókat, s ami a legfontosabb: szoktatják az olvasókat (és önmagukat!) a nemzeti szabadság-

hoz. Ezt nevezi Szász István Tas harmadik Hitelnek: az 1940-től 1944-ig megjelent számokat.

S ha már Észak-Erdély felszabadulásáról esett szó, jöjjön egy passzus, egy gondolat – kommentár nélkül – a néhai kormányzó Kolozsváron elmondott beszédéből: „A jelen öröme összefolyik lelkemben a múlt bánatával, és feltámad bennem a kérdés: Hogyan is szakadhatott ránk, magyarokra ez a szenvedés? Tiszta lélekkel felelem a történelem ítélőszéke előtt: Nem a mi hibánk bób! Miniket sorsunk ideállított kelet és nyugat mesgyéjére, hazánk századokon át a romboló világtörténet országútján örökös harcok színtere volt, és mialatt Európa más boldog népei békés munkában gyarapodtak és erősödhettek, a magyar örökös harcokban vérzett, pusztult és fogyott. Közben beszí-

várogtak idegen nemzetiségek, hol mert ellenség elől kellett menekülniök, hol mert itt reméltek boldogulást” (Hitel).

Ismerős gondolatok? Igen, iskolai tankönyvek anyaga már. A hajdani kormányzó alakja még mindig homályos, küszködik vele a história, de a magyarság nyakába akasztott malomkő súlya nem változott.

Szász István Tas tartalmaiban szétágazó, méreteiben szokatlanul nagy könyvet tett le az olvasó asztalára. Ember legyen a talpán, aki elolvassa. Csakis elszánt olvasó veselkedik neki ekkora kalandnak. De bizonyára böngészésre szánta a szerkesztő, és ez a böngészés elsőrangú intellektuális élvezetet nyújt annak, aki ismeri a súlyos parancsot: Szeretni Erdélyt!

MÁRKUS BÉLA

Panek Kati: A nagypapaember

Hagyományok Háza, 2017

„Ijesztően, hátborzongatóan szép Panek Kati Nagypapa-könyve” – így szól a hátsó borítón a jeles erdélyi prózaíró, György Attila ajánlása, s a szépséget illetően igazat állít. Nyomdatechnikailag kiváltképpen. Mind az Ádám Gyula, Jánosházy György és Martin György készítette fotók, mind pedig az ugyancsak Ádám Gyula, valamint Ambrus Sándor és Miklósi Dénes rajzolta grafikák, szobortanulmányok, illusztrációvázlatok elhelyezése, tördelése igen jó ízlésre valló; a korrektori munka a lehető leggondosabb, hibátlan. Minden az igen tudatosan megtervezett és megszerkesztett szöveg szolgálatában áll, kezdve a fejezetektől, amelyeknek az élén a nagypapa egy-egy könyvének címe van, a fényképek kiválogatásáig, amelyek kizárólag Magyarózd világát szemléltetik, házait, templomait és romjaiban is híres kastélyát, ahol az első magyar költőnő, Petrőczy Kata Szidónia élt. S ahogy a képek még véletlenül sem villantanának fel kolozsvári helyszíneket, úgy az arcképek, portrék is – a nagypapáé és a mamié kivételével – mind ózdiakat ábrázolnak, unokatestvért, néniét, dédszülőket, rokonokat, zenészeket, hogy annál beszédesebb legyen az édesapa és az édesanya arcmásának hiánya. A hiány, a szülők kitöltése a megörökítésre érdemesek tablójáról eleve

feszültségkeltő hatású, s ezt csak fokozza, hogy olyan gyermeki közömbösségről, sőt közönyről árulkodik, ami teljesen idegen az elbeszélő egyébként érzellemmel telített stílusától.

Noha a szembeállítás, az ellentétezés a kötet egyik fontos kompozíciós elve, a történetmondó mégsem vállalja az egymással ellentétes érzések kivallását, tartózkodik az érzelmi viszonyok végleteinek megragadásától, az eseménymenetbe illesztésétől. Inkább elfojt, semmint kitarulkozna – utalhatunk, előljáróban, a trauma egyik tünetére. Amit szinte teljesen elfed az előadás lendülete, a történetmondó és a leíró részek arányos adagolása, az éveken átívelő események vallomásos hevületű megjelenítése, a szeretet költőien ihletett kifejezése. Az utóbbi, egy erdei séta leírása olyannyira magával ragadó, hogy méltán áll a nagypapa *Erdő lánya* című verse mellett, érzékeltetve a nagyszülőhöz felnőni igyekvő unokának nemcsak törekvését, de tehetségét is. „Bükkerdőben fúj a szél él az ember amíg él / ameddig él énekel csapulnak a fények el zöld a homály meg az ágak / örvendezzünk a világnak bandukoló nagypapa másnak nem adlak soha” – a szedés tükre is verset mutat, s azt a soráthajlások s a rímek is. „soha nem megyünk haza itt mara-

MÁRKUS BÉLA (1945) Debrecen

dunk itt az erdőn / fészket rakunk majd egy felhőn” – ez a két sor ugyanúgy a kedves, gondtalan együtt-lét hangulatát hordozza, mint az említett vers egy szakasza: „Selyemfű ért derekáig. / A madarak a nótáik / Neki zengték, és a lepkék / Az ő kedvét lebegtették.” Az előadás-mód szerves és színesítő elemei – az előbbi példából indulva ki – az olyan tájszavak, mint a „csapulnak”, aztán a „bésuadtam”, „bónyál”, „sziváj”, „hijú”, „kaszten”, a „degenyeg” és a többiek, a cugulának hívott malac vagy a terebúza, vagyis a tengeri, azaz a kukorica, amelyek mind-mind a falusi környezet életképeinek hitelesítői. Az olyan megnevezéssel

együtt, mint a „bitang”, amely a házasságon kívül született gyermeket jelöli, vagy az „elhúztak”, amely a táncba vitel ígéje, ahogy ezt ismét csak szemléletesen a Magyarózdton szigorúan csak a lányok társaságában táncolni tanuló narrátor használja: „eleinte húztam kifele, lógtam egyfele, mint egy rongybuba”. Mindezeket túl a stílus feltűnő erénye képi gazdagsága, a falusi, paraszti világból merített metaforák, hasonlatok bősége. Olyan mondatok sorakoznak, mint például amelyik a szövés kellékével szemlélteti az elbeszélő szerepét: ő lett nagyszülei „keservesre feszült, szakadozó szerelemszöttesében az elszakíthatatlan felvetőszál”. Tartós válságot fest le itt is – különös voltát Fodor Sándor szavai jellemzik: „Más házasságokban rendszerint a gyermek a legerősebb kapocs, Pista bácsiéknál az unoka.” Az unoka, miközben legendás alakká növeli a „nagyapaembert”, legendát is oszlat. Egyfelől Kányádi Sándor temetési búcsúztatóját idézi az időből messzire kilátszó ózdi toronyról, amely a szalontai Csonkatoronyhoz, a farkaslaki két cserefához és a zsögödi házhoz hasonlóan távlatot nyújt a kései nemzedékeknek. Másfelől a szemtanú hitelességével állítja (s bizonyítja), Horváth Istvánt nem a szeku tette vagy tétette el láb alól, tragikus véletlen azonban, hogy egy részeg szekus ütötte el az autójával.

Az unoka története onnan indul, amikor a létezése, szinte a világra jövés pillanatától trauma szülője, az öntudatlan áldozat szerepét osztva ki rá. Az emlékező elbeszélő pontosan jelzi azt az időt, amiről nem lehet személyes emléke, csak a családé őrizhette meg: 1957: „Szüleim elindultak – nagy egyet nem értésben – szilveszterezni. Engem, négy hónaposan, rábíztak a nagyszüleimre, arra az estére. A továbbiakban elváltak, és engem elegánsan ott felejtettek. Édesapámnak ítélte a törvényszék, és ő majd csak úgy ment bele a válásba, ha kinevezik anyai nagyszüleimet gyámommá.” A trauma itt –

Alide Assman szavait kölcsönözve – valóban nem más, mint testbe írt emlékezet, amely a felnövő gyermek testébe íródik, úgy tűnik fel, kitörölhetetlenül. Legszenbetűnőbb tünete a szégyenlősség, a természetével, alakjával való elégedetlenség. Kicsi korában, hogy „csak akkoracska az eszem, mint egy macskacsics, akkora a fejem, mint egy pityókafőző üst”. „Idétlen” kamaszéveiben, hogy „ha csontot kötök a hajamba, se kellett a kutyának se, nemhogy a legénykéknek”; táncban az ózdi lányok közül „úgy magasodtam ki, mint rezgő nyárfa a gyalogbodzásból”. De a nyomasztó emlékek közül is sok testi eredetű.

Nagyszülei kolozsvári házában a „zsenge nyakamon bólogató póniló feje” beszorult a terasz vasrácsa közé; Ózdon egy régészeti ásatáson annyira védi a tűző naptól a csontváz karkötőjét, hogy elalél, otthon a kertben a kenderillat bódítja „kábul-tájulásig”, a csűr kakasülőjéről leugorva pedig hanyatt esik. Annyira esetlennek, sutának és csúnyának festi magát, mintha emlékezését az ügyesség és szépség gyermeki óhaját irányítaná, ám egy önjellemzése nyomósabb és tartósabb okra mutat: „szeretetre éhes kis varasbéka, aki még magam se tudom, hogy ha megcsókolnak, egyszer még Csárdáskirálynő is lesz belőlem”.

A szeretet igénye elválaszthatatlan az otthon meghittségének vágyától. Apónak, azaz Horváth Istvánnak Magyarózdról küldött, a feleségéhez szóló szemrehányó szavai is ezt fogalmazzák – feltűnik, hogy nem nevezi néven a saját lányát, hanem „a Kati anyjának” szólítja –: miért „nem jösztek haza se egyik, se másik... Nektek, a két úri asszonynak fogalmatok sincs az itthoni életről.” Kati megismétli: „Édesanya miért nem jött haza, és miért nem írt?” Az otthonosság megteremtése, a biztos helyhez kötődés állítja egymással szembe szülei és nagyszülei házát az élményösszegző groteszk leírásban: „Nagyszüleimnél nem volt feszt átjáróház, megintiszunk, kibuc, diákmenza, mindigszálló, árvaőrző, valakibeessik, legénylakás, gyereteispanekékhez, télinyáriszállás, csupavendégszoba, táncházastalalkozó, színészmenhely, hajjóstök lesztek-hahoztok-esztek – mint nálunk.” Sajátos, az idegenségtudat fennmaradására vall, hogy a szülői „szállásra” betérők névtelenek, a Nagyapához járók jó részét viszont néven nevezi, Asztalos Pista és Bartalis Jani bácsitól kezdve a „zsögödi tömbemberig”, Nagy Imrétől vagy az „ezer ráncával és szipkájában” betérő Kós Károlyig, önmagát pedig „illedelmes, masnis kis zsiráfnek” láttatva. Az ózdi rokonság viszont –

dédszülők, nénjék, ángyók, unokatestvérek – fényképeken szerepel, tartalomjegyzékben a nevük. Ők azok, akik hazavárják; nénye, ha kenyeret süt, a háromból az egyiket neki szánja – itt is ellentétponthozással él: a képet, miszerint a rokonság „szeretetfelhővel” vette körül, azzal élesíti, hogy vitték ugyan a tengerre a szülei, „de a tengerszeretet az ózdi házban lakott”.

Az emlékező ezt a szeretetáradást oly életalkító erejűnek tudja, ami sorsának meghatározó tényezőjéhez, hivatásához való viszonyát is eldöntötte. Lényegében: az önazonosságát. Ezért említheti, csak úgy, mellesleg, a varasbékából Csárdáskirálynővé változását, azaz színészi mivoltát – anélkül, hogy a csaknem négy évtizedes pályájáról érdemben szólna, legalább a fontosabb, szeretetesebb szerepeit felsorolná. Mintha a kényszer terelte volna teátristának lenni, mégpedig az Édesanyjáé, Horváth Aranyé (akiről a Wikipédia nem vesz tudomást: ott Panek Zoltán az egyetlen megnevezett szülő, apa s anya egy személyben). Apó, a nagypapa nem biztatta, ellentétben az Édesanyjával, akit másodév végén eltanácsoltak a színművészeti akadémiáról, igen. Beszédese az ige, igehasználat, erőszakra utaló: „Évégett engem hajtott a színpad felé, maga helyett: legyen bohóc, lángfúvó, mindegyi, valami színpadi.” Traumatikus tünet, hogy sikeres alakításai helyett arról a szégyenről számol be, ami „ma is éget(i)”: marosvásárhelyi színinövendékként még jóformán el se szakadt otthonról, máris megfelekezni látszott az övéiről. Születésnapja alkalmából megkésve köszöntötte nagypapját, akinek a segítségével pedig – utólag úgy tűnik fel – rálelt igazi hiva-

tására, az éneklésre. Élvezetesen és láttató erővel meséli el, hogy hallgatta csaknem négy óra hosszat egy lisztesládába bújva (hogy ne látatlanodjon) azokat a falubeli asszonyokat, akiket Apó vett rá a balladák, átkozódók, dalok éneklésére – az „anyaggyűjtés” jelenete arról is árulkodik, hogyan készült Horváth István maradandó értékű falurajza, a *Magyarózdai toronyalja*. A könyv CD-melléklete tisztelgő emlékidézés: a szerző gyermekkorra Magyarózdjának „hangmintavétele”, emelkedetten szólva: „Hitem harangjai és igazgyöngy asszonyok keservei.”

A könyv a temetési szertartást a népi siratók hangján „viszi színre”. A halottal való perlekedéstől, feddésőtől kezdve a fogadalomtételig sokféle árnyalat fejezi ki a fájdalmat, a hiány érzetét. Poétára vallóan szemléletes a zaklatott ritmusú búcsú: „Földig ér a vertcsipke-szemfedő / szakad a hó. / Mintha, ama feleúton, lelkét szaggatná Apó.” S a hit-tétel, az örökség vállalása sem marad el: „mevlásd: annyi mindent elvehetnek majd tőlem, / de a lányomat soha / és ártó szándék se fog rajtam, mert énekelek, varázsolok, megigézek”. És az önvizsgálat: „...minden házunk telt ház / a magyar nyelvtől lesz otthonossá / népzenével ékesítjük azokat / ellenségeink előtt az ajtók maguk csukódnak /... / és számoatlan barátaink szeretetében fűtőzködünk”. „A népzene: a parasztember lélekgyógyásza” – fogalmazta meg a lisztesládás jelenethez kötvé aforisztikus gondolatát. A *nagypapaember* e gyógyászat érvényességét jóval tágabb körökre terjeszti ki, érzékelte azt is, maga a szerző meddig jutott el általa a traumatikus sebek gyógyításában.

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális száma az Írók Boltjában, valamint az ország fontosabb, nagyobb újságosainál minden hónapban kapható.

Az alábbi helyeken biztosan hozzájuthat:

BUDAPEST II. kerület • Széll Kálmán téri metróállomás • Budagyöngye, újságos, Szilágyi Erzsébet fasor 121. • **III. kerület** • Flórián üzletközpont, újságos • **IV. kerület** • Újpest Központ metróállomás, újságos • **V. kerület** • Kálvin téri metróállomás, újságos • Városház utca 3–5., újságos • Váci utca 10., újságos • **VI. kerület** • Nyugati téri aluljáró, újságárús • **VII. kerület** • Blaha Lujza téri aluljáró, újságárús • **IX. kerület** • Határ úti metrómegálló, újságárús • **X. kerület** • Árkád bevásárlóközpont, Örs Vezér tér 25/A • **XI. kerület** • Allee bevásárlóközpont, Október 23. utca 6–10. • **XII. kerület** • Déli pályaudvar metrómegálló, újságos • Hegyvidék Bevásárlóközpont, Apor Vilmos tér 11–12. • MOM Park, újságos, Alkotás utca 53. • **XIV. kerület** • Sugár bevásárlóközpont, újságárús, Örs vezér tér • **XV. kerület** • Pólus bevásárlóközpont, újságárús, Szentmihályi utca 131. • **DEBRECEN** • Cora, újságos, Kishatár utca • Csapó utca 100., újságárús • Fórum Debrecen, újságos, Csapó utca 30. • **EGER** • Széchenyi út 20. újságárús • **GYŐR** • Révai Miklós utca 4–6., újságárús • Vásárcsarnok, újságárús, Herman Ottó utca 25. • Győr Plaza, újságárús, Vasvári Pál utca 1/A • **GYULA** • Béke sugárút 12., újságárús • **KAPOSVÁR** • Fő utca 23., újságárús • **KECSKEMÉT** • Március 15. utca 15., trafik • **MISKOLC** • Szinva Park bevásárlóközpont, újságárús, Bajcsy Zsilinszky út 2–4. • **NYÍREGYHÁZA** • Korzó bevásárlóközpont, újságárús, Nagy Imre tér 1. • **PÉCS** • Árkád bevásárlóközpont, újságárús, Bajcsy út 11. • **SOPRON** • Széchenyi tér 13., újságárús • **SZEGED** • Dugonics tér 1., újságárús • Árkád bevásárlóközpont, újságárús, Londoni körút 3. • **SZÉKESFEHÉRVÁR** • Alba Plaza, újságárús, Palotai út 1. • **SZOLNOK** • Pelikán bevásárlóközpont, újságárús, Ady Endre utca 15. • **SZOMBATHELY** • MÁV állomás, újságárús • **TATABÁNYA** • Győri út 3., újságárús • **VÁC** • Káptalan utca 3., újságárús • **VESZPRÉM** • Kossuth utca 1., újságárús

